Reşit Kazım Bayatlı'nın Şiirlerinde Kerkük Türkmen Türkçesi Dil Özellikleri

(Ses ve Şekil Bilgisi)

Enji Jangeez SALAHULDIN

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

REŞİT KAZIM BAYATLI'NIN ŞİİRLERİNDE KERKÜK TÜRKMEN TÜRKÇESİ DİL ÖZELLİKLERİ

(SES VE ŞEKİL BİLGİSİ)

Enji Jangeez SALAHULDIN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enji Jangeez SALAHULDIN tarafından hazırlanan **Reşit Kazım Bayatlı'nın Şiirlerinde Kerkük Türkmen Türkçesi Dil Özellikleri (Ses ve Şekil Bilgisi)** başlıklı bu çalışma 01/07/2024 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üy. Buğra Oğuzhan ULUYÜZ	
Üye (Danışman) Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ	
Üye Doç. Dr. Fatih DOĞRU	

ONAY

.../... /202..

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

01/07/2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Enji Jangeez SALAHULDIN

İmza

ÖZ

REŞİT KAZIM BAYATLI'NIN ŞİİRLERİNDE KERKÜK TÜRKMEN TÜRKÇESİ DİL ÖZELLİKLERİ (SES VE ŞEKİL BİLGİSİ)

SALAHULDIN, Enji Jangeez

Yüksek Lisans, 2024

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Kerkük, Irak'ın kuzeyinde, Bağdat'ın 236 km kuzeyinde önemli bir şehirdir. Tarihi 1400 yıla dayanan Kerkük'te yaklaşık 1 milyondan fazla insan yaşıyor. Bu ülkenin nüfusunun yaklaşık yüzde otuzu Türkmenlerden oluşur. Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin konuştuğu dil Azerbaycan Türkçesi olarak bilinir. Irak'ta 1400 yıldır yaşayan Türkmenlerin dili, bölgesel bir dil statüsüne sahiptir. Bu nedenle, Irak'ta resmi diller arasında yer almakla birlikte, yerel halk tarafından kullanılan ve kabul edilen bir dildir. Kerkük, tarih boyunca Türk kültürünün ve varlığının önemli bir merkeziydi. Şehrin köklü Türkmen geçmişi, dili ve kültürü, Irak'taki Türk kimliğinin bir parçası olarak görülüyor. Reşit Kazım Bayatlı, Irak Türk edebiyatının önemli şairlerinden biridir. Kerkük Türkmen Türkçesi ile şiir, düşünce yazısı ve hikâye tarzında kalem oynatan şair aynı zamanda halk edebiyatının mâni ve hoyrat türlerinde de eser vermiştir. Eserlerinin konusu, Türk milliyetçiliği, vatan sevgisi ve tarihtir. Bu çalışma, Kerkük'e bağlı Kifri ilçesinde 1914 yılında doğmuş ve orada büyümüş Kerküklü şair Reşit Kazım Bayatlı'nın eserlerini ses bilgisi açısından incelemektedir. Çalışmada şairin iki eseri incelenmiştir: 1. Eserlerinden Seçmeler Kitabı ve 2. Mektepli Şerki ve Şiirleri. Arap harfli eserler önce transkripsiyon alfabesine aktarıldıktan sonra ses bilgisi açısından incelenmiştir. Kerkük Türkçesinde 9 ünlü ve 21 ünsüz ses vardır ve kelime dizilişi Türkçeye benzer. Kerkük Türkmen Türkçesi de Arapça ve Farsça kelimeler içerir.

Anahtar Kelimeler: Irak Türkmen Türkçesi, Kerkük ağzı, Oğuz Türk Lehçesi, ses bilgisi, şekil bilgisi

ABSTRACT

KIRKUK TURKMEN TURKISH LINGUISTIC FEATURES (SOUND AND MORPHOLOGY) IN REŞIT KAZIM BAYATLI'S POEMS

SALAHULDIN, Enji Jangeez

Master's Degree, 2024

Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Kirkuk, situated in northern Iraq, boasts a rich historical legacy spanning more than 1,400 years and is home to a population over 1 million individuals. Around 30% of Iraq's populace consists of Turkmen people, and the specific language spoken by the Turkmen residing in Kirkuk is referred to as Azerbaijani Turkish. Although not recognized as an official language in Iraq, this regional dialect is extensively utilized and embraced by the indigenous populace. Kirkuk has consistently served as a significant hub for Turkish culture and influence throughout its historical trajectory. The profound Turkmen history, language, and culture of the city are regarded as an essential component of the Turkish identity in Iraq. Reshit Kazim Bayatli, a renowned poet hailing from Kirkuk, holds a significant position in the realm of Iraqi Turkish literature. He authored poetry, essays, and stories in the Kirkuk Turkmen Turkish language, along with works in the traditional literature genres of mani and hoyrat. His publications encompass the subjects of Turkish nationalism, patriotism, and history. This study analyzes Bayatli's "Selected Works" and "School Poetry and Poems" from a phonological standpoint. The Arabic script works were initially transcribed into the Latin alphabet and subsequently subjected to analysis. Kirkuk Turkish consists of 9 vowels and 21 consonants, and its word order closely resembles that of Turkish. The language also has loanwords from Arabic and Persian.

Keywords: Iraqi Turkmen Turkish, Kirkuk Dialect, Oghuz Turkish Dialect, phonetics, morphology.

TEŞEKKÜR

Öncellikle danışmanlığımı üstelenen, konu seçimimden bu yana her adımımda bana yol gösteren, bilgi ve tecrübeleri ile çalışmamın yürütülmesini sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ'ne teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum

Araştırmamda kullanılan kitapları ve dergileri bulmamı sağlayan değerli hocama Ahmet KASSAPOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Bu yorucu tez çalışma serüvenimde yanımda oldukları için ve her daim desteklerini esirgemedikleri için aileme anneme, babama ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Enji Jangeez SALAHULDIN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ iii
ÖZ iv
ABSTRACT v
TEŞEKKÜR vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR LİSTESİ xiii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
1. IRAK TÜRKLERİ 3
1.1. Irak Türkmenlerinin Coğrafi Konumu 3
1.2. Irak Kerkük Türkmenlerinin Tarihi 4
1.3. Türkmenlerin Irak'a Yerleşmeleri 5
1.4. Irak Kerkük Türkmen Türkçesi (IKTT) 6
1.5. Irak Türkmenlerinin Siyasi Durumu 7
1.6. Reşit Kazım Bayatlı (1914-1983) 8
1.6.1. Hayatı 8
1.6.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri 9
1.6.3. Bitmeyen Bir Roman 10
İKİNCİ BÖLÜM 12
2. İNCELEME 12
2.1. Ses Bilgisi 12
2.1.1. Ünlüler ve İmla Özellikleri 14
2.1.2. Ünsüzler ve İmla Özellikleri 16
2.1.3. Ünlüler 23
2.1.3.1. Uzun Ünlüler 23
2.1.3.2. İkiz Ünlüler 24
2.1.3.3. Ünlü Uyumu 24

2.1.3.3.1. Kalınlık-İncelik uyumu 24
2.1.3.3.2. Düzlük -Yuvarlaklık uyumu 25
2.1.3.4. Ünlü Değişmeleri 25
2.1.3.4.1. Ünlü İncelmesi 25
2.1.3.4.2. Ünlü Kalınlaşması 25
2.1.3.4.3. Ünlü Yuvarlaklaşması 25
2.1.3.4.4. Ünlü Düzleşmesi 26
2.1.3.4.5. Ünlü Daralması 26
2.1.3.4.6. Ünlü Genişlemesi 26
2.1.3.4.7. Büzüşme 27
2.1.3.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme 27
2.1.3.5.1. Ön Ses Düşmesi 27
2.1.3.5.2. İç Ses Düşmesi 27
2.1.3.5.3. Ön Ses Türemesi 27
2.1.3.5.4. İç Ses Türemesi 27
2.1.4. Ünsüzler 27
2.1.4.1. Ünsüz Uyumu 27
2.1.4.1.1. Ünlü-Ünsüz Uyumu 28
2.1.4.2. Ünsüz Değişmeleri 28
2.1.4.2.1. Ötümlüleşme 28
2.1.4.2.2. Ötümsüzleşme 28
2.1.4.2.3. Sürtünmesizleşme 28
2.1.4.2.4. Genizsileşme 28
2.1.4.2.5. Gırtlaksılaşma 28
2.1.4.2.6. İkizleşme 29
2.1.4.2.7. Ünsüz İncelmesi 29
2.1.4.2.8. Ünsüz Kalınlaşması 29
2.1.4.2.9. Ağızsılaşma 29
2.1.4.2.10. Akıcılaşma 29
2.1.4.2.11. Göçüşme 29
2.1.4.2.12. Ünlüleşme 29
2.1.4.2.13. Benzeşme 30

2.1.4.2.13.1. Yakın Benzeşme 30
2.1.4.2.13.2. uzak Benzeşme 30
2.1.4.2.14. Aykırılaşma 30
2.1.4.2.14.1. Yakın Aykırılaşma 30
2.1.4.2.14.2. Uzak Aykırılaşma 30
2.1.4.2.15. Ünsüz Düşmesi ve Türemesi 30
2.1.4.2.15.1. Ön Ses Düşmesi 30
2.1.4.2.15.2. İç Ses Düşmesi 30
2.1.4.2.15.3. Son Ses Düşmesi 31
2.1.4.2.15.4. Ön Ses Türemesi 31
2.1.4.2.15.5. İç Ses Türemesi 31
2.1.4.2.15.6. Son Ses Türemesi 31
2.1.5. Yardımcı Ses 31
2.1.5.1. Yardımcı Ünlüler 31
2.1.5.2. Yardımcı Ünsüz 32
2.2. Şekil Bilgisi 32
2.2.1. Ad Çekimi 32
2.2.1.1. Çokluk Çekimi 32
2.2.1.2. İyelik Çekimi 33
2.2.1.3. Ekli ve Edatlı Durum Çekimi 34
2.2.1.3.1. Yalın Durum 34
2.2.1.3.2. İlgi Durumu 34
2.2.1.3.3. Bulunma Durumu 34
2.2.1.3.4. Araç Durumu 35
2.2.2. Eylem Çekimi 35
2.2.2.1. Şekil ve Zaman Çekimleri 35
2.2.2.1.1. Geniş Zaman 35
2.2.2.1.2. Şimdiki Zaman 36
2.2.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman 37
2.2.2.1.4. Öğrenilen geçmiş zaman 37
2.2.2.1.5. Gelecek Zaman 38
2.2.2.1.6. Soru Şekli 38

2.2.2.1.7. Emir Kipi 39
2.2.2.1.8. Bildirme Kipleri 39
2.2.2.1.9. İstek Kipi 40
2.2.2.1.10. Şart Kipi 40
3. METİN 41
3.1. Metin I 41
3.1.1. Kapak ve Giriş Metni 41
3.2. Metin II 100
3.2.1. Mektepli Şerḳi Ve Şiʿirleri 100
SONUÇ 129
KAYNAKÇA 130

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1. Arap Alfabesinden Urak Türkmen Türkçesi Alfabesine Giren Ünsüzler 12

Tablo 2.2. Irak Türkmen Türkçesi Çeviri Yazı Alfabesi 13

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Harita 1. Kerkük'e bağlı ilçeler: 1. Yayçı 2. Altunköprü 3. Mültekâ (Molla Abdullah) 4. Leylân 5. Şüvân 6. Kara İncir. 3

KISALTMALAR LİSTESİ

a : Ad

Ar. : Arapça

d. : Deyim

f : Fiil

Far. : Farsça

H : Hicri

IKTT. : Irak Kerkük Türkmen Türkçesi

M : Miladi

s : Sıfat

T : Türkçe

Trkm. T. : Türkmen Türkçesi

TT. : Türkiye Türkçesi

ü : Ünlem

z. : Zarf

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Irak Türkmen Türkçesini en iyi şekilde tanıtmanın yolları hakkında araştırmalar yaparak bir tez yazmak. Kerkük şehrinde yaşayan Türkmenler, üçüncü büyük etnik gruptur. Bu nedenle, Türkmence dilinin alfabesini nasıl okunacağını açıkça göstermiş olacağız. Tezimin amacı, 1914 yılında Kerkük'te doğan Türkmen yazar Reşit Kazım Bayatlı'nın hayatını anlatmaktır. Türkmence yazılan eserinin Türkçeye nasıl çevrildiğini ve hangi ses ve şekil kurallarının kullanıldığını incelemek.

Araştırmanın Önemi

Reşit Kazım Bayatlı, Irak Türkmenlerin düzyazı, lirik ve düşünce konusunda en yoğun ilgiyi katan edebi simalarından biridir. Ayrıca hoyrat dörtlüğü ve mani tarzını da deneyen önemli yazarlardan biridir. Konu ve anlatım açısından az çok yenilik yapmaya özen göstermiş, şiirin canlı ve duygulu olduğunu göstermiştir. Bu çalışmanın amacı, Kerkük'te Irak Türkmen Türkçesinin nasıl kullanıldığını değerlendirmektir. Bu coğrafyada yaşayan Oğuz grubu Türk lehçesi olan Türkmen Türkçesinin özellikleri, ses ve şekil değişiklikleri yoluyla belirlenecektir.

Kapsam

Bu çalışma, Irak Kerkük'te yaşamış ve yakın zamanda yazmış bir şairin şiirlerinden hareketle dil özelliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Problemi

Reşit Kazım Bayatlı, Kerkük'e bağlı Kifri köyünde doğdu ve Irak Türkmen Türkçesi ile yazdığı kitabı hakkında hiçbir araştırma yok. Türk edebiyatının tarih boyunca farklı edebi biçimlerde ürünler ürettiğini göstermesi açısından tanıtılan bir çalışma olacaktır.

Yöntemi

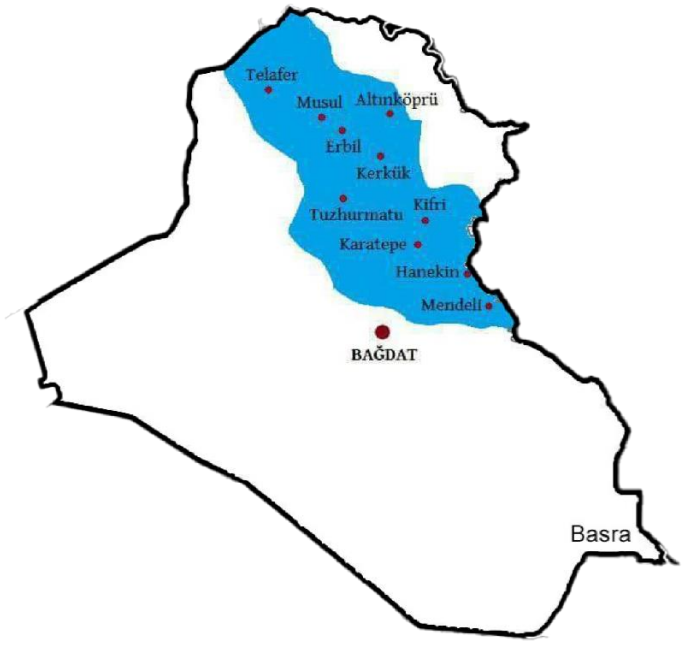
Reşit Kazım Bayatlı'nın yaşadığı dönem ve kapsamlı koşullar araştırılacak. Çalışma, yazarın yaşadığı dönem ve coğrafyanın dil eserinde nasıl yansıtılacağının belirlenmesi için planlanacaktır . Irak Türkmen Türkiyesi, ülkenin sosyal ve siyasi yapısının önemli bir parçasıdır. Bu bölgede yaşayan Irak Türkmenlerinin dil özellikleri, uzun süredir bu bölgedeki nüfus değişikliklerinden etkilenmiştir. Özellikle Arapça ve Kürtçe konuşulan bir bölgede yaşayan Türkmen Türkçesi, ses, şekil ve kelime açısından etkilenecektir. Literatür, bu etkilerin dildeki yansımalarını göstermektedir. Bu çalışma, Reşit Kazım Bayatlı'dan yararlanarak Kerkük Türkmen Türkçesi dil özelliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Irak Türkmen Türkçesi üzerine yapılan yazılı ve sözlü araştırma yardımcı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. IRAK TÜRKLERİ

1.1. Irak Türkmenlerinin Coğrafi Konumu

Irak Türkmenleri, özellikle kuzeybatıdan doğuya, Irak'ın ortasından uzanan "Türkmeneli" olarak adllandırılan bölgede kuzey Irak'ta yerleşiktir. Irak coğrafyasında Kerkük, Telafer, Musul, Erbil, Dakuk, Altınköprü, Kadir-Kerem, Tavuk, Kifri, Karatepe, Tuzhurmatu, Hanekin Mendeli'ye kadar devam eden coğrafî şerit üzerinde yer almaktadır. 1957 nüfus sayımına göre, Irak Türkmenlerinin en yoğun yerleşim bölgesi Kerkük'tür. Irak Kerkük Türkçesi Oğuz lehçesi olarak Güney-batı Türk lehçeleri içinde yer almaktadır. Azerbaycan Türkçesine aynı dil grubunda bulunmaları sebebiyle benzerlik gösterir. İslamiyetin etkisiyle birlikte resmî dilin[1] Arapça olmasından dolayı Arapça alıntı kelime daha sık görülmektedir.

Şekil 1.1. *Harita 1. Kerkük'e bağlı ilçeler: 1. Yayçı 2. Altunköprü 3. Mültekâ (Molla Abdullah) 4. Leylân 5. Şüvân 6. Kara İncir.*

[1] Arapça ve Kürtçenin resmî dil olarak kullanıldığı Irak'ta, El-Cuburi'nin imzaladığı kararla 20 Eylül 2023'ten itibaren Türkçe de resmî dil olarak kabul edilmiştir.

1.2. Irak Kerkük Türkmenlerinin Tarihi

Kerkük, Irak'ın başkenti Bağdat'ın 236 km kuzeyinde yer almaktadır ve antik Asur başkenti Arapha'nın üzerine kurulmuştur. Türkmenler, Irak'ın kuzeybatısından güneydoğusuna uzanan bir bölgede yoğun olarak yaşamaktadırlar. Bu bölge Musul'un kuzeybatısındaki Telafer ilçesiyle başlayıp, Kerkük, Erbil ve Bedre'ye kadar uzanmaktadır. Türkmen bölgesinin merkezinde yer alan Kerkük, önemli bir Türkmen şehri olarak öne çıkmaktadır (Hürmüzlü, 2003: 11).

İlk Türk yerleşimi, Emevi Halifesi Muaviye döneminde (M.674) Ubeydullah bin Ziyat tarafından Horasan'dan getirilen Türk askerlerin Basra'ya yerleştirilmesiyle başlamıştır. Daha sonra Emeviler döneminde Maşrık Valisi Yezit bin Ömer, Buhara'dan 300 Türkmen askeri getirerek ordusuna katmıştır. Haccac bin Yusuf da Vasıt şehrini kurarken Türklere bir mahalle ayırmıştır. Türklerin Irak'taki varlığı daha çok Abbasiler döneminde (750-1258) güçlenmiştir. Bu dönemde Horasan Valisi Abdullah Tahir, yılda 2000 civarında Türk askeri Türkistan'dan Irak'a göndermiştir. Abbasiler zamanında Irak'a gelen Türk askerleri, ordu ve devlet yönetiminde önemli görevler almış ve kendi gelenek ve göreneklerini de bölgeye taşımışlardır (Uluhan, 2021: 6).

Selçuklu döneminde büyük Türkmen kitleler Irak'a göç etmiş ve öncelikle Imare sancağına yerleşmişlerdir. 1055 yılında Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in Abbasî Halifesi tarafından Bağdat'a davet edilmesiyle birlikte, Irak'ta hakimiyet ilk kez Türklere geçmiştir. Selçuklu Sultanları, Irak'ı emniyet amirleri, komutanlar ve emirler aracılığıyla yönetmişlerdir. Bu dönemde Irak'taki Oğuz boyları hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamakla birlikte, Kerkük yöresindeki Döger oymağı ve Bayatlılar'ın varlığından bahsedilmektedir. (Uluhan, 2021: 7).

Selçuklu sonrasında Türkmenler, Musul'da Zengi Atabeyleri, Kerkük'te Kıpçak Beyliği, Erbil'de Zeyneddin Küçükoğulları gibi çeşitli beylikler kurmuşlardır. 1258'de Moğol istilası ve sonrasında Timur devrinde, Karakoyunlular ve Akkoyunlular gibi Türkmen toplulukları Irak'a göç etmiş ve yerleşmişlerdir. Timur, Sarılular gibi büyük Türkmen boylarını da Irak bölgesine sürmüştür. Günümüzde Musul, Erbil, Hanekin ve Mendeli gibi bölgelerde yaşayan Türklerin kökeni, bu göçebe Türkmen gruplarına dayanmaktadır. Ayrıca, bölgede Moğolca ve Kıpçakça gibi dil unsurlarının izleri de bulunmaktadır (Bayatlı, 1999: 144).

Türklerin Irak'a göçleri M.S. 9. yüzyılın başlarından itibaren Azerbaycan'dan (Tebriz-Zencan) başlamış. 11. yüzyılda Selçuklu Türklerinin gelişiyle bu göç süreci tamamlanmıştır. Irak Türklerinin konuştuğu Türkçe, Azerbaycan Türkçesinin bir ağzıdır. Ancak morfoloji ve kelime bakımından Osmanlı Türkçesi, Arapça ve kavmi etkenlerin de etkisiyle ufak farklılıklar göstermektedir. Irak Türkleri kendilerine "Türkmen" olarak tanımlamaktadırlar (Heyet, 2008: 319).

Osmanlı döneminde Irak Türkmenleri diğer unsurlarla aynı statüye sahipti. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1926'da Türkiye-Irak sınırlarının çizilmesiyle Irak yönetimi tarafından Türkmenler baskı altına alınmış ve tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum Irak Türkmenlerinin kaderi üzerinde derin etkiler bırakmış ve günümüze kadar devam etmiştir (Uluhan, 2021: 8).

Irak'ta yaşayan Türk toplulukları, çok çeşitli Türk kabile ve boylarından gelmektedir. Bu boylar arasında başlıcaları şunlardır: Bayat, Yıva, Karakoyunlu, Döger, Çepni, Eymür, Salur, Beğdili, Ulaşlu, Ocuşlu, Gökçelü, Muradoğlu, Ulus-Tatar, Yağmur Tatalu. Bu geniş etnik yapı, Irak Türklerinin kökenlerinin Orta Asya, Azerbaycan ve Anadolu'ya uzanan derin Türk tarihiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde ve sonrasında da Irak Türkleri, bu zengin kültürel miraslarını korumuş ve günümüze kadar aktarmışlardır (Özkan, 2007: 72).

1.3. Türkmenlerin Irak'a Yerleşmeleri

Türklerin Irak'a ilk girişleri 9. yüzyılda Abbasi Halifesi Memun döneminde başlamıştır. Selçuklular döneminde Türk göçleri Irak'a artarak devam etmiştir. Selçukluların ardından Musul Atabeyliği, Erbil Atabeyliği, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler gibi Türk hanedanlıkları Irak'ı hâkimiyetleri altında tutmuştur. Nihayet 1534'te Kanuni Sultan Süleyman döneminde Irak Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Bu süreçte Irak'a gelen Türk toplulukları, bölgedeki mevcudiyetlerini ve kültürel kimliklerini yüzyıllar boyunca korumuşlardır. Irak Türklerinin etnik ve kültürel çeşitliliği de bu tarihsel köklere dayanmaktadır (Özkan, 2007: 71).

Irak'a farklı dönemlerde göç eden Türk topluluklarının çeşitli Oğuz boylarından oluşması olduğu söylenebilir. Selçuklu Devleti'nin kuruluşu sırasında, Türkmenlerin

tamamını kendi bayrağı altında toplamayı hedeflediği, ancak bu hedefe tam olarak ulaşamadığı anlaşılıyor. Zira Türkmenlerin bir kısmı Azerbaycan'a göç etmiş, diğer bir kısmı da kuzey Irak'a yerleşmiştir. Irak'taki Türkmen varlığının kökenlerinin karmaşık olduğu ve farklı Oğuz boylarından gelen toplulukların Irak'a yerleşmiş olduğu görülmektedir (Hürmüzlü, 2021:14).

Günümüzde şiddetli siyasi ve sosyal karışıklık içerisinde olan Irak; Şii çoğunluk, yöneten Sünni nüfus, diğer azınlıklar, örneğin Yahudiler ve Yezidiler ile birlikte ikinci grup olan Kürtler ve Türkmenler olarak tanımlanan nüfusu ile on yıllardır etnik güç çatışmalarına (anlaşmazlıklara) şahit olmaktadır. Böylesi bir demografik yapı, çağdaş Irak hakkında tartışmalarda etnik ve dinî sınırları bulanıklaştırmaktadır. Bu tartışmalarda yukarıda sözü edilen gruplar Irak'ın önemli siyasi aktörleri olarak belirtilse de, Şii ve Sünni gruplar ayrımsız olarak Kürtleri, Arapları ve Türkmenleri de kapsamaktadır. On yıllardır çatışmalar coğrafyası olmasına karşın etnik unsurları itibarıyla Irak nüfusu üzerine neredeyse hiçbir çalışma yoktur (Sirkeci, 2005: 7).

1.4. Irak Kerkük Türkmen Türkçesi (IKTT)

Türkmen Türkçesi, Batı Türkçesi (Oğuz Lehçesi) içerisinde yer alan Doğu Oğuz grubu ağızları içerisinde yer almaktadır. Bu ağız grubu üç alt gruba ayrılmaktadır: Kuzey, Orta ve Güney. Irak Türklerinin konuştuğu ağız da Doğu Oğuz grubunun Güney kanadını oluşturmaktadır. Ayrıca, Irak Türkmen ağızları kendi içinde de farklılaşmakta, Kerkük merkez ağzı Irak Türkmenlerinin ortak ağzı olarak kabul edilmektedir. Bu ağız farklılıklarının, bölgelere farklı zamanlarda göç etmiş Türk boylarından kaynaklandığı söylenebilir (Uluhan, 2021: 79).

Irak Türkmenlerinin konuştukları dil, genel olarak Azerbaycan Türkçesi ağızları içerisinde değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmaların hemen hemen tamamında, Irak Türkmen ağızları Oğuz grubunun Batı kolunda yer alan Azerbaycan Türkçesi ağızlarına dahil edilmektedir. Buna rağmen, Irak'ta konuşulan Türk ağızları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Yani, Irak Türkmen ağızları genel olarak Azerbaycan Türkçesi ağızları grubuna girse de, kendi içinde de bazı ayrışmalar göstermektedir (Bayatlı,1996: 329). "Irak Türkmen Türkçesinin, yaklaşık 2,5 milyon kişi tarafından konuşulduğu iddia edilmektedir." (Korkmaz, 2013:187).

Osmanlı Dönemi'nden itibaren Irak Türkleri yazılarında Arap alfabesi ve Osmanlı imlasını kullanıyorlardı. Bu alfabede Osmanlı'da kullanılan tüm harfler yer alıyordu, hatta "sağır kef" denilen özel bir harf de vardı. Son 30 yılda, Irak'taki devlet yayınlarında aynı Arap/Osmanlı alfabesi kullanılmaya devam edildi. Ancak, "sağır kef" harfi kaldırıldı ve yerine "nun" (n) harfi kullanılmaya başlandı. Bunun yanında, Osmanlı imlası terk edilip yazı dili Türkiye Türkçesinin ünlü uyumuna göre yazılmaya başlandı. Konuşma dilinde ise Kerkük ağzında, Türkiye Türkçesindeki harflerin çoğu kullanılıyor, ama birkaç ek harf de var. Tek istisna, Türkiye Türkçesindeki yumuşak ğ harfinin Kerkük ağzında kullanılmaması. Yani genel olarak, yazı dilinde Osmanlı imlasından Türkiye Türkçesine doğru bir değişim ortaya çıkarken konuşma dilinde ise Türkiye Türkçesinden farklılaşan bazı özellikler devam ediyor (Hürmüzlü, 2013: 25).

1.5. Irak Türkmenlerinin Siyasi Durumu

Irak Türkmen Türkleri Irak siyaseti içerisinde geri planda kalmalarına rağmen daima varlıklarını korumuşlardır. Irak Türkmenlerinin siyasi rolü Irak'ın kuruluşundan itibaren önemli olmuştur. Ancak bu, diğer gruplarla (Araplar, Kürtler, Süryaniler vb.) olan çatışmalardan uzak durmalarına engel olmamıştır. Yirminci yüzyılın ortalarındaki Orta Doğu çalkantılarında Türkmenlerin rasyonel ve meşru müdafaa pozisyonunda hareket ettikleri belirtiliyor. Türkmenlerin siyasi ve kültürel hakları, ülkeye bakışları, bölgenin geleceğine yönelik fikirleriyle şekillenmiştir. Vatansever ve adil bir yaklaşım sergilemişlerdir. Geçen yüzyılda Türkmen milliyetçi hareketi kendini geliştirmiş, aşırılıkçı ve irrasyonel fikirleri dışlayarak onaylanan, tutarlı bir siyasi çizgi izlemiştir. Türkmen siyasi ve kültürel hareketleri, bu onaylanan yaklaşımı korumak ve genç nesillere aktarmak için çalışmaktadır. Türkmenler, mahremiyetlerine, özgür ve onurlu yaşama haklarına saygı duyan bir ülkede yaşama hakkı için çağrıda bulunmaktadır (Hürmüzlü, 2019b: 44).

1965'ten itibaren Irak yönetiminin Kerkük'te sistematik bir Araplaştırma politikası yürüttüğü anlaşılıyor. 1976'da Kerkük'ün adının "Al-Tamim" olarak değiştirilmiştir. 1975-1977 yılları arasında Kerkük ilinin sınırlarının daraltılması ve civar köylerin yıktırılması sonucu Kürtlerin Kerkük'e göç etmiştir. 1980'lere kadar Kerkük nüfusunun %95'ten %75'e düşmüştür. 1981'de Türkmenlerin ülkenin güneyine göçe zorlanması ve topraklarının Araplara verilmiştir. Bağdat İngiltere Büyükelçisi

Terence Clark'ın Kerkük'teki Araplaştırma politikalarına dikkat çekmiştir. 1987 sayımında Irak'taki Türklerin nüfusunun kasıtlı olarak %2 oranında gösterilmektedir. Baas yönetiminin Kerkük'teki tarihi demografik yapıyı değiştirmeye yönelik sistematik bir politika izlediği anlaşılmaktadır (Özden, 2019: 73).

İlk Irak anayasası taslağı 1921'de Arapça, Kürtçe, Türkçe ve İngilizce olarak basılmıştı, bu da Irak'ın çok dilli yapısını yansıtmaktadır. 1925 Irak Anayasası ve 1931 tarihli Mahalli Lisanlar Yasası, Türkçenin Kerkük ve Erbil gibi Türkmen çoğunluklu bölgelerde resmi dil olarak kabul edildiğini göstermektedir. Tarihçiler, Kerkük'ün uzun süre gerçek anlamda bir Türk şehri olduğunu, ancak zamanla artan Kürt göçü nedeniyle nüfus dengelerinin değiştiğini vurgulamaktadır. Kürtlerin yoğun göçüne rağmen, Kerkük'teki Türkmen halkı kültürel kimliklerini korumayı başarmıştır. Irak hükümetleri, ülkenin çok etnikli yapısını kabul etmiş ve Türkçe'nin resmi statüsünü tanımıştır, ancak daha sonraki dönemlerde bu haklar kaldırılmıştır. Irak'ın tarihsel gelişiminde Türklerin ve Türkçenin önemli bir yer tuttuğu, ancak zaman içinde değişen demografik dengelerin bu durumu etkilediği anlaşılmaktadır (Hürmüzlü, 2019a: 121).

1.6. Reşit Kazım Bayatlı (1914-1983)

1.6.1. Hayatı

Irak Kerkük Türkmen Türkçesi yazınında önemli bir yeri olan Reşit Kazım Bayatlı Bayat aşiretinden gelmektedir. Bu sebeple “Bayatlı” adını almıştır. Kendisini Irak Türkmen çocuklarının eğitimine adamıştır.

Adı Reşit, soyu Bayat aşiretine dayanıyor. Bu yüzden "Bayatlı" adını almış. 1914 yılında Kerkük'e bağlı Kifri ilçesinde doğmuş ve büyümüş. İlk eğitimini Kifri'deki İbtidai mektebinde almış. Burada öğretmen olan Ahmet Medeni Efendi'nin etkisi altında kalmış ve ondan milli bilinç ve edebi zevk kazanmış. İlkokulu bitirdikten sonra Bağdat'ta öğretmen okuluna gitmiş ve 1933'te mezun olmuş. Burada geniş bir genel kültür edinmiş. Kifri ilçesi 1976'da Baas rejiminin kararıyla Kerkük'ten alınıp Diyala'ya bağlanmış. Zamanla Süleymaniye'nin bir parçası olmuş ama hâlâ Diyala'ya bağlı. Önce Tuzhurmatu'daki Bayat köyü Bastamlı'da, daha sonra diğer köylerde uzun yıllar öğretmenlik yaparak köy çocuklarını eğitmiş. O dönemde köylüler okumaya pek sıcak bakmıyordu, hükümet bazen zor kullanarak çocukları okula göndermek zorunda kalıyordu (Terzibaşı, 2013: 443).

Reşit Kazım, milî değerleri halkına aktarmak üzere engellere rağmen durmak bilmeden çalışmıştır. Reşit Kazım, uzun yıllar Bastamlı köyünde ve Kerkük'te öğretmenlik yapmıştır. Milli değerlere bağlı, alçakgönüllü ama bilgili ve görgülü bir kişiydi. 1930'ların sonunda milliyetçiliği nedeniyle güney illere sürüldü ve 1959'da da rejim karşıtlığından tutuklandı. Ancak öğrencilerini eğitmeye olan tutkusu değişmedi. Köy halkını çocuklarını okula göndermelerini teşvik eden Reşit Kazım, direnen bir yaşlı kadının çocuğunu okutarak polis müdürü yapması ile ön plana çıkıyor. Ölümünden sonra, yakın arkadaşı tarafından yazılan kısa bir ağıt metni mezar taşına yazıldı. Ayrıca Reşit Kazım'ın edebi yönü olan kardeşi Hurşit Efendi ve yeğeni Rifat Said Yolcu da yazı hayatında yer almışlar. Reşit Kazım, eğitime ve milli değerlere adamış, toplum için çaba gösteren fedakâr bir öğretmen portresi çiziyor (Terzibaşı, 2013: 444).

1.6.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Reşit Kâzım, toplumsal sorumluluk duygularıyla hareket eden bir yazardır. Onun için sanatın amacı topluma hizmet etmektir. Bu nedenle yazı ve şiirlerinde edebi kaygılardan ziyade toplumsal meseleleri ele alır. Reşit Kâzım, toplumun yanlış gördüğü gelenek ve görenekleri düzeltmek, sosyal hastalıkları teşhis edip tedavi etmek için yazmıştır. Ancak bu yazılarını sanatsal değer taşımadığını düşünerek, çoğu kez adsız ya da rumuzlarla yayımlamıştır. Yine de şiirlerinde açık, sade ve içten bir dil kullanmıştır. Günlük hayatı yansıtması onun şiirlerinin makbul karşılanmasını sağlamıştır (Terzibaşı, 2013: 445).

Reşit Kâzım'ın, takdir ettiği kişiler için yazdığı içli mersiyeler de dikkat çekicidir. Öğretmenler Namık Müftü, Fazıl Tahir, Hakkı Hürmüzlü Efendiler ile Kerkük Merkez Komutanı Hidayet Arslan için yazdığı bu şiirler, onun insani ve vatansever yönünü göstermektedir. Şair Reşit Kâzım'ın eserlerini, hece vezni ve mesnevi tarzında, öz ve sade bir dille kaleme aldığı da belirtilmiştir. Gazete ve dergilerde, genellikle R.K. rumuzuyla yayımladığı da not edilmiştir. Reşit Kâzım'ın toplumsal sorumluluk ve hizmet duygusuyla hareket eden, ama aynı zamanda edebiyata da değer veren çok yönlü bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Terzibaşı, 2013: 446).

Reşit Kazım 1968 yılında yayımladığı "Mektepli Şarkı ve Şiirleri" adlı kitapta, farklı Türk şairlerinin eserlerinden örnekler yer almaktadır. Bazı ünlü yazarlar, bu şiirleri Reşit Kâzım'ın kendi eseri sanarak yanlışlıkla tahlil etmişlerdir. Reşit Kâzım, Irak Kültür Bakanlığı'nca kurulan Türkmence elifba ve okuma kitapları telif komitesinin üç üyesinden biri olarak görev yapmıştır. Bu komite çalışmaları kapsamında, 1971'de "Türkmence Elifba Kitabı" ve 1972-1974 yıllarında "İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Sınıflar Okuma Kitabı"nı ortaklaşa hazırlamışlardır. Söz konusu Türkmence ders kitapları, 1971-1974 yılları arasında Irak'taki resmî ilkokullarda ders programlarında yer almış, ancak daha sonra tedrisattan kaldırılmıştır. Reşit Kâzım'ın edebiyat çalışmalarının yanı sıra, Türk kültürünün ve Türkçe eğitiminin gelişmesi için yaptığı katkılar da dikkate değerdir. Özellikle Türkmence ders kitaplarının hazırlanmasındaki rolü, onun kültürel hizmetlerinin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır (Terzibaşı, 2013: 447).

1.6.3. Bitmeyen Bir Roman

Reşit Kazım Bayatlı'nın "Tanrının Adaleti" romanıyla ilgili Kardeşlik dergisinin 3. yılının 7. sayısından itibaren, "R.K." imzasıyla dizi halinde yayımlanmaya başlamıştır. İlk bölümde ne roman ne de öykü şeklinde adlandırılmıştır, ancak ikinci bölümden itibaren "roman" olduğu vurgulanmıştır. 7 bölüm yayımlandıktan sonra, roman yaklaşık 6 ay boyunca durmuş, daha sonra tekrar yayımlanmaya başlamış, ancak sonrasında ardı kesilmiştir. Romanın neden yarım kaldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı tahminler yapılabilir: Romanın gereken ilgiyi görmemesi ve okuyucu bulamaması. Yazarın, romanı nasıl sonlandıracağını bilemeyerek, ipuçlarını kaçırmış olması. Buna rağmen, Bayatlı'nın öykücülüğe olan inancı nedeniyle, "Cehalet Kurbanı" adlı önemli bir öyküsünü 1972'de yine Kardeşlik dergisinde yayımlamıştır (Kayacı, 1987: 3).

Metin olarak incelemeye aldığımız eserler yazarın aşağıda listelenen gazete yazılarından derlenmiştir:

Dergiler

Beşir Dergisi, sayı (11) 2 Aralık 1958

Beşir, sayı (12) 9 Aralık 1958

Kardeşlik sayı (7) Kasım 1963

Kardeşlik sayı (8-9) 1964

Kardeşlik sayı (10) Şubat 1964

Kardeşlik sayı (11) Mart 1964

Kardeşlik sayı (12) Nisan 1964

Kardeşlik sayı (1-2) Haziran 1964

Kardeşlik sayı (3) Temmuz 1964

Kardeşlik sayı (9) Ocak 1965

Kardeşlik sayı (12) Nisan 1965

Gazeteler

Afak Gazetesi sayı (8) 10 Kasım 1954

Afak Gazetesi sayı (33) 9 Eylül 1955

Beşir Gazetesi sayı (5) 21 Ekim 1958

Irak Gazetesi sayı (27) 13 Aralık 1966

Irak Gazetesi sayı (3) 11 Haziran 1966 Bağdat

Irak Gazetesi sayı (34) 31 Ocak 1967

Kerkük Gazetesi sayı (1609) 1957/5/29

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNCELEME

2.1. Ses Bilgisi

Alfabede bulunan ünlü ünsüz harflerin başta, ortada ve sondaki yazılışları örneklerle gösterilmiştir. Örneklendirmede mümkün olduğunca kalın ve ince sıradan ünlülerle yazılmış örnekler seçmeye dikkat edilmiştir. Aşağıdaki tablolarda IKTT'nde bulunmayan, Arap alfabesinden geçen sesler (Tablo 2.1) ile çeviri yazı alfabesi (Tablo 2.3) verilmiştir.

Tablo 2.1. *Arap Alfabesinden Irak Türkmen Türkçesi Alfabesine Giren Ünsüzler*

Irak Türkmen Türkçesi	Çeviri Yazı Alfabesi
ث	s̱
ح	ḥ
خ	ḫ
ذ	ẕ
ص	ṣ
ض	ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ğ
ق	ḳ
ء	ʾ

Tablo 2.2. *Irak Türkmen Türkçesi Çeviri Yazı Alfabesi*

ا, آ	a, a	ص	ṣ
ا, أ	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̲	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	z̲	ن	n
ر	r	و	v, u, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, la
س	s	ى	y,ı,i
ش	ş	ء	ʾ

2.1.1. Ünlüler ve İmla Özellikleri

/a/ : Art geniş düz ünlü

Metinde /a/ harfinin başta, ortada ve sonda kullanılışı şu şekildedir:

Başta: -ا از az [15] اشیلرك aşıların [21] اقار aḳar[b.181]

Ortada: -ا- باصیور başıyor [30] کلیات külliyat [569]

Sonda: -ه باغرینه bağrına [25] بوشینه boşuna [570]

/e/ : Ön, geniş, düz ünlü

Başta: -أ أي ey [5] ایتدك ettin [26] اطرافلی eṭraflı[960]

Ortada: IKTT'de -e- harfi kelime ortasında düşerek ses olayı gerçekleşmiştir.

جنتلی سك cennetlisen [9] چرزلر çerezler [294] آتش âteş[726]

Sonda: -ه أللی یه elliye [30] تعزیه taʿziye [310] ئوفکه öfke[958]

/ı/ : Art, dar, düz ünlü

Başta: -ایIKKT'de /ı / harfi kelime başında elif ve ye şeklinde yazılmıştır.

ایشیغی ışığı [246] ایرماقل ırmaḳlar[b.297] ایصمالادق ışmarladıḳ[1160]

Ortada: IKTT'de -ı- harfi kelime ortasında düşerek ses olayı gerçekleşmiştir.

طادك ṭadın [36] یازیق yazıḳ [31] ناصیل naṣıl[1186]

Sonda: -ی طاقدی taḳtı [34] ماصاللری maṣalları[727] قولی ḳolu [40]

/i/ : Ön, dar, düz ünlü

Başta: -اIKKT'de /i/ harfi kelime başında elif şeklinde yazılmıştır.

املادن imladan[b.38] اختیارم iḫtiyarım[b.440]

Ortada: IKTT'de -i- harfi kelime ortasında düşerek ses olayı gerçekleşmiştir.

مقبرك maḳberin [26] خیرچین ḫeriyçin [75] وظیفه نك vaẓifenin[b.516]

Sonda: -ی صانکی ṣanki [48] بشری beşeri [125] وقتلی vaḳitli[b.456]

/o/ : Art, geniş, yuvarlık ünlü

Başta: -او IKKT'de /o/ harfi kelime başında elif ve vav şeklinde yazılmıştır.

اوقونان oḳunan [3] اوتوموبيل otomobil [460] اولغونلاشير olğunlaşır[b.371]

Ortada: -و- IKKT'de /o/ harfi kelime ortasında sadece vav şeklinde yazılmıştır.

صوك şon [11] يوغوران yoğuran [378] صغوقدر şoğuḳtur[b.50]

/ö/ : Ön, geniş, yuvarlak ünlü

Başta: -أو IKKT'de /ö/ harfi kelime başında hemzeli elif ve vav şeklinde yazılmıştır.

أورتر örter [13] عمرى öʿmre [31] أوده öte[b.231]

Ortada: -و- IKKT'de /ö/ harfi kelime ortasında sadece vav şeklinde yazılmıştır.

سوزلركله sözlerinle [16] كورپه körpe[779] دو گه töke[462]

/u/ : Art, dar, yuvarlak ünlü

Başta: - او IKKT'de /u/ harfi kelime başında hemzeli elif ve vav şeklinde yazılmıştır.

أ وتونجه يه utuncaya[1042] اوغورسز uğursuz[1182]

Ortada: -و- طوتك ṭutun[479] يوغورور yuğurur [b.385] قوتلندير ḳutlandır [b.454]

Sonda: -و- شو şu [14] بلیرتیوردی belirtiyordu [19] قويو ḳuyu[1269]

/ü/ : Ön, dar, yuvarlık ünlü

Başta: IKKT'de /ü/ harfi kelime başında farklı şekillerde gösterilmiştir.

ilk örnekte ئو- örneğin ئوستده üstede

او- örneğin اوراغيدر üreğidir

Ortada: IKTT'de -ü- harfi kelime ortasında düşerek ses olayı gerçekleşmiştir.

محيطينه müḥiṭine[b.401] مراجعت müracaʿat[679] حرمت ḥürmet[b.513]

Sonda: IKKT'de /ü/ harfi kelime sonunda farklı şekillerde gösterilmiştir.

چونكه çünkü [95] گورگو görgü [89] چورودى çürüdü[b.288]

2.1.2. Ünsüzler ve İmla Özellikleri

/b/ : Patlayıcı, ötümlü çift dudak ünsüzü

IKTT'de kelime başında, ortasında ve sonunda be harfi ile yazılmıştır.

Başta: -ب بدلجي Bedleci[1197] باغرنده سك bağrındasan [23] بهمه behma[1079]

Ortada: -ب- طبك ṭıbbın [4] محبى يدك muḥibbiydin [17] جابالامغه çabalamağa[b.433]

Sonda: -ب خراب ẖarāb [154]

/c/ : Patlayıcı, ötümlü diş eti ünsüzü

IKTT'de kelime başında, ortasında cim harfi ile yazılmıştır.

Başta: -ج- جانلانماغه canlanmağa [12] جنتلى سك cennetlisen [9] جيويلداشيركن cıvıldaşırken[b.57]

Ortada: -ج- آكاجاق akacaḳ [22] مجلسه meclise [11] اجى acı [b.520]

/ç/ : Patlayıcı, ötümsüz diş eti ünsüzü

IKTT'de -ç- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda çim şeklinde yazılmıştır.

Başta: -چ- چاليشير çalışır [24] چالساق çalsaḳ [41] چهره يى çehreyi[1232]

Ortada: -چ- كرچى gerçi [6] صاچما ṣaçma [44] بوخچاده boẖçada[1137]

Sonda: -چ- ايكره نچ iğrenç [36] هيچ hiç [32] احتياچ iḥtiyaç[475]

/d/ : Patlayıcı, ötümlü diş-damak ünsüzü

IKTT'de -d- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda dal şeklinde yazılmıştır.

Başta: -د- دايانديك dayandık [6] دويغولرك duyġuların [19] دينه جك dinecek [15]

Ortada: -د- اودى odı[991] باغرنده سك bağrındasan [23] دالده dalda [78]

Sonda: -د- استاد üstad [2] ياد yad [409] تجنيد tecnid[976]

/f/ : Sızıcı, ötümsüz, diş-dudak ünsüzü

IKTT'de -d- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda fe şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ف- فلكدن felekten [41] فانى fani [62] فرينه fırına[b.387]

Ortada: -ف- احتفالده iḥtifalde [2] قافامده ḳafamda [12] نفرلرى neferleri [b.350]

Sonda: -ف- انصاف inṣaf [61] صاف ṣaf [18] صدف ṣedef [479]

/g/ : Patlayıcı, ötümlü ön damak ünsüzü

Başta: IKTT'de -g- harfi kelime başında gef şeklinde yazılmıştır.

گرچى gerçi [6] گوله لم gülelim [b.22]

IKTT'de -g- harfi kelime ortasında ve sonunda kef şeklinde yazılmıştır.

Ortada: -ك- زنكيندك zenginden [67] سوگوب sögüp[806] كولكه gölge [b.210]

Sonda: -ك بك beg [155]

/ġ/ : Patlayıcı, tonlu ve ötümlü art damak -غ- ünsüzüdür.

IKTT'de -ġ- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda gayın şeklinde yazılmıştır. Genellikle Türkçe ve alıntı kelimelerde bulunur.

Başta: -غ غداسزلق ġıdasızlıḳ [128] غايب ġayip [173] غايرتله ġayretle [b.483]

Ortada: -غ- يانغن yanġın [b.419] باشلانغچ başlanġıç [810] دالغن dalġın [b.400]

/ğ/ : Akıcı, yarı ünlü, ön damak ünsüzü

IKTT'de -ğ- harfi sadece kelime ortasında gef sonda kullanımı ise gayın şeklinde görülmüştür.

Ortada: -گ- دگيشديرمك değiştirmek [7] يوره گك yüreğin [18] ايگره نچ iğrenç [36]

Sonda: -غ قويدغ ḳoyduğ [991] گيتدغ gettiğ [991]

/h/ : Sızıcı, ötümsüz, ön damak ünsüzü

IKTT'de -h- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda he şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ه هر her [17] هردم herdem [22] همشری hemşeri [124]

Ortada: -ه- رهبرك rehberin [89] شبهه سز şüphesiz [203] قهرمان ḳahraman [320]

Sonda: -ه سیم سیاه simsiyah [237] کاه kah [423] آیواه eyvah [31]

/ḥ/ : Sızıcı ve bir gırtlak ünsüzüdür.

Genellikle alıntı kelimelerde görülür. Arapçanın -ح- sesinden geçen bu ses Irak Türk-men ağızlarında alıntı kelimelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. IKTT'de -ḥ- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda ha şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ح حقکنی ḥaḳḳını [26] حاصل ḥaṣıl [33] حرمتینه ḥurmetine[667]

Ortada: -ح- سحر siḥir [18] راحت raḥat [27] نصیحتم naṣiḥatim [b.254]

Sonda: -ح صباح ṣabaḥ[683] فاتح fatiḥ[800] صلح ṣulḥ[848]

/ẖ/ : Sızıcı, tonlu, ötümlü, hırıltılı, art damak ünsüzüdür.

Arapçanın -خ- sesinden geçen bu ses Irak Türkmen ağızlarında alıntı kelimelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kalın ünlülü kelimelerde arka damakta, ince ünlülü kelimelerde ise, orta damakta teşekkül eder.

Başta: -خ خام ẖām [44] خیاله ẖayāle [44] خسته لقله ẖastalıḳla [4]

Ortada: -خ- اختصاصه iẖtiṣaṣı [337] بختیارلق baẖtiyarlıḳ [94] مسخره mesẖare [b.425]

Sonda: -خ تاریخ tariẖ [475] شیخ şeyẖ[659]

/k/ : Patlayıcı, ötümsüz ön damak ünsüzü

IKTT'de -k- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda kef şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ك کوچك küçük [84] کسمه م kesmem [119]

Ortada: -ك- چکسه م çeksem [120] لکن lakin [134] سونوکدر sönüktür [229]

Sonda: -ك گنجلك gençlik [230] صوغوق şoğuk [226] گرچك gerçek [442]

/ķ/ : Patlayıcı, tonsuz art damak tonlu ünsüzü

IKTT'de -ķ- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda kaf şeklinde yazılmıştır.

Başta: - ق قیرار ķırar [396] یوقسه ķolay [397] قارشیلاشدقچه ķarşılaşdıķça [388]

Ortada: - ق - باقیلماز baķılmaz [449] تطبیقاتده taṭbiķatte [440] حقلی ḥaķlı [315]

Sonda: ق - چالیشماق çalışmaķ [445] اولاراق olaraķ [440] قوروماق ķorumaķ [319]

/l/ : Akıcı, dil ucu, diş eti ünsüzü

l/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda lam şeklinde yazılır.

Başta: -ل لائقی یله layıķıyla [313] لعنتله laʿnetle [330] لزومندن lüzumundan [500]

Ortada: -ل- موطلو muṭlu [9] صاغلام ṣağlam [48] دلبره dilbere [100]

Sonda: ل- حلال ḥelāl [26] ناصیل naşıl [34] خیال ḫayel [51]

/m/ : Akıcı, genizsi, çift dudak ünsüzü

m/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda mim şeklinde yazılır.

Başta: -م مقبرك maķberin [26] مزه meze [39] مثلا meṣelā [225]

Ortada: -م- صاچما ṣaçma [44] ایتمکچین etmekçin [47] حلمکه ḥulmine [64]

Sonda: م- صاغلام ṣağlam [48] آ قشام aķşam [29] خام ḫam [44]

/n/ : Akıcı, genizsi, diş-damak ünsüzü

n/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda nun şeklinde yazılır.

Başta: - ن نعمتله niʿmetle [352] نفسینك nefsinin [487] نیجه nice [338]

Ortada: -ن- قازاندی ķazandı [84]

Sonda: ن - شیطان şeyṭan [54] خیرچین ḫeriyçin [75]

/p/ : Patlayıcı, ötümsüz çift dudak ünsüzü

p/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda pe şeklinde yazılır.

Başta: -ب بیشسه pişse [78] پك pek [131] پارادان paradan [177]

Ortada: -پ یاپما yapma [61] أوپه یم öpeyim [122] طابان ṭapan [184]

Sonda: پ- هپ hep [54] عیب aʿyıp [134] غایب ġayip [172]

/r/ : Akıcı, titrek, diş eti ünsüzü

r/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda rı şeklinde yazılır.

Başta: -ر رهبرك rehberin [89] راحت raḥat [157] روحنده ruḥunda [377]

Ortada: -ر- آرتیق ârtıḳ [174] قارشیلاشدیریب ḳarşılaştırıp [224] اورتا orta [227]

Sonda: ر- جیقدیلار çıḳtılar [205] بختیار baḫtiyar [213] قدار ḳadar [247]

/s/ : Sızıcı, ötümsüz, diş arası ünsüzü

s/ ünsüzü kelime başında, ortasında ve sonunda sin şeklinde yazılır.

Başta: -س سوزلرکله sözlerinle [16] سحر siḥir [18] سودی sütü [47]

Ortada: -س- اوستالقله ustalıḳla [5] ثروتسز s̱ervetsiz [67] آصلان âslan [67]

Sonda: س- گوگوس göğüs [173] هرکس herkes [304] نفس nefis [485]

/ś/ : yarı patlayıcı, yarı ötümlü diş

IKTT'de /ṣ/ ünsüzü kelime başında, ortasında sad şeklinde yazıldığı gösteriliyor.

Başta: -ص صایار ṣayar [432] صوکوجینه ṣonucuna [390] صابار ṣapar [467]

Ortada: -ص- شخصیت ṣaḫṣiyet [434] مقساط maḳsaṭ [b.449] صارصینتیلر ṣarṣıntılar [469]

/ŝ/ : yarı ötümlü diş eti ünsüzü

IKTT'de /s̱/ ünsüzü kelime başında, ortasında se şeklinde yazıldığı gösteriliyor.

Başta: ث- ثروت s̱ervet [346] ثقافت s̱eḳavet [373]

Ortada: -ث- تاثیری te s̱iri [408] مثال mi s̱al [437] حدیثلرنده ḥadi s̱lerinde [410]

/ş/ : Sızıcı, ötümsüz, diş eti ünsüzü

IKTT'de -ş- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda şın şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ش شخصك şaḫsın [450] شرطی şürṭa [448] شبهه سز şüphesiz [282]

Ortada: -ش- سه چیلمشلرسه seçilmişlerse [438] ارشادی irşadı [487] قارشیلقلی ḳarşılıḳlı [275]

Sonda: -ش یازمش yazmış [7] باش baş [50] گوستریش gösteriş [271]

/t/ : Patlayıcı, ötümsüz diş-damak ünsüzü

IKTT'de -t- harfi kelime başında ve sonunda bazı kelimelerde te şeklinde gösterilirken, bazı kelimelerde ise ortada de harfinde yazılmıştır.

Başta: -ت تینك tenin [8] توز toz [17] تورلو türlü [39]

Ortada: -د - مسلکداشلریله meslektaşlarıyla [647] ثروتسز ṣervetsiz [67] وصلتینی vuṣlatını [116]

Sonda: -ت شهادت şehadet [69] مملکت memleket [70] اومید ümit [119]

/ṭ/ : /t/ ile /d/ arası patlayıcı, yarı ötümlü diş ünsüzü

IKTT'de -ṭ- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda tı şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ط طرفندن ṭarafından [3] طاقدی ṭaḳtı [34] طبیعت ṭabîʿat [216]

Ortada: -ط- موطلو muṭlu [9] محیطینه mühiṭine [131] واسطه لره vaṣṭaları [296]

Sonda: -ط ضابط żabıṭ [167] فقط faḳaṭ [b.474] انضباط inżibaṭ [1013]

/v/ : Akıcı, yarı ünlü, diş- damak ünsüzü

IKTT'de -v- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda we şeklinde yazılmıştır. IKTT'nde و şeklinde okunur.

Başta: -و وفالی vefalı [206] وظیفه vazife [b.518] وعظ vaʿiz [289]

Ortada: -و- دالقاووق dalḳavuḳ [197] ذوق ẕeví [b.70] صاوونور ṣavunur [434]

Sonda: -و ئه و ev [300] سیو sev [b.304]

/y/ : Akıcı, yarı ünlü, diş-damak ünsüzü

IKTT'de -y- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda ye şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ي ياقالر yaḳalar [219] يعني yaʿni [251] ياناقلر yanaḳlaır [105]

Ortada: -ي- خارجانيوردى ḫarcanıyordu [205] بكزه ين benziyen [230] خريچن ḫeriyçin [75]

Sonda: -ى خوى ḫuy [212] أي ey [23] بوغداى buğday [b.378]

/z/ : Sızıcı, ötümlü, diş arası ünsüzü

IKTT'de -z- harfi kelime başında, ortasında ve sonunda ze şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ز زور zor [368] ضددى zıdıdı [184] زوالىى zavalı [127]

Ortada: -ز- يازيده yazıda [367] نه مه لازم nemelāzım [379] آ زاجق âzıcıḳ [158]

Sonda: -ز چاليشاجاغز çalışacağız [369] صاييلاماز şayılmaz [375] منفعتمز menfaʿatimiz [325]

/ż/ : Sızıcı, ötümlü, ön diş ünsüzü

Arapçadan alınmış alıntı kelimelerde kullanılmıştır, Türkçe kelimelerde rastlanmamıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda dat şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ض ضابطدى żabıṭtı [155] ضياء żiya [447] ضعيفلر żaʿyıflar [486]

Ortada: -ض - بعضا baʿżı [233] نبضه nabża [341] فاضله fażla [516]

Sonda: ض - بياض beyaż [157] فرض farż [541]

/ẓ/ : Sızıcı, ötümlü, öndamak ünsüzü

Arapçadan alınmış alıntı kelimelerde kullanılmıştır, Türkçe kelimelerde rastlanmamıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda zel şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ذ ذكالر ẕekalar [135] ذ وقن ẕevḳin [83] ذ ات ẕat[751]

Ortada: -ذ - رذ يل reẕil [465] عذ ر ʿözür[1227] خذمت ḫizmet[648]

Sonda: ذ - استاذ üstaẕ [1]

/ẓ/ : Sızıcı, ötümlü, dil-diş arası ünsüzü

Arapçadan alınmış alıntı kelimelerde kullanılmıştır, Türkçe kelimelerde rastlanmamıştır. Kelime başında, ortasında ve sonunda zı şeklinde yazılmıştır.

Başta: -ظ- ظلمه ẓülme [433]

Ortada: -ظ- معظم müʿaẓam [481] نظرنده naẓarında [463] تظاهرات taẓahurat[684]

Sonda: -ظ- وعظ vaʿiz [288] ايقاظ iḳaẓ[648]

/ʿ/ : Ayın işareti

(ع) sesi Arapçanın etkisiyle alıntı Irak Türkmen ağızlarında ayın ile telaffuz edilir.

Ortada: -ع- معاون muʿâvin [636] شعر şiʿir نعمت niʿmet [b.315]

Sonda: -ع- طالع ṭalʿ [749] قانع ḳanʿ [664]

/ʾ/ : Hemze işareti

Arapçadan alınmış alıntı kelimelerde kullanılmıştır.

Ortada: -ئ- متفائل mütefaʾil [506] دائما daʾima [488]

Sonda: -ء- ضياء żiyaʾ [566] تأثیری teʾṯiri [993]

2.1.3. Ünlüler

2.1.3.1. Uzun Ünlüler

ā Ünlüsü: Irak Türkmen dillerinde bu ses **a** ile **e** arasında boğumlanan, bir orta damak ünlüsüdür.

Arapça kökenli kelimelerde kelime başı ayın-elif yazılışı /ā/ /ünlüsünü göstermektedir. Bununla birlikte Arapça kökenli kelimelerde /ā/ ünlüsü /ع/ünsüzü yanında /ا/ (elif) ile gösterilmektedir: (عا)

Türkmen Türkçesinde Türkçe kökenli kelimelerde /ā/ ünlüsüne rastlanmamıştır.

Alıntı kelimelerde özellikle Arapça kökenli kelimelerde uzun **ā** ünlüsü kullanımına sık rastlanmaktadır.

ʿādetin [91]

māye [91]

āfāḳ [257]

meṣelā [225]

IKTT'de /û/ sadece Arapça alıntı kelimelerde rastlanmıştır. Uzun u ünlüsü metinde çok az görülmüştür.

Uzun /u/ ünlüsüne örnek

maḥdût[262]

IKTT'de uzun /i/ ile gösterilen örnekler

māʾî [129]

ṭabîʿat [232]

2.1.3.2. İkiz Ünlüler

Kelime içinde iki ünlünün yan yana bulunma durumudur. IKTT'de metinde Türkçe kelimelerde örneğine rastlanmamıştır. Bununla birlikte alıntı kelimelerde görülmektedir. Kelime sonu ünlüsü ile ünlüyle başlayan bir ek birleştiğinde görülmektedir. Bu durum iki ünlü arasındaki ع (') ve hemze bulunan kelimelerde bu seslerin sesletilmemesinden dolayı ünlü ikizleşmesi durumu görülmektedir. Bununla birlikte birleşik kelimelerde ünlü ile biten kelimeye bitişik yazılan ünlüyle başladığında iki ünlü yanyana görünür.

Irak Türkmen Türkçesinde ikiz ünlüler alıntı kelimelerde kullanılmıştır**.**

menfaʿat [340]

taʿavun [526]

aʿlaa [677]

şeʿet [1032]

2.1.3.3. Ünlü Uyumu

2.1.3.3.1. Kalınlık-İncelik uyumu

Irak Türkmen ağızlarında kalınlık- incelik uyumu çok sağlamdır.

ekmek [b.366]

ʿömür [81]

oṭurtuğun [1257]

-AyIn ekinin kullanımında uyum görülmez: ṣabaḥleyin [1042]

Alıntı kelimelerde kalınlık/incelik uyumu konusunda bir kural yoktur. Kelimelerin bir kısmında alıntı kelimeler, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimeler, IKTT'nin kalınlık-incelik uyumuna girmiş, bir kısmı ise bu uyumun dışında kalmıştır.

Uyuma girenler: ceme'et [887] < cema'at

2.1.3.3.2. Düzlük -Yuvarlaklık uyumu

Irak Türkmen ağızlarında kalınlık- incelik uyumu çok sağlam değildir.

çamur [718]

odam [b.240]

duyaram [94]

2.1.3.4. Ünlü Değişmeleri

2.1.3.4.1. Ünlü İncelmesi

hette [374] < hatta

ẖesteliẖ [4] < hastalık

2.1.3.4.2. Ünlü Kalınlaşması

IKTT'nde ince ünlülerin kalınlaşması çok yaygındır.

bana [642] < ben

sana [246] < sen

2.1.3.4.3. Ünlü Yuvarlaklaşması

Düz ünlülerin yuvarlaklaşması ünlü benzeşmesiyle ve dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülmektedir.

altun [b.442] < altın

ırağı [141] < uzağı

2.1.3.4.4. Ünlü Düzleşmesi

IKTT'nde yuvarlak ünlülerin düzleşmesi, dudak ünsüzlerine rağmen veya eski şekillerinin devamı sonucunda görülmektedir.

için [320]

biten [287]

2.1.3.4.5. Ünlü Daralması

Şimdiki zaman eki r -yor

istiyor [1122] < istemek

ilerliyor [b.271] < ilerlemek

Olumsuzluk eki -mA

gelmiyor [783]

unutamıyordu [790]

erdiremiyorlardı [779]

2.1.3.4.6. Ünlü Genişlemesi

endirir < indirir [103]

diyerler < derler [b.48]

yandırır < yakar [106]

yorğunam < yorgunum [99]

vurğunam vurgunum [100]

eşitmez < işitmez [b.428]

küçüksen < küçüksün [b.489]

2.1.3.4.7. Büzüşme

ḫeriyçin < hayrı için [75]

ṣofradaşım < sofra arkadaşım [29]

yetmiş < yeddi on [965]

niçin < ne için [71]

2.1.3.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme

2.1.3.5.1. Ön Ses Düşmesi

çindi < ikindi [915]

2.1.3.5.2. İç Ses Düşmesi

burada [b.8] < bu arada

peki [889] < pek iyi

gönlün [90] < gönül

ʿaḳlı [565] < akıl

2.1.3.5.3. Ön Ses Türemesi

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.3.5.4. İç Ses Türemesi

çepeçevre [157]

biricik [159]

azıcıḳ [158]

2.1.4. Ünsüzler

2.1.4.1. Ünsüz Uyumu

seçtiği[498]

bilgi [220]

verdi [1111]

2.1.4.1.1. Ünlü-Ünsüz Uyumu

ḳalbi < ḳalp-i [578]

geleceği < gelecek-i [b.519]

2.1.4.2. Ünsüz Değişmeleri

2.1.4.2.1. Ötümlüleşme

ḳalbin [b.90]

ışığı [248]

ediyor [784]

2.1.4.2.2. Ötümsüzleşme

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.3. Sürtünmesizleşme

taḫtalı < tahtalı [685]

şaḫlanaraḳ < saklanarak [708]

yaḫut < yahut [1231]

2.1.4.2.4. Genizsileşme

mene < bana [b.36]

2.1.4.2.5. Gırtlaksılaşma

IKTT'de ünsüz gırtlaksılaşması çoğunlukla alıntı kelimelerde rastlandığı görülür.

ḥaḳḳa [612]

raḥat [27]

iḥtiyaç [475]

2.1.4.2.6. İkizleşme

bedelli [1070]

sessizdiler [1045]

IKTT'de ünsüz ikizleşmesi çoğunlukla alıntı kelimelerde rastlandığı görülür.

uʿmmandan[14]

müteredditt [1210]

muḥibbiydin [17]

ḳepḳere < kapkara [b.97]

2.1.4.2.7. Ünsüz İncelmesi

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.8. Ünsüz Kalınlaşması

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.9. Ağızsılaşma

özünden < ondan[119]

2.1.4.2.10. Akıcılaşma

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.11. Göçüşme

yalnız [578]

yanlış [311]

ṭopraḳ [1241]

2.1.4.2.12. Ünlüleşme

Metinde örneğine rastlanmamıştır

2.1.4.2.13. Benzeşme

2.1.4.2.13.1. Yakın Benzeşme

yurttaş [291]

yoḳtur [1183]

bitkin [1254]

2.1.4.2.13.2. Uzak Benzeşme

1835'te [566]

2.1.4.2.14. Aykırılaşma

2.1.4.2.14.1. Yakın Aykırılaşma

ḳocasınkiyle < kocanınkiyle [184]

feryadları < feryatları [243]

sögmediyse < sövmediyse [677]

ṭapan < bulan [184]

2.1.4.2.14.2. Uzak Aykırılaşma

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.15. Ünsüz Düşmesi ve Türemesi

2.1.4.2.15.1. Ön Ses Düşmesi

üzü < yüzü [700]

indi < şimdi [847]

üreğidir < yüreğidir [b.250]

2.1.4.2.15.2. İç Ses Düşmesi

ṣora < sonra [1048]

yükselir [b.461]

alçalıyor [b.123]

ufacıḳ [542]

2.1.4.2.15.3. Son Ses Düşmesi

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.15.4. Ön Ses Türemesi

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.4.2.15.5. İç Ses Türemesi

ṣora < sonra [b.119]

ṣansa < sanarsa[112]

2.1.4.2.15.6. Son Ses Türemesi

Metinde örneğine rastlanmamıştır.

2.1.5. Yardımcı Ses

2.1.5.1. Yardımcı Ünlüler

Yardımcı ünlüler genellikle –ı/-i ünlüleridir, bununla birlikte metinde –a ve –ü ünlüsünün de yardımcı ünlü olarak kullanıldığı görülmüştür.

üz-ü [700]

beşer-i [b.395]

bağrı-na [25]

ḫalḳ-ı-n [362]

ḳırıḳlığına [496]

yer-i [b.376]

ḫastalığ-ı-n [768]

söz-ı [794]

2.1.5.2. Yardımcı Ünsüz

Yardımcı ünsüzünün IKTT'nde çok fazla kullanıldığı görülmektedir.

-y, -ş, -s,

meselesi [943]

ikişer [916]

tanrıya 8

ḳoruya [364]

şuya [b.496]

dilenciye [b.424]

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. Ad Çekimi

2.2.1.1. Çokluk Çekimi

Çokluk eki IKTT'de Standart Türkiye Türkçesinde kullanıldığı gibi kalınlık-incelik uyumuna göre +lar, +ler eki almıştır. Arapça ve Farsçada ise çokluk eki kullanımlarında genellikle yabancı çokluk şeklinin üstüne Türkçe çokluk eki alarak metinde gösterilmiştir.

2.2.1.2. İyelik Çekimi

Ek	/a/ Ünlüsü ile	/e/ Ünlüsü ile
-lar/-ler	yanaḳlar [105] damarlarda [129] ḳonduḳları [205] ḳaşlar [42]	endiler [b.166] gözler [42] melemeleriyle [244] serçeleri [b.151] gümbürtülerle [239]
Arapça çokluk kullanımı	ẕekalar [b.405] zambaḳları [b.68] maṣruflardan [187] evlatlarına [76] iṣṭilaḥlar [439]	ḥadiṣlerinde [412] erşedleriyle [580] hüviyetleri [1015] münaḳaşelerin [866] müʿalimler [598]
Farsça çokluk kullanımı	ḫuylarla [90] zağlar [1001]	peykler [39]

Kişi	Ek	/ı/ Ünlüsü	/i/ Ünlüsü	/u/ Ünlüsü	/ü/ Ünlüsü
I.T.K.	-m	ocağım [149]	severim [b.24]	yavrum [b.40]	öğütüm [82]
II.T.K.	-n	başına [896] taşına [935] yapacaḳsın [678]	elini [b.34] geçersin [140]	ṣundun [8] ḳoḳun [33]	gördün [b.40] rolün [36]
III.T.K.	-ı/-i/-u/-ü	düşmanı [b.235] ḳandırır [104] ṭaḳtı [34]	eşerinde [565] dikenlidir [447]	uğurluyordu [880] ḳoḳluyor [1102]	özgürlüğüne [853] düşündü [201]
I.Ç.K.	-ız/-iz -ımız/-imiz -muz/-müz	uçarız [b.233] ecdadımız [b.287] ṭanımalıyız [356]	geçeriz [b.235] mektepliyiz [b.281]	ruḥumuz [b.262]	gözümüz [1119] gücümüz [60]
II.Ç.K.	-ınız/-iniz -unuz/-ünüz	cüzdanlarınız [891] ḳarşılaştığınız [278]	eşitmişsiniz dir [664] tariḫçeniz [13]	bulduğunuz [817] olduğunuz [836]	yüzünüz [667] gördüğünüz [907]
III.Ç.K.	-ları/-leri	aralarında [697] feryadları [243]	şiʿirleriyle [567] mekteblerini [162]	-	-

2.2.1.3. Ekli ve Edatlı Durum Çekimi

2.2.1.3.1. Yalın Durum

Yalın durum ismin hal eki almamış halidir. Başka bir deyişle, isim herhangi bir ek almamışsa yalın durumundadır. Metinde çokça kullanıldığına rastlanmaktadır.

Eksiz durum, nesne durumu	merḥaba muḫtar ʿamuce [887] beg [155] alma [78] yeşil ot [233]

2.2.1.3.2. İlgi Durumu

Metinde eklerin ilgi durumu için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur.

Ek	**/ı/ ünlüsü ile**	**/i/ ünlüsü ile**	**/u/ ünlüsü ile**	**/ü/ ünlüsü ile**
-ın/-in	ḳışın [b.397] yazın [b.375]	ʿaskerin [1010] sensin [b.391]	boyun [924] gülboy'un [963]	gözün [79] rolün [34]
-nın/-nin -nun/-nün	vicdanının [487]	hevesinin [244]	ordusunun [599]	hürmüzlünün [589]

2.2.1.3.3. Bulunma Durumu

Metinde eklerin kalınlık-incelik bulunma durumuna bağlı olduğu ancak bazı örneklerde uyum dışı olduğu görülmektedir.

Ek	**/a/ ünlüsü**	**/e/ ünlüsü**
-da/-de	dalda [78] bağçada [b.441] ṣuda [113] damarlarda [129] başında [72]	çevrende [38] elde [358] gökyüzünde [b.128] içinde [27]
-ta/-te	ṭoprakta [b.288] atışta [148] yatakta [b.79] vardıkta [11]	üstte [42] gökte [b.233] ʿaskerlikte [155] mektepte [b.231]
-na/-ne	yuvasına [59] tanrısına [b.300]	sözüne [b.481] yerine [290]

2.2.1.3.4. Araç Durumu

Metinde eklerin kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Ünsüz ile biten kelime sonlarına ek olarak -ı/-i yardımcı ünlüleri ile bağlanmıştır. Kelimelerin -dikçe/-yle ekleri almıştır.

aʿdetlerle [669]

söyledikçe [108]

elbiseleriyle [296]

eliyle [1244]

sesle [576]

adımlarla [b.337]

yoluyla [287]

düğmelerle [1154]

2.2.2. Eylem Çekimi

2.2.2.1. Şekil ve Zaman Çekimleri

2.2.2.1.1. Geniş Zaman

Geniş zaman eklerinin kullanımı kalınlık-incelik uyumuna uyar. II.Ç.K. ekinde, genellikle -ar/-er ile ilgili metinde herhangi bir örneğine rastlanmadığı gibi olumsuz şekli içinde aynısı geçerlidir.

Kişi	**-ar/-er**	**Olumsuz eki**
I. T. K.	coşaram [107] gözlerem [116]	gelmem [b.362] kesmem [119]
II. T. K.	geçersin [140] uçarsın [137]	önleyemedin [6] söylemedin [1025]
III. T. K.	ḳandırır [104] endirir [103]	önleyemedi [775] değişmedi [214]
I. Ç. K.	yatarken [1037] açarken [1118]	vazgeçmeyiz [b.286]
II. Ç. K.	-	-
III. Ç. K.	ḳalırlar [b.42] oynaşırlar [b.56]	Görmedikleri [778] erdiremezler [514]

2.2.2.1.2. Şimdiki Zaman

Metinde şimdiki zaman için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. I.T.K. 'de şimdiki zaman eki olarak IKTT' de kelimelere -am/-em eki gelerek kullanıldığı görülmektedir, II.T.K. ve II.Ç.K. ekinde ise metinde herhangi bir örneklerine rastlanmamıştır.

Kişi	**Ek**
I. T. K.	vurğunam [100] yorğunam [99]
II. T. K.	-
III. T. K.	bocalıyor [1260] ilerliyor [b.271]
I. Ç. K.	ṭutuluyoruz [833] geçiyoruz [334]
II. Ç. K.	-
III. Ç. K.	buluşuyorlar [931] ḳaṭılıyorlar [739]

2.2.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Metinde görülen geçmiş zaman için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. III.Ç.K. VE III.T.K. ekinde, genellikle -tı/-ti ve -du/-dü çokça kullanıldığına rastlanmıştır. Metinde II.T.K ekinde sadece -dü/du örneği görülmektedir.

	-dı/-di	**-du/dü**	**-tı/-ti**
I.T.K.	ṭopladım [b.4] daldım [665]	oṭuruyordum [259] düşündüm [665]	içtim [32] şaştım [1040]
II.T.K.	-	gördün [1107] yurdun [977]	-
III.T.K.	-	köydü [692] ṭutuyordu [1097] düşündü [201]	ṭaḳtı [34] ḳalmıştı [177] geçmiştir [77]
I.Ç.K.	-	-	-
II.ÇK.	-	-	-
III.Ç.K.	dalıyorlardı [729]	boğuldular [b.496] ṭuturduḳları [369]	yaptıḳları [408] çıḳtılar [206]

2.2.2.1.4. Öğrenilen geçmiş zaman

Metinde öğrenilen geçmiş zaman için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Metinde diğer şahıs eklerine yer verilmemiştir, sadece III.T.K. ekinde çok fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

doğmuş [566]

olmuştu [587]

durmuştu [579]

düşmüştü [751]

çökmüştü [774]

III.Ç.K. ekinde sadece bir örneğine rastlanmıştır: olmuşlar [714]

2.2.2.1.5. Gelecek Zaman

Metinde gelecek zaman için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur.

	-acak/-ecek
I.T.K.	yapacağımı [661] uğrayacağam [871] olacağım [211]
II.T.K.	olacağından [369] getireceksin [1072] başlayacağını [620]
III.T.K.	götürecek [1124] olacaḳtır [92]
I.Ç.K	çalışacağız [370]
II.Ç.K	ḥazırlayacağız [1057] vuracaḳsınız [855]
III.Ç.K.	olacaḳlarını [208] diyecekler [673] alacaḳları [234]

2.2.2.1.6. Soru Şekli

Metinde (kaç) soru zamiri kullanılmamaktadır, genellikle: naṣıl [1186], ne [b.87], hangi [309], niçin [783], kim [860], neden [389] gibi soru zamirleri kullanılmaktır. Ayrıca soru zarf ve zamirleri de kullanılmaktadır.

Aslan sütü adını kim ṭaḳtı sana naṣıl? [34]

Küçük düşün düşünen, ne ḳazandı? Ṣor, söyle [84]

Ana, babam nerde? Niçin gelmiyor? [783]

Gülboy: ya! Naṣıl olacaḳ? [1238]

Sen nineni sevmez misin? [b.278]
Gülboy: iki dinar mı? [1192]
Baş öğretmen: doḳtora götürdün mü? [662]

2.2.2.1.7. Emir Kipi

Metinde emir kipi için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Daha çok III.T.K için kullanıldığı görülmektedir. Genellikle metinde emir kipine çok fazla rastlanmamaktadır.

ḫaṭırlatsın [b.91]

bekler [b.412]

baḳın [b.354]

ḳalmasın [b.177]

2.2.2.1.8. Bildirme Kipleri

Metinde bildirme kipleri için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Genellikle gelecek zaman, geniş zaman ve şimdiki zamanları için bildirme kipleri için kullanıldığı görünmektedir.

acırım [b.424]

açarsın [b.203]

geçeriz [b.235]

gezindiğin [b.293]

doğar [b.328]

açınca [b.194]

bulduğunuz [817]

gördüğünüz [907]

tasarlardı [165]

vardı [700]

beklerim [1130]

delerim [b.356]

sürer [b.367]

2.2.2.1.9. İstek Kipi

Metinde istek kipi için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Şimdiki zaman şekli ile kullanımı karışmış görünmektedir. Metinde daha çok (-e) ünlüsü ile kullanımına rastlanmaktadır.

Metinde (-a) ünlüsü ile sadece I.T.K için kullanılmıştır: çıḳarayım [1204] örneğinde gözüktüğü gibi.

Olumsuz şekline örnek verecek olursak: doḳunmasın [b.191] (-ma) şeklini alarak kullanılır.

Ek	**/e/ ünlüsü ile**
I.T.K.	söyleyeyim [1040]
II.T.K.	geçersin [140]
III.T.K	dinlesin [b.330] yürüyelim [b.335]
I.Ç.K	beklesek [1211]
II.Ç.K	**-**
III.Ç.K.	**-**

2.2.2.1.10. Şart Kipi

Metinde şart kipi için kalınlık-incelik uyumuna uymuştur. Ekin -sa/-se şeklini almıştır, metinde çok nadir şart kipinin kullanıldığı görünmektedir.

I.T.K. için örnek: açsam [107]

II.T.K. için örnek: beklersen [1193]

III.T.K. için örnek: olacaḳsa [1165]

I.Ç.K. için örnek: çalsaḳ [41]

3. METİN[2]

3.1. METİN I[3]

3.1.1. KAPAK VE GİRİŞ METNİ

Kardeşlik Yayınları

Reşit Kazım Bayatlı'nın

Eserlerinden Seçmeler

Hazırlayan: Mevlüd Taha Kayacı

Reşit Kazım Bayatlı'nın

Eserlerinden Seçmeler

Birinci Cilt

Hazırlayan: Mevlüd Taha Kayacı

Zaman Basım Evi Bağdad (H.1408-M.1988)

Giriş Metni

(Değerli gençler, bugünden böyle artık ʿaskersiniz sizden dipdiri, dinç, açıḳgöz olmağıvuzı, büyüklerivıze ḥürmet, verilen emirleri iṭaʿat, ḳılıḳ ḳıyafetivıze diḳḳat etmeğıvuzı isterim. Ḳutsal vaṭan borcunu ödemek için sizi ḥażırlayacağız, bu sürede ṣarṣılmadan, yorğunluğa ḳaṭlanacaḳsığız, yılmadan güçlükleri yeneceksığız. İleride ṣınırlarımıza yaḳlaşacak düşmandan ḳorḳmaz, ölümden ḳaçınmaz, yaḳlaşan düşmanı yaḳıp yandıran birer ateş parçası olmağıvuzı dilerim).

R. K.

---

[2] Kitabın, ön sözü ile edebî kişiliğinin anlatıldığı kısım numaralandırılmamıştır. Bu bölüme metnin bütünlüğünü sağlamak üzere incelemeye dahil edilmeden metnin önünde yer verilmiştir. Kitap Reşit Kazım'ın alıntılanmış bir sözü ile başlar. Giriş niteliğindeki bu kısım Mevlüt Taha Kayacı ile Ata Terzibaşı'nın eserin ve yazarın önemini Türkmen Türkçesi ile ifadesidir. Tezin metin bölümüne dahil edilmiştir. Eserin inceleme bölümüne kaynak olan kısmı Bayatlı'nın kaleme aldığı eserleridir

[3]Mevlüt Taha Kayacı, Reşit Kazım Bayatlı'nın gazetelerdeki ve dergilerdeki yazılan şiirleri, romanları ve ağıt gibi eserlerini bir araya getirerek 1 Aralık 1986 yılında kitap haline dönüştürmüş ve bir eser haline getirmiştir. Bu eserin önsözünde kitap ile ilgili bilgi vermiştir.

(Tanrının Aʿdaleti'inden)

Ön Söz

Ellilerin başlarından yetmişlerin ṣonlarına değin sürdürdüğü ṣanʿat ḥayatı boyunca hep (R. K.) yaḫut (Reşit Kaẓım Beyatlı) ṭaḳma adı ile şiʿir ve yazılarını yayınlayan gösterişsiz alçaḳ gönüllü yalığanmış ḫocamız Reşid Ḳaẓım Beyatlı toplumumuzda bir değer edebiyatımızda parlaḳ bir addır.

Ḳırḳ yıla yaḳlaşıḳ öğretmenliği süresince bir örnekti, köy öğretmenliği ṣıralarında ücra köylerden yurda büyük ḫizmetleri geçen adamlar yetiştirmiş, 1934 yılı dolaylarında o zamanki meslekdaşı (bugün Profesör Doḳtor Yasin ʿAbdülkerim Beg) ile birlikte köylülere gösterdikleri yararlıḳları Baṣtamalı ve çevresindeki köylerde bir destan gibi anlatılır (Cehalet Ḳurbanı ḥikayesinde bunun bir yanını yanṣıtmıṣtı).

Bütün yoḳsulların özellikle yoḳsul öğrencilerin ṣorumlu babası gibi baḳardı kendine. Onlara yardımda kendi cepleri yetmediği zamanlar çarṣı Pazar dolaṣır, dost ṭanıdıḳlardan yardım ṣağlamaḳ için baṣ vurmaḳtan geri ḳalmazdı. Vaẓifesinde çoḳ ciddi olan ustad bu ciddiliği vaẓife arḳadaṣlarına, öğrencilerine, dostlarına ve ḳaṭıldığı meclislerde, bulunduğu ortam ve çevrede ṭanıdıḳlarına aṣılamaḳla yetinmeyip ḳalem yoluyla, millet düzeyinde (seviyesinde) geniṣ çapta yaymağa uğraṣırdı. Vaẓifesinde bu ḳadar ciddiliği onu paralı ʿasker ḳılığına ṣoḳmamış, vaẓife köleliğine sürüklememiṣti. Onda vaẓifenin millete ḫizmet, memleketi ḳalḳındırma ve ilerletme aracı olduğu ḳanısı vardı ve çalışmaḳla o şerefi pay edinme çabası içinde idi. Eksik bıraḳılan (Tanrının Aʿdaleti) romanında, Reşit Kaẓım vaẓife aḫlaḳı ḳonusunda görüşlerini yer yer belirtmişti. Bir şuʿbe müdürünün (mülaḥaẓak) ḳapıcısına üç kez selam verdikte ḳarşılıḳ vermeğe gelmediği o günlerde (memurlar, ḫalḳın işlerini görmek yolunda ḫizmetçidirler) sözü, o günlerde ileri sürülmüş olduğu için pek büyük önem ṭaṣır.

Bütün davranışlarında millet ve memleket mesʾelerini gözeten o ulu kişi bu yolda bir öʿmür tüketmiş, emekler vermiş ve gözünü dağdan budaḳtan ṣaḳınmamıṣtı.

Edebiyatta milliyetçilik tezini ṣavunan Beyatlı'nın milliyetçilik görüşü bağnazlığa (taʿaṣṣuba) aşırılığa (taṭarrufa) ḳabuğa çekilmeye ḳarşı, ḫoş görülü ve insancıl idi, birey (fert) ve millet olaraḳ kendisi için sevdiği ve dilediğini başḳaları için de dileme ve ṭanıma ilke ve öğretisinden ḳaynaḳlanır. Bu inançla herkese sevgi besler, hiç kimse ile kin gütmezdi. Bu ḳonuyu özellikle: Mefkūre nedir? Mefkūreci kime denir? başlıḳlı yazısında incelemiştir.

Öğretmenliğinde bir edebiyat ḫocalığı yapan Reşit Kaẓım ḳırıḳlarda öğretmen bulunduğu Tuzḫurmatu İlkoḳulunda piyes oynatma olanağı (İmkanı) yaratmış da Iraḳ düzeyinde bu alanda öncelik ṣağlamış bulunmaḳtadır. Öğrencilerine her zaman ṣarḳı ve türkü öğretip ezberletmekle hem edebiyat ẕevḳi aşılar hem ana dil sevgisi üzerinden eğitirdi onları.

Düzyazıda (neṣirde) ḳalemi çoḳ güçlü, anlatışı aḳıcı, dile oṭurmuş söz oyunlarına ḳaçmaz, süs ve pürüzlerden artıḳ, sözcükleri cümle içerisinde yerine ve anlatılan havaya uyġun biçimde seçilmiş olmaḳla ḳapṣamlı ve içlidir. Boyuna ṭoplumsal meseleleri ḳonu eder, bir yol bile bunun dişine ṭaşıdığı yoḳ.

Ara dil ḳullanan bugünkü şaʿirlerimizin birçoğunun dizelerinde ḳavram sözcükleri adanıp kimi kez bir sözlük maddesi olmağa dönüşürken, ellilerde başlatığı arı dili şiʿirleri duyarlı, ṭutarlı ve çekicidir.

İnancı ve görüşlerinin müjdeciliğini yaymaḳ amacıyla ṣanʿat alanında yolculuğa ḳoyulan Beyatlı'nın eṣerlerini millet ve memleket meseleleri ṣınırlar ve boyar. Ḳamış yaḫut erik çubuğu ḳullansa bile ḳalemi çelikleşerek o iki ḳutsal varlığın mıḳnaṭıslı çekimine ḳapılıp aḳarken dizeler çizer, döne dolaşa onlara donuk renkli tablolar, süslü panorama oluşturur. Bu yüzden onun sanʿati burada aranıp araştırılmalıdır.

Ṣanʿatı ḥaḳkında teknik yönünden çoḳ söz söylenebilir raḥmetli Beyatlı'nın, özellikle pek ṣayılı olan ḥikaye ve romanlarında işlediği ḳonularda ister yer alan kişiler ister ḳahramanlar, ḳahramanca davranıp olağan ḳahramanlıḳlarda bulunurlar, ama çoḳ olumlu, gerçekçi yaḫut buna yaḳın bir biçimde canlandırılırlar, başlarından büyük söz ḫarcatmaz onlara. En acı olayları anlatırken şen hava yaratmağa özenmekle geleceği güven yaratmağa, iyimserlik (tefaül) yaymağa davranır bu bilinçli girişim sayesinde bayağı serimlenmenin (ʿārż) üstüne çıḳıp, olağan üstü ḳuruntular ḳapanına düşmekten ḳurtuluşuyla yürek ṣarıcıdır.

Olayları yorumlamaya, arḳa planını inceleme ve araştırmaya gidişiyle, düzensiz olaraḳ birbirine kenetlenmiş eğilir türü olmaḳtan ayıḳlayıp, olduḳça tipik ḥikaye ve roman türü örgüsünü doḳumuştu.

Eṣerlerini usṭaca ḫalḳ verilerinden alıntılarla (iḳtibaslarla) süslemeği güzelce başarır, arġo ḳullanan biricik yerli yazarımızdır: (Ne bal ne de mum etmişler) bir iğneye ṣap olmamışlar, (Esen rüzgara uyan, nabża göre şerbet veren) ṣağ duyġulu raʾi

aʿm, (Yağlarında kavrulur), (Yorğanlarına göre ayaḳ uzatır) (Gülboyu çileden çıḳarıyordu), (Elini eteğini dünyadan çekmiş), (Şu tecnid żabıṭının ḳayişini yağlamaḳla ʿaskerlikten ḳurtarma…), (Henüz üç yapraḳken sana bu yolsuzluğu kim öğretti), (Ayaḳları altına ṣabun sürerek), (Çim çaḳalsız olmaz), (Kekeliye kekeliye paḳlayı ağzından atmış)! Tanrının aʿdaleti, (Taḫtalı köşkü boyladı), cehalet ḳurbanı ve benzerleri yanında tanrının aʿdaletinde Gülboy'un para ṣaḳlayacağı yer araması, Naṣrettin ḫocanın para ṣaḳlamasını ḫaṭırlatır.

Dili çoğunluḳla şiʿiri oḳşar, her ḳonunun özel bir anlatım tekniği gerektirdiği bilinciyle, her tarlada serptiği toḫumlara, sözcüklere ayrı bir can üfler, ʿaynı sözcüğü ayrı ayrı yerlerde yeni canlılıḳ yükleyen yazarımızın baʿżı yazıları bir bildiri, niteliği ṭaşır, dolaysız bir propaġanda, reḳlam havası estirir: (Gençler, millet sizden bu işi başarmanızı bekliyor), (Bayramda taʿziye kötü ve yanlış bir görenektir, ṣayın din adamlarımızdan bu kötü göreneği gidermelerini candan rica edelim).

Bu edebi değerin oṭuz yılı aşḳın bir süre içerisinde bir ṭaḳım dergi ve ġazetede yayımlanan eṣerlerinin bir araya getirilmesinin yararlı olacağı düşüncesiyle, elde edebildiğim dergi ve ġazeteleri taramağa ḳoyuldum. Bu arada ṣayın araştırıcı ḫocamız Aʿta Terzibaşı Beglerden raḥmetli Beyatlı'nın yaşamı ḳonusunda bilgi edinmek üzere baş vurduḳta, Kerkük şaʿirleri kitaplarının henüz başılmamış dördüncü cildinde Beyatlı'ya ayırdıḳları bölümü ṣundular. Eṭraflı bilgi veren şu bölümü olduğu gibi bu kitaba almağı yerinde buldum.

Bu yıllanmış yazılar zaman aşımı ile değerini ḳorumaḳta, ileri sürülen görüşler geçerliliğini yitirmemiş ve ṣanʿat değeri açısından edebiyatımızın geçirdiği gelişme evrelerinde (ṣafḥalarında) belirgin bir belge (veṣiḳa) oluşu yanında, ulusumuzun yıllar boyunca yaşamış olduğu olaylara ışıḳ ṭutar.

Yayımlanmasını üstelendiğim yarlığanmış Beyatlı'nın eṣerlerini iki cilde ayırmağı tasarladım. Birinci cildi yayımlanmış olan eṣerleri ayırdım. Bu eṣerde şöyle bir yöntem izlenmiştir:

1- Yayımlanmış eṣerlere ayrılan birinci ciltte eṣerler türlere (nevʿlere) göre ayrılmış, yayımlanmamış eṣerleri ise ikinci cilde ertelenmiştir.

2- Metinler olduğu gibi aḳtarılmış, başḳı yanlışları düzeltilmiş ve uzamaya ḳaçmağı önlemek üzere bu düzeltmelere işaret gereği görülmemiştir.

3- Yazılar, bugün küçümsenmeyecek ḳadar açıḳlıḳ ṣağlanmış olan yazımla (imla) ṣaptanmıştır.

4- Yazıların yayımlandığı ḳaynaḳlar ṣonlarında gösterilmiştir.

Millet ve memleket ḫizmetinde bir öʿmür ḫarcayan ve ölüm ḫaberi yayın orğanlarımızda yer bulmayan ve bu süre içerisinde herhangi bir yazarımız ṭarafından ele alınmayan, eṣerlerine değinilmeyen ḫocamızın anısına bu eṣer yoluyla gereken ṣayġıyı göstermiş olabildimse ne muṭlu.

Tanrım, ḫocamıza merḥamet eylesin, çizmiş olduḳları yolda yürümeğe bize başarı bağışlasın dilerim.

Mevlüt Taha Kayacı

1 Aralıḳ 1986

Kerkük

Reşit Kaẓım Beyatlı'nın Ḥayatı ve Edebi Kişiliği[4]

Yazan: Aʿta Terzibaşı

Ṣoyca Beyat aʿşiretine mensup oluşu dolayısıyla (Beyatlı) laḳabını alan şaʿirin adı Reşit, babasının adı Kaẓım'dır. 1914 yılında Kerkük'e bağlı Kifri ilçesinde doğmuş ve orada büyümüştür. İlk taḥṣilini bu ilçenin ibtidai mektebinde yapan şaʿirin kendi anlattığına göre, bir ara bu mektepte öğretmen bulunan değerli yazar ve ġazeteci Aḥmet Medeni Efendi'nin unutulmaz etkisi altında ḳalaraḳ milli irade ve edebi ẕevḳ ve duyġusunu en çoḳ bu ḫocadan almıştır.

İlkoḳulu bitirdikten ṣonra Bağdat'ta Muʿallimler Mektebi'ne girmiş 1933 yılında meẕun olmuştur. Buradayken yüksek taḥṣilli, bilgili ḫocaların yardımıyla genel kültürünü genişletmiştir.

İlk kez Ṭuzḫurmatu ilçesine bağlı Bayat köylerinden Basṭamalı köyü ibtidai mektebine muʿalim taʿyin edilmiştir. Burada yıllarca köylülerin çocuḳlarını oḳutup eğiterek büyük yaralıḳlar göstermiştir. Bağdat'ta öğrendiği uṣullerle öğrencilere milli

[4] Reşit Kazım Beyatlı'nın hayatı Ata Terzibaşı tarafından yazılmıştır.

terbiye ve taḥṣil ẕevḳini ṭattırmıştır. O zamanlar köylerde oḳula gitmek çetin işlerden ṣayılırdı. Reşit Kaẕım köylülerin evlerini dolaşaraḳ ana ve babaları çocuḳlarını mektebe göndermek ḫuṣuṣunda teşviḳ eder, öğütler verirdi. Bir ara çocuḳlarının mektebe gitmesinden ḫoşlanmayan yaşlı bir ḳadın elindeki ṣopa ile köyün mektebine ṣaldıraraḳ (Hanı bu Reşit Efendi hardadı? Köyde çoban ḳoymadı ḳalsın, ḥamisini mektebe yığıştırdı! Be ḳuzularımızı kim otlasın?) diye yayġara ḳopartmıştır. O ḫanımın mektepten çıḳarmaḳ istediği çocuḳ, Reşit efendinin işrarıyla taḥṣil yaparaḳ ḥayat'ta başarı ṣağlamış polis mesleğinde müdürlük vaẕifesine ḳadar yükselmiştir.

Reşit Kaẕım Basṭamalı köyünde yıllarca öğretmenlik yaptıḳtan ṣonra kerkük'e atanaraḳ bu şehrin ilk oḳullarında uzun süre ʿaynı atılğanlıḳla öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. 1968/7/3'te kendi isteğiyle emekliye ayrılaraḳ ḥayatının ṣonuna değin Kerkük'te yaşamıştır.

Ölümünden bir ḳaç yıl önce yaḳalandığı miʿde ülserinin nüks etmesi üzerine ḫastaḫaneye ḳaldırılan şaʿir, yapılan ilk aʿmeliyattan ṣonra ḳaldığı ḫastaḫanede ikinci kez aʿmeliyat edilmişsede ḳurtarılamayaraḳ 1983/1/22 (8 Rebiʿül-Ṯeni 1403) Cumʿa günü öğle üzeri 69 yaşındayken gözlerini ḥayata yummuştu. Kerkük'te ʿAli Paşa (Şehitler) mezarlığının güney bölümüne gömülmüştür.

Raḥmetlinin cenaze törenine ḳatılanlar arasında şaʿir ve yazar dostlarından sadece İʿzzettin ʿAbdi Beyatlı'yı gördüm. Meslektaşının mezar ṭaşına yazılmaḳ üzere ḳışa bir zamanda ḥazırladığı şu üç beyitlik ağıtından yalnız ikinci beyti mezarı ṭaşına ḳazdırılmıştır.

Gittin ne yazıḳ! Bilge ḫocam! Sen bize candın

Ḳalplerde ateştin ve damarlardaki ḳandın

Çoḳ genci yetirdin ona nur verdin ey ustad!

Sen onlara bir remz idin, onlara şandın

Bir parça vaṭan ʿāşḳıydin onda yanardın

Ölmez biliriz bu vaṭan, sen de vaṭandın.

Düşünce ve davranışında hep milli ġayeye ḫizmet etmeği amaç edinen Reşit Kaẕım şaḫṣi ve ṭoplumsal ḥayatında çoḳ şayġılı, efendi, doğru vefalı, ḥaḳkını bilen bir insandı. En yaḳın dostlarımızdan biri olup alçaḳ gönüllü ama ağır başlı, gösteriş sevmeyen, çalışḳan bir değerdi. Kendisinden ḥayat tercümesini istediğim zamanlar

hep tevażuʿ gösterir, şaʿir ve yazar olmadığını söylerdi. Milli geçmişi temiz, örnek bir öğretmendi, bir ara güney illere sürülmüş, 1959 yılında ise ḥaftalarca ṭutuḳlanmıştır.

Aḳrabalarından bir ḫanımla evlenen ve iki erkek çocuğuyla üç ḳız babası olan şaʿir ṭoplumcu bir görüşe ṣaḥipti.

Yazı ve şiʿirlerini ṣanʿat için değil ṭoplum için yazardı. Yanlış gördüğü gelenek ve görenekleri düzeltmek ṭoplumsal ḫastalıḳleri teşḫiş ve tedavi etmek ḫuṣuṣunda yazdığı milli şiʿir ve yazılarını ṣanʿat baḳımından değerli görmeyerek çoḳ kez adsız olaraḳ belli remizlerle yayımlardı. Edebi ṣanʿata pek önem vermekle birlikte açıḳ ve sade bir dille gönülden yazdığı milli şiʿirleri, günlük yaşantıyı yansıtığından maḳbule geçerdi.

Şaḫṣi ẕevḳini taṭmin için az miḳtarda ḳullandığı içkinin ṭoplumsal açıdan yararlı bir nesne olmadığını gençlere anlatır, bunun çeşitli żararlarını şiʿirinde dile getirirdi. (Şeyṭan Sütü) başlıḳlı:

Uzun yıllar her aḳşam vefasız ṣofradaşım

Artıḳ yeter olsun başıyor elliye yaşım

Başlamalı maẓumesini yazdığı zaman, ancaḳ ḳırıḳ yedi yaşında idi. O zaman içkiye bıraḳmamaḳla birlikte gençleri bu kötü alışḳanlıḳtan alıḳoymaḳ isterdi:

Boşuna yasaḳ etmez bir nesneyi yaradan

Dilerim şeyṭan sütü yoḳ olsun hep aradan

Beytiyle sonu ayıran bu maẓume Kerkük'ün zamanında en görkemli ḳlasiḳ şaʿiri ṣayılan Molla Meḥmet Ṣadıḳ'ı duyġulandırmış olacaḳ ki o, buna verdiği ḳarşılığında ʿadetā içkiyi ṣavunur gibi bir ṭavır almıştı.

Kötü aḫlaḳ yüzünden bade olmuştur ḥaram

Cam aʿşiret görmedi ne ehilden bir iḥtiram

Diye başladığı bu manẓumeyi şu güzel beyitle bitirmiştir:

Ṣadıḳ içmez içmemiş lakin meye ḥürmet eder

Çünkü medḥ etmiş bunu dünyada çoḳ ehl kirām.

Reşit, taḳdir ettiği miletperver ʿāziz dostlarını arḳalarından parlaḳ ağıtlarla anardı. Bu arada hepimizin sevip ṣaydığı Kerkük merkez ḳumandanı Hidayet Erselen ve Kerküklü öğretmenlerden Namıḳ Müftü, Faẓıl Ṭahir ve Ḥakḳi Hürmüzlü efendiler için yazdığı içli menṣur ve manẓum mersiyeler gözden ḳaçmamıştır.

Şiʿirlerini hep hece vezniyle ve daha çoḳ meṣnevi ṭarzında yazan şaʿir, bunları ilk kez (Kerkük) ġazetesinde yayımlamağa başlamış, yazılarını ise (Afaḳ) ġazetesiyle 1958'de Kerkük'te çıḳardığımız (Beşir) ġazetesinde, daha ṣonrada yazı ve şiʿirlerini Bağdat'ta başılan (Ḳardeşliḳ) dergisinde yayımlamıştır. Henüz başılmayan bir ḳısım eṣerleri aʿilesi efradı yanında durmaḳtadır.

Reşit Kaẓım'ın ḫizmet duyġusuyla yardımlaşa yaptığı baʿżı kitapları milli değer ṭaşır, 1950'de Kerküklü kitapçı Meḥmet Ḥabib sevimli ṭarafından latin ḥarfleriyle İstanbul'da başḳıya verilen (Kerkük Ḫoryatları) adlı kitabın ḥażırlanışında büyük emeği geçmişti. Bunda ṭoplanan yerli ḫalḳ dörtlüklerinin büyük bir ḳısmını Kerküklü ḫoyrat çağırcısı ses ṣanʿatkarı Bazvan'dan derleyip kitabın neşrine verdiğini bilmekteyiz.

Şaʿirin başḳa bir derlemeside 1968'de Kerkük'te cumhuriyet başım evinde eski ḥarflerle ṭabʿ ettirdiği 44 ṣaḥifelik (Mektepli Şarḳi ve Şiʿirleri) adlı kitaptır. Bunda türk şaʿirlerinin eṣerlerinden seçtiği örnekler yer almaḳtadır.

Reşit Kaẓım'ın kültür alanında yaptığı başḳa bir milli ḫizmeti'de, Iraḳ eğitim baḳanlığınca ḳurulan Türkmence alfabe ve oḳuma kitapları teʾlif ḳomitesinin üç üyesinden biri ṣıfatıyla 1971 yılında ortaḳlaşa yazdığı (Türkmence alfabe) kitabıyla görülür, bunu 1972'de yayımlayan ikinci ṣınıf 1973'te üçüncü ṣınıf 1974'te dördüncü ṣınıf için teʾlif edilen ve yayımlayan Türkmence (oḳuma kitabı) izlemiştir.

Henüz başılmamış (Kerkük şaʿirleri) kitabının dördüncü cildinden alınmıştır.

Şayın Üstaẕ Merḥum Namıḳ Müftü İçin Merṡiye

(Ṣayın üstad merḥum Namıḳ Efendi'nin 40'ıncı günü münasebetiyle yapılan iḥtifalde üstad Reşid Kaẕım Beyatlı ṭarafından oḳunan manẕume):

Ṭıbbın yenemediği o yaman ḫastalıḳla

Penceleştin ey üstad yıllarca ustalıḳla

Yine önleyemedin gerçi dayandın ilkin

Yaradan öyle yazmış değiştirmek ne mümkün

Tenin tanrıya ṣundun, ṣon sözün: Allah Allah

Ne muṭlu sana üstad cennetlisen inşallah

Muḥteşem bir törenle sessiz kimin aḳarken

Ṣon meclise vardıḳta yürekleri yaḳarken

Canlanmağa başladı ḳafamda yapraḳ yapraḳ,

Tertemiz tariḫçeniz, onu örter mi ṭopraḳ?

Şu incili ʿummandan dizebilsem bir dizi

Biraz olsun dinecek yüreğimdeki ṣızı

Nükteli sözlerinle, şendin, şaḳraḳtı sesin

Toz ḳonmaz endamınla muḥibbiydin herkesin

O ṣaf temiz yüreğin seḥer ṣuyundan aşḳın

O ince duyġuların belirtiyordu ʿaşḳın

Canlanırdı öğrencin öttürdüğün kemanla

Silinmez gönüllerden aşıların zamanla

Örnek bir öğretmendin anacaḳ seni her dem

Bütün bir Kerkük ili bağrındasan ey erdem

Kim çalışır milleti, memleketi uğruna

Ṣayġı ile başılır senin gibi bağrına

Ḥaḳḳını ḥelāl ettin dolsun maḳberin nurla

Raḥat uyu ustādım nur içinde onurla

Kerkük Ġazetesi

Ṣayı (1609) 1957/5/29

Şeyṭan Südü

Uzun yıllar her aḳşam vefasız ṣofradaşım

Artıḳ yeter olsun! başıyor elliye yaşım...

Eyvah ne yazıḳ bunca ʿömrü senle geçirdim

Hiç sevmeden içtim seni gah dostuma içirdim

Ṭadın pis ḳoḳun berbat, ḳoḳmuş ḫurmadan ḥaṣıl

Aslan südü adını kim ṭaḳtı sana naṣıl?

Meğer şeyṭan südüymüş senin tam gerçek adın

İşte şeyṭanca rolün, iğrenç ḳoḳun ve ṭadın!..

Her aḳşam birer birer ṭoplarsın dostlarını

Çevrende güle güle sererler postlarını...

Türlü meze dizilir elde de peykler dolu,

"Rızḳı boldur" diyerek herkesin ḳalḳar ḳolu!

"Felekten bir gece çalsaḳ ne olur" ne başlar

Ṣonra gözler süzülür üstte çatılır ḳaşlar

Kendini rind bilenin ḳariḥası açılır

Ṣaçma ṣapan sözlerle ḫām ḫayāle ḳapılır

Ṣorma külḫanbegini tam ḳafası ḳızınca

Yalpa vurur yürürken küfür eder ṣızınca

Südü ḥelāl etmekçin ya vurar ya vurulur!

Eve ṣağlam yetişse! Ṣanki içki bozulur

İçerken baḳ da onun ḳızaran gözlerine

Dönen baş, titreyen el, dökülen sözlerine

Şu ḫayāl ʿaleminde bir ṣüre yüzmek için

İnsan yakar mı öyle kendini için için!

Boşuna yasaḳ etmez bir nesneyi yaradan

Diyelem şeyṭan südü yoḳ olsun hep aradan!

Ḳardeşliḳ Dergisi

Ṣayı (1) Mayıs 1961

Merḥum Üstad Fażıl'a Ağıt

Yeni aldın aramızdan ey ecel bir erdemi

Aldın ama hem erken hem mevsimsizdi demi

Ne revadır ṣoldurdun bir ḳoncayı açarken

Yuvasına çevresine güzel ḳoḳu ṣaçarken

Gerçi yetmez gücümüz sana ey ecel, ṣaḳın

İnṣaf et yapma erken ḳoḳan güllere aḳın

Fani vücudun göçtü "Fażıl" ona yanarız

Fażlın baḳidir, inan onu her an anarız

Adın ḫuyuna uyġun, ḥilmine diyecek yoḳ,

Yapıcı bir insandın, ḳonuşmak az, işin çoḳ,

Her ḫuyun cana yaḳın, ağırbaşlı erkenden

Göğsünde aslan yatan, s̱ervetsiz bir zenginden

Uyṣaldın, incinmedi senden düşmanın bile

Ona şehadet eder, gelse ḳarınca dile!

Vaẓife ʿaşḳından millet memleket için

Emekliye girmeden ayrıldın bizden niçin?

Vaẓife başında idin üstad en ṣon güne dek

Ṣayġıyla yad ederiz seni biz ve gelecek

Bugün değilse yarın her insana ölüm var

Faẓıl olmaḳ gerekir, değil ḫırçın canavar

Ḳardeşliḳ

Ṣayı (3) Temmuz 1961

Değerli Bir Ananın Evlatlarına Öğütleri

Yatmaḳ çağı geçmiştir, ayın dalma bunalma

Özü düşmez ağıza pişse de dalda alma

Şu geçici ḥayata gözün açan yaratıḳ

Bir sürekli ṣavaşa girmeğe mecbur artıḳ

Bütün ʿömür boyunca devam eder o ṣavaş

O yol sana öğütüm: her alanda onu aş

Ẕevḳin uysun gerçeğe sevgin ʿaşḳın da öyle

Küçük düşün düşünen, ne ḳazandı? Ṣor, söyle

Öz yurttaşın derdini düşün ince derince

Sana evladım diyemem neme lāzım deyince

Çalış ḳazan, durmadan kendine güven, atıl

Medeniyet kervanı yürüyor ona ḳatıl

Bilgi, senin rehberin, görgü yardımcın olsun

Gönlün güzel ḫuylarla, yıḳılmaz inançla dolsun.

Ölmez ata ʿādetin, vurulsun ona māye

O yol bu olacaḳtır sana gerçek sermāye

Südüm ḥelāldir derim istediğim olunca

Baḫtiyarlıḳ duyarım yaşadıḳça, ölünce

Çünkü artıḳ duyarsın, evet anlarsın o yol

Yapmaḳ yaratmaḳ için işte gerçek doğru yol.

İçim Açsam Coşaram

Ṣayın Ṣakir Ṣabır Beg'e

Yıllar yıllı yorġunam

Bir dilbere vurġunam

Yār nazlı ben sevdalı

Dilim varmaz, darġınam

Ḳaşı içe endirir

Üzü gönül ḳandırır

Yanaḳlar ḳızıl, alma

Çalım ṣatar yandırır.

İçim açsam coşaram

Söyledikçe ṭaşaram

Vefası kem yarime

Düşündükçe şaşaram.

Ne olur beni ansa

Bir ʿaşıḳ gibi ṣansa

Ṣevdā ṭaşan gönlüme

Biraz ḳansa inansa.

Onu her dem özlerem

Vuṣlatını gözlerem

Dünyalar benim olur

Yüzün görse gözlerim.

Ümit kesmem özünden

Her ne çeksem yüzünden

Yeter dilberim yeter

Gel öpeyim gözünden.

Ḳardeşliḳ Ṣayı (8-7)

Ekim – Ḳasım 1964

Yoḳsul Ṭalebe Kimdir?

Yoḳsul ṭalebe kimdir, bilir misin hemşeri?

Ana baba evladı Allah'ın bir beşeri

Her gün giydiği ʿaynı ya yamalı ya yırtıḳ

Ḳışın yazlıḳla üşür o zavallı yaratıḳ

Ġıdasızlıḳ yüzünden iskelet olmuş canı

O māʾî damarlarda güçlükle aḳar ḳanı

Göz fersiz, benzi uçuḳ, baḳış melül ve dalġın

Durumundan bellidir muḥiṭine pek darġın

Ḳışın kömürsüz, çıplaḳ evi ṣanki ḳırağı

Önünde çalıştığı lamba ḫırsız çerāğı

Yoḳsulluḳ ʿayıp değil, lakin taḥṣile engel

Çoḳ ẕekalar söndürür ey zengin inṣāfa gel.

Ocaḳ

Yerde gürler uçarsın

Nuzla duman ṣaçarsın

Başımızın üstünden

Bir oḳ gibi geçersin!

Yaḳın ettin ırağı

Dünyada dört bucağı

Sayende her yan oldu

Yolcuların uğrağı!

Bir ṭaşıtsın barışta

Benzerin yoḳ yarışta

Pek yaman bir silaḥsın

Bomba, gülle atışta!

Yoksul ocağım, denir

Aç ḳanat yurduma gir

Ḳoru güzel vaṭanı

Düşman ṣaldırırsa eğer!

Yanlış Düşünce ve Görüşler:

Candan Ṣonra Cihan Ḫarab Olsun

Cemal Beg zengin bir ʿaile reisi, yüksek rütbeli bir żabıṭtı. ʿAskerlikte bir parça yorulup yıprandığından yaşını bulunca kendi isteğiyle emekliye ayrılmış, ʿömrünün ṣon demlerini raḥat geçirmek üzere henüz yapdirdiği eṭrafı çepeçevre gül ḳoḳan beyaż fillalesine çekilmişti. Artıḳ Cemal Beg vaḳtinin azıcıḳ ḳısmını ufaḳ tefek gönlün işlerine veriyor, ḳalan büyük payığı başta biricik emeli, tek yürek paresi ʿĀdilin öğretim ve eğitimine baḳınmağa, ṣonra da sevdiği ev bağçasını özenle düzenlemeye ḫarcıyordu.

Açıḳ gözlü, güzel ḫuylu ʿĀdil de babasının, uğrunda ḫarcadığı emekleri boṣa vurmamış, bir yıl bile ġāyip etmeden ilk, orta ve lise mekteblerini geçmişti. ʿĀdil daha küçük iken babasının ṣırmalı üniformasını meraḳla baḳınır, omuzlarını ṣıraladığı o göz alıcı apoliyetlerini heycanla süzüp ṣayar, içinde ona imrenir, liseyi geçtiğinde vehmi ḥal ḥarbiyeye gireceğini tasarlardı. İşte… Artık liseyi geçmiş ḥarbiyeye giriyor, żabıṭ nāmzade olaraḳ dileğine ḳavuşuyordu.

O, żabıṭ olur olmaz büsbütün iḫtiyarlayan ana, baba ḥayatlarında ṭorunlarını görmek, onunla övünüp sevinmek amacıyla ʿĀdil'e, her buluşma ve görüşmelerinde evlenme teklif ediyor, ʿĀdil ise bir ṣalezlenleri olaraḳ vaẓife ḥayatını doğum yerinden uzaḳlarda, vaṭan ṣınırlarında geçirmekte olduğundan tekliflerini mevsimsiz buluyor. Ondan üzülerek ḳaçınıyordu…

Aradan yıllar geçiyor, ʿĀdil bir yandan gösterdiği yararlıḳ ve başarıdan vaẓife de yükselirken, öte yandan ṣırtı ṣıra anasını babsını ġayip ediyordu. Yıllarca ayrılıḳ ve yalnızlıḳ acısına göğüs geren ʿĀdil, onsuzluk acısına dayanmıyor, yanıp yaḳınlıyordu. Artıḳ çekilmesi güç olan o acıḳlı durumunu bir dilekçe ile yüksek ḳomutanlığına bildiriyor ḳomutanlıḳ ʿadli dileğinde ḥaḳlı görmüş, onu tecnid żabıṭlığına göndermişti.

ʿĀdil için, babasından paradan ġayrı dört ḳonaḳ, sekiz dükan bir de ḫan ḳalmıştı. Aylığı dolgundur özü olġundu evinde kimsesizdi. Arıḳ evlenmek istiyordu…

Muḥiṭimizden, geçmişte olduğu gibi ḥala yürürlükte davam eden bozuḳ bir evlenme geleneğimiz vardır, o da ḳız beğenip nişanlanmaḳ eşinin ona ḳoca olacaḳ erkeklik ʿaḳıl ve ẕevḳine değil, dar görüşlü ana ve aḳraba ḳadınların kef ve arzusuna bıraḳılmasıdır. İşte o bozuḳ sosyal gelenek yüzünden ʿĀdilin ḳısmetini zengin bir ʿaileden ama hiç ṭanımadığı Gülboy adlı bir ḳız düşmüştü.

Gülboy'un ḫuyu ḳocasınınkiyle ṭaban ṭabana żıttı. O bilgi görgüsü ḳıt, keyf, eğlence'ye düşkün, canından başḳa bir kimseyi düşünmez pisboğaz bir ḳadındı.

ʿĀdil, evlendiği günden beri eskiden gençlik dolayısıyla yapmış olduğu yersiz maşruflardan elini çekmiş, babadan ḳalan serveti ḳorumaḳ şöyle dursun, üstelik gelirinden taşarruf etmeğe çalışıyor, o artıḳ yalnız kendini değil, ḳurduğu yuvayı güzelce idare etmeğe, dünyaya gelecek çocuḳlarını iyi yetiştirmeği düşünüyor Gülboy ise ḳocasının o idareli düşünce ve görüşlerini bir türlü ʿaḳıl erdirmeyerek eline geçen parayı gelişi güzel ṣarf ediyor. O yüzden ḳarı ḳoca arasında anlaşmazlıḳlar çıkıyor, ara ṣıra ḳavġalar oluyordu.

ʿĀdilin Gülboy'dan nar gülü gibi üç ḳız, Esʿad adlı ḳar ṭopu gibi bir erkek çocuğu dünyaya gelmişti. Ama ṭalʿ ʿĀdil bege yār olmamış, yuvasına, çocuḳlarına ḳarşı beslediği güzel düşünce ve iyi niyetleri gerçekleştirmeden ḥayata gözlerini yumuştu…

ʿĀdilin ölümüyle evin büyüğü Gülboy olmuştu. Artıḳ, dere çöl tilki begdi! Gülboy, ḳocasının ʿaḳıl ve tedbirle ḳoruyup artırdığı serveti, çocuḳlarının ilerisini hiç düşünmeden, yerli yersiz ṣarf ediyor evinden nankör ve dalḳavuḳ misafirler bir türlü eksik olmuyordu. Ona, ara ṣıra ḳomşularından görmüş geçirmiş ḳadınlar bir parça elini ṭutmasını, çocuḳlarını düşünmesini öğretirlerken, şu maʿnasız ḳarşılığı alıyorlardı:

__Canım! Merḥum Beg o ḳadar çalışıp didindi. İleriyi düşündü de on arşın kefenden başḳa ne götürdü?

Balıḳ başından ḳoḳar, derler, şüphesiz ne ʿailenin başı Gülboy gibi, canından başḳa kimseyi düşünmez bir ana olduḳtan ṣonra. Onun eliyle, alın teri dökmeden üzerine ḳonduḳları baba servetini ḫar vurup ḫarman ṣavuraraḳ bir ucundan başlayıp üstesinden çıḳtılar, ḫan, dükan, ḳonaḳlar birer birer ṣatılıyor, inṣafsızca ḫarcanıyordu. O tüyler ürperten, acıḳlı durum ḳarşısında esʿadin baba arḳadaşı vefalı ẕatlar, esʿade, yürüyüşlerin getireceği ziyanlı ṣonucu acıḳlıyor, onada devam ederse er geç perişan

olacaḳlarını belirtiyor. Geçen gecede! Hiç olmasa elde ḳalan servetle namuslu insanlar gibi bir ḳazanç [210]ḳapısı çalaraḳ ʿailenin ḳurtarmasını naṣiḥat ettiğinde:

__Efendiler, benim gibi bir begzāde şimdiden ṣonra alaverici veya işçimi olacağım? Ne olacaḳsa olsun. Candan ṣonra cihan….

İşte o kötü ḫuy, o yanlış düşünce yüzünden o zengin ve baḫtiyar ʿaile gün geçtikçe yoḳsulaşıp bedbaḫt oldu. O cennet gibi yuva kendilerine zindan kesildi, cihan [215]değişmedi ama canlar ḫarāp oldu.

ʿĀfāḳ Ġazetesi

Ṣayı (8) 10 Kasım 1954

İlkbahar ve Gençlik

Yaşlı ṭabîʿat esrarla doludur. O ṣayısız ḳuvvet ḳaynağı sırları çözerek öğrenmek, onları yenerek kendini ram etmek için insan oğlu öteden beri canla başla uğraşıp didinmekte, ṭabîʿat senesindeki ḳapalı yaḳalı açmaḳ için durmadan dönmeleri [220]zorlamaḳta ise de ama yeni açılmamış yaḳalar, çözülmemiş dönmeler çoḳtur. Zira insan oğlu bilgi ve görgü de henüz yavan ve yayan olduğu gibi ṭabîʿatta göre ʿömre ḳayıt denilecek ḳadar ḳışadır. O ḳadar ḳışadır ne onu yaşlı ṭabîʿattın bir tek yılına ṣığdırmaḳ mümkündür. Evet ṭabîʿatın bir yılındaki değişiklikleri, yaʿni mevsimlerde beliren ayrılıḳ ve özellikleri gözden geçirir incelersek, edindiğimiz bilgileri insan [225]ʿömründe kimi ana devrelerle ḳarşılaştırıp ölçüştürürsen arada büyük yaḳınlıḳ ve benzerlik görürüz. Meṣelā:

Çocuḳluḳ çağının ḳış mevsimi gibi ṣoğuk ve ḳaranlıḳ geçtiğini, gençlik ise bahar mevsimi ḳadar canlı ve heyacanlı olduğunu, orta peş yaʿni ergenlik devri ise yaz mevsimi gibi ağır, olġun ve durġun. Hala iḫtiyarlıḳ çağı yapraḳlar döktüren ṣon bahar mevsimi gibi cansız ve sönüktür diye biliriz.

[230]Ama bunlar arasında özellin ve güzellikte, bire diğerine en çoḳ benziyen ilkbahar mevsimi ile gençlik çağıdır. Öyle ise gençlik nelerde ilkbahara benzediğini ve o canlı ṭabîʿat mevsiminden ne gibi ḥiṣalar alması gerektiğine gelelim:

İlkbaharda ḳırların bürünüp giydiği yeşil ot örtüsüne serpilen rengarenk çiçekler efḳarlarda ḳat ḳatılaşan, baʿżı alacaḳları ḳadar ṣarḳan bulut parçalarını

güneşin vurduğu türlü renkler kenarlarında işlediği şırma şaçaḳlar gençliğin güzellik ve süsünü gösterir. Dağ eteklerinden fışḳıran dar gibi bekarlar, manili derelerden şırlayıp yükseklerden pamuḳ gibi atılan çağlayanlar, gençliğin dirlik ve dinçliğini andırır. Ḫızlı rüzgarların esişiyle ansızın itişe çarpışa ṭoplanan simsiyah bulutların bağrından yayılan göz alıcı yıldırımlar, şonra en ḳorḳunç gümbürtülerle gürlemeleri, arḳasından bardaḳtan boşanırcasına yağan yağmurlar. Daha şonra ayazlaşan semalar, gençliğin şıcaḳ ḳanlılıḳ ve atılġanlığını gösterir…

Ṭomurcuḳların açmasıyla yapraḳlaşan dallarda ḳuşların şenlenip sevişmeleri, açıp ḳoḳan gülleri ḳarşı bülbülerin içinden gelen sürekli feryadları. Hele cana doḳunmadan esen ilḳbahar hevesinin ḳırlardan ṭaşıdığı ḳoyun ḳuzu melemeleriyle ḳarışıḳ, çopanların yaniḳ ḳaval sesleri gençliğin ʿaşḳını ternim eder.

İşte ey genç! ʿÖmrünün ilkbaharında Allahın sene verdiği o değer ve vergileri şaḳın boşa giderme… süslü ve güzel olduğun ḳadar maʿnada yaʿni yüksek aḫlaḳ, derin bilgi ve geniş görgülerin ışığı altında bulup seçtikte bütün dirlik ve dinçlikle onları atılıp şarıl…

Sen insansın, şaḳın, ʿaşḳın ḥayvanı değil, onun üstünde kendin gibi insanı olsun ve onu yurt ve yurttaşların, evrim durumları uğrunda ṭutuştur. Ey genç! Bu çağında, içinde yaşamaḳta olduğun ṭopluluğun bugün işleyen ḳulu olmağa çalıştığın gibi gibi yarının düşünen ḳafası olacağını unutma. Bugün ḳol küçük ile yapıp yaratığını yarın düşünce bulup yarada bilen bir ḳafa besleyip yetiştirmeğe yaʿni yaşını bulduḳta başlı ve başarılı olmağa çalış.

Ey genç: şunu da bil ki ṭabîʿatta ilkbahar her yılda bir yenilenir. Sendeki ʿömrün ise bir kere gelir, gecede mi bir de dönmez, işte ondan istifāde et, yoḳsa şon pişmanlıḳ el vermez.

Āfāḳ Ġazetesi şayı (33) 9 Eylül 1955

Yanlış Göreneklerimizden-1-

Gelinle Giden Otomobil Sürüsü

Bir zamanlar güzelim kerkük'ün orṭa ḥallı bir semtinde oṭuruyordum, maḥalle ḫalḳından bir genç evleniyordu, bütün ḥażırlıḳlar tamamlanmış, bir ḳaç güne gelin

ḳaldırılacaḳtı. Bizim yanı başımızda pek namuslu bir ḳomşumuz var idi. Her ne ḳadar elleri ḳısa, gelirleri maḥdût ise de, yorġanlarına göre ayaḳ uzatır, kendi yağları ile ḳavrulmağı bildiklerinden gül gibi yaşar, bir günden bir güne geçim darlığı çektiklerini işitmez duymazdım.

Ama nedense bir gün ḳomşuda umulmadıḳ bir gürültü ḳoptu ḳulaḳ verdim, gürültünün, ṣondan bir mesele yüzünden çıḳtığını öğrendim.

İşte ḳarı ile ḳoca arasında geçen ṭartışmanın yazılmağa değenini özetliyorum!

Ḳoca (Gösteriş ve görenek düşkünü olmalıdır ki) Ḳarısına! Canım, bizde şu il ʿalem gibi bir otomobil kiralar, törene ḳatılırız, ẕaten bu uğurda ḫarcanan para çoḳ değildir ve borç ṣayılır. İleride evladımızın üstünde, düğününde onlarda kendilerini gösterirler.

Ḳarı (Ḳocasının tam tersini ṭatsız gösteriş ve kötü görenek düşmanı, ʿaḳlı başında bir ḫanımdı) ḳocasına: Yoḳ canım, bu kötü bir görenektir. Hele borçtur diye öyle maʿnasız bir gösteriş için ḫarcanan paraya doğrusu acır ve incinirim, onunla ufaḳ da olsa bir armağan alıp, gelin yaḫut köye ṣunmaḳ, daha iyi olmaz mı?

Ḳadın düşüncesinde yerden göğe ḳadar haḳlıydı, gerçekten ḳarşılıḳlı, boşuna ḫarcanan bu paralarla, gelin, köye armağan alıp ṣunulsa daha güzel olmaz mı?

Ṣayın oḳuyucular: Gelin arḳasından aḳan baʿżı ṣayısı yüze varan, gün olur ki bir değil birḳaç defʿa ḳarşılaştığınız, o ḳuru otomobil ḳalabalığı geçerken onu seyir edenlere biraz dikḳat ediniz! Göreceksiniz, o yalnız çocuḳlarla çocuḳ beyinli büyükler seviniyor, kendini ṭanıyıp bilenlerse dudaḳ büküyor, omuz silkiyor baʿżı küfür de ṣavuruyor.

İşte daha tam ṭutulmamış, benimsenmemiş şu kötü göreneği söküp atmamız gerektir. Bu işte payın büyüğü şüphesiz kültürlü gençlere düşer.

Gençler! Millet sizden bu işi başarmanızı bekliyor.

Beşir Ġazetesi Ṣayı (5) 21 Ekim 1958

Yanlış Göreneklerimizden-2-

Bayramda Taʿziye

Bizde bayram iki çeşittir: biri ulusal, diğeri dinseldir. Bu bayramlarda bir yandan başın yayın yoluyla geçmişte millet yararına olup biten olaylar değerlendirilir, onları yapıp yaradanlar canlandırılır, böylelikle yurttaşları millet ve memleket severlik payı çıḳarılmağa çalışılır, öte yandan ṣayın din adamlarımızın vaʿiẓ ve erşatlarıyla yurttaşlar arasındaki düşmanlıḳ ve ayrılıḳlar giderilmeğe, onların yerine dostluḳ, birlik ve beraberlik düşüncesi ve duyġuları yerleştirmeğe: dolayısıyla bütün yurttaş arasında ḳarşılıḳlı sevgi ve ṣayġı bütün yurtta sevinç ve şadlıḳ havası estirilmeğe önem verilir.

Bu bayramda, hele özel olaraḳ Ramażan ve Ḳurban Bayramında zengin yoḳsul herkes alışverişten el çeker, evlerde çeşitli yemekler pişirilir, türlü çerezler hażırlanır yepyeni bayram elbisesi giyilir. Hele bayramın keyfini en çoḳ çalıp çıḳaran çocuḳlardır. Onlar elli yeşilli elbiseleriyle türlü vasṭaları binerek türküler söyler, davul zurnalı, beşikli davamlı bayram yerlerine ʿadetā aḳın ederler, bol keseden para ḫarcarlar.

Ṣayın oḳuyucular, şimdi bayramla hiçbir yönden bağdaşmayan bir ḳonuya, taʿziyeye geçiyorum.

Bizde taʿziye görenin (ʿadet) değil ḥata bir gelenektir (ʿanʿane). Yuvasından ebediye ayrılan her ölü ardından ev ḫalḳı, yaḳınları ve dostları iç acısı duyar göz yaşı döker. Üç gün baʿżı daha faẓla taʿziye ḳurulur. Taʿziye de ḳuran oḳunur, ölünün ruḥuna Fatiḥa verilir. Bunlardan maḳṣat ölüye ḳarşı ṣayġı ḳalanlara bir teselli ve baş ṣağlığı olduğundan, yerinde bir gelenektir.

Ama taʿziye merāsimi yapılan bir ölüm üzerinden iler geçtikten ṣonra, herkes ṭarafından bir ṣabırsızlıḳla beklenen, her taʿziyeliye bir teselli vasṭası ṣayılan, yılda, yaʿni 365 günde (10) güne doldurmayan ʿāziz bayramlarımızda yeniden taʿziye ḳurmanın yeri, maʿanası varmıdır?

Ṣoruyorum? Varsa dine uyar? Hangi gerçek ʿilme, ʿaḳla ṣığar?

Doğrusu bayramla taʿziye biri diğeriyle bağdaşmaz, iki ayrı anlamdır. Bayramda taʿziye kötü ve yanlış bir görenektir. Ṣayın din adamlarımızdan, bu kötü göreneği gidermelerini candan rica ederem.

Şağ Duyġulu Raʾi ʿAm

Şaygı, güzel bir sıfattır, şaygılı insan sevilir ve şayılır. Eğer sağyıyı yerinde layıḳıyla gereği ḳadar gösterip ḳullanırsa, yoḳsa ḥaḳlı ḥaḳsız her gelene, herkese şaygı gösterilir, değerli değersiz bir olursa ṭoplamda ḳıymetlerin şirazesi bozulur.

Geçmişte milyonlarca insanlar yaşamış, ḥayata gözlerini ḳapayaraḳ tariḫe ḳavuşmuşlar. Onlardan ḳafa yorup ḳalemiyle ʿilmi eṣerler veren bilgileri, fena üstünlük gösteren şanʿatkarları, yurdun egemenliğini, yurttaşların özgürlüğünü (Ḥüriyetini) ḳorumaḳ için şınırlarda at oynatıp ḳılıç şallayan ḳahraman ġazi ve şehitleri her münasebetde anıp övüyor, onlar için yıl dönümleri tertipliyor, yurdun her ṭarafında heykeller dikiyor, mekteplerde yavrularımızın ḳafalarını onların edindikleri bilgi ve görgülerle donatıyor, ruḥlarını, gösterdikleri başarı ve yararlıḳlarla canlandırıp heycanlandırıyoruz. Daha doğrusu o tariḫi ölülere, biz bir örnek olsunlar diye aramızda şaygıyla yaşatmağa çalışıyoruz. Bu bir vefa ve ḳaderşinaslıḳ bir de kendi manfaʿatimiz icabıdır. Ve onlara ne ḳadar şaygı gösterilse doğrudur ve yerindedir.

O şaygı değer insanların yanında, sözüm onlara, bir sürü kötü ruḥla, ḫuysuz insanlar da yaşamış, kendilerinden başḳa kimseleri düşünmemiş, millet ve memlekete fenalıḳtan ġayri iyilikleri doḳunmamış olanları da vardır. Biz de onlara şaygı göstermek şöyle dursun onlara laʿnetle yad eder ve bir daha görünmesinler deriz.

O iyilerle kötülerin dışında üçüncü bir zemre daha vardır ne onlar ḥayatlarında ne bal ne mum etmişler, bir iğneye sap olmamışlar, şanki dünyaya gelmemişlerdir, onlardan ṭanıdıḳlarımızın adları geçince. Din buyruğu, zoraki bir (Allah raḥmet etsin) deyip geçiyoruz.

Biz geçmişi naşıl yadlıyor ve ḥesaplıyorsaḳ gelecekte bize belki daha dikḳatli ḥesaplayacaḳlarını ʿacaba hiç ḫaṭıra getiriyormuyuz?

Şimdi, yeri gelmişken bir az da kendimizi ele alıp inceleyelim, bizde kendini kültürlü şayan nice ḳıymetli şaḫṣiyetlerimiz vardır ne kendi iḫtişaşı alanlarında ḳafa ve ḳalemleriyle ḫalḳı aydınlatıp, onlara ḥayatta çıḳar yollar göstere bilirler. İşte hiçbir şaḫṣı menfaʿat gözetmeden, ḳafa ve ḳalemiyle kendini gösteren göz şu bebeğimiz

kültürlüleri ṣaygı ve sevgiyle ḳarşılamaḳ, vaṭani bir vaẓife olduğu gibi, kendisini kültürlü ṣayıp ta millet ve memleket daʿvalarını görmezlikten gelen, esen rüzgar'a uyan, nabża göre şerbet veren, ḫalḳı cahil ṣayaraḳ onları yüksekten baḳan, onlardan ḳaçınaraḳ kendi ḳabuğuna çekilenlerin ʿilim anbarlarını bir az da lüṭüf edip ṣaman anbara gibi baḳmaḳ ṭabʿi ḥaḳlarımızdandır.

Ṣaman anbara diyorum, (Ḳaldır ṣamanı gelir zamanı) diye.

Meşruʿ yollardan çalışaraḳ zenginleşen ṣervet ṣaḥibi hemşerilerimizden vardır. Onlardan vaṭani sendiḳaları, ḫere ve insani derneklere yardım eli uzatanların, malının zekatını çıḳarıp yoḳsul dost ve akrabalarını verenlerin, Allah rızıḳlarını bol etsin, zira o ḫerindaş insanlar, ne ḳadar zenginleşirse millet ve memleket o onlardan faydalanır, onun için onlara gereken ṣaygı ve sevgi ḥaḳlı olaraḳ gösterilmelidir.

Ama millet ve memleket yardıma müḥtaç iken, hiç derdi ile ilkilenemeyen zenginleşdikçe kendi ʿalemine çekilerek naz ve niʿmetle yiyip, içip gezinen, vaṭanın bir köşesinde bir darlıḳ duyduḳta bir bahane bulup ṣoluğu emin bir yerde almağa yeltenenleri ve bir derneğe ufaḳ bir bağışta bulunduḳta, ona ḳapartaraḳ aradan şöhret ḳazanmağa baş vuranlara artıḳ ṭanımalıyız.

Şimdi bir de kendi kendimize soralım, ʿacaba vaṭandaşları yollarında devam ettirecek, kötüleri de yola getirecek ne vardır?

Bence, bir şey varsa, o da sağ duygulu raʾi ʿam (ḳomuoyu) ve ʿaḳıl selim ṣaḥabi raʾi ʿam bir memlekette iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi, sözün ḳışası yurt ve yurttaşları yüreği yananla ṭaş yüreklileri gerçekten ayırt ederek layıḳ olduḳları sevgi ve ṣaygıyı göstere bilen ḫalḳın çoğunluğudur.

İşte bu ideal (Ülkü), ḫalḳ çoğunluğu ṭarafından benimsenir ve ḥaḳkı ile yürütülürse, o millet ve memleket varlığını ḳoruya bilir ve ilerisinden emin ola bilir.

ḲArdeşliḳ, Ṣayı (2) ḪAziran 1961

Kültür Ne Der?

Kültürlü Kime Denir?

Kültürü anlatmaḳta bilginler türlü yorumlar yapmışlar, anlamlar ileri sürmüşler, öyle budaklı ne, onlara şu ḳışa yazıda oḳuyucuların önlerine sermek güç olduğu gibi ḳavranması da bir o ḳadar zor olacağından, biz o ṣaygı değer bilginlerin [370]ṭuturduḳları ʿilim ışığı aydınlığında kendimize göre ḳonuyu incelemeğe, işlemeğe çalışacağız.

Kültür nedir? Yapıcı iʿlim ve gerçek aḫlaḳın bire diğeri ile ḳaynaşaraḳ acdattan gelen aʿnʿane (Gelenek) mayasıyla yoğrulmasında doğan yapıcı ve yaratıcı bir ḳuvvettir ne biz ona ṣeḳavet diyoruz.

Demek: Kültür, ne yalnız iʿlim ne de aḫlaḳtır. Hette ikisi bir araya gelse de [375]acdattan müdevver (devir edilen, ḳalan) gelenek mayasıyla yoğrulmadıḳça yeni kültür ṣayılmaz.

Kültürlü kime denir? Yapıcı iʿlmi olduḳça benimseyen, onun yardımı ile güzel, gerçek aḫlaḳı ruḥunda kökleştiren o iki ḳıymet ve değeri acdattan müdevver ʿanʿane mayasıyla yoğuran insana denir, ne o bitmez tükenmez ḳuvvet ḳaynağı sayesinde içten gelen bir itişle millet ve memleket daʿvaları ḳonusunda nemelāzım demez, onlara [380]kendi menfaʿati üstünde görür. Bu uğurda kimse demeden seve seve çalışır, işledikçe zevḳ duyar, yapar, yaratır, şöhret ṭaslamaz, şen aramaz. Ölürken acı duymaz. O ḥaḳkını ḥalal eden tariḫe mal olan ölmez insandır.

Ne muṭlu kültürlü olana.

ḲArdeşliḳ Ṣayı 16 Ekim 1963

Şaḫṣiyet Nedir?

[385]Şaḫṣiyetli Kime Denir?

İçinde yaşadığımız ṭoplumda çeşit çeşit insanlar vardır. Her gün onların büyüğüne, küçüğüne, zenginine, yoḳsuluna, ḫuysuzuna, uṣlusun, kültürlüsüne cahiline rastlarız. ḲArşılaşdıḳça, ne biz hepsine hepsine ʿaynı ṣayġıyı görürüz. ʿacaba neden, biz bütün o insanları ṣayġı baḳımından ʿaynı gözde görmüyor, onlar, neden bize?

İşte bu neden'leri incelemeğe, şaḫṣiyet nedir? Şaḫṣiyetli kime denir? Ṣonucuna varmağa çalışacağız.

Yaşın şaḫṣiyete etkisi varmı?.. yoḳ değildir hele iyi bir başa bağlanırsa, yoḳsa boş ḳafa ile aḳ ṣaç bire diğerine uymaz, şaḫṣiyet yaratmaḳ. Ḫalbuki onların evladı yaşında açıḳ göz, uṣlu çocuḳlar vardır ki şaḫṣiyet baḳımından yaşlıdan daha çekici ve etkilidirler. jan jaḳ rusuʾnun dediği gibi: çoḳ yaşayan büyük değil, ḥayatı erken doyan büyüktür.

Zenginlik__ yoḳsulluḳ: zenginlik üʿmümiyetle şaḫṣiyet yaratır, yerinde ve yolunda ḳulanılırsa, yoḳsa cömert olmayan cimri zenginin yoḳsulla bir farḳı olmadığı gibi üstelik zenginliğe şaḫṣiyetini ḳırar, bir faylasuf, zengini ṣuda gemi süren bir insana, zenginliği'de ṣuya benzetiyor. Ṭabiʿi ṣu ne ḳadar derin olursa gemi o ḳadar ḳolay yüzer, yeter ki gemiyi süren işinin ehli olsun, dalġaları göğüs gere bilsin, yoḳsa dalğalar, fırṭınalar onu yorar, yıpratır. Hele kimde bir çatlama yaḫut bulanma oldumu? Ṣuyun çoḳlığı (Zenginlik) bir püsküllü bala olur.

Yoḳsulluḳ'ta şaḫṣiyeti küçültür. Ama yoḳsullarda şaḫṣiyetli insanlar türemiz değil, meṣelā, şaḫṣiyeti tariḫe mal olan ḳadının bir keçiden başḳa nesi vardı?

Ḫuysuzluḳ vefaṣızlığın teṣiri ap açıḳtır. Ḫuysuzlar, ḫusuzluḳlarıyla şaḫṣiyetleri küçülür, kendilerini düşürürler.

Geri ṭoplumlarda ẓülümle yapmacıḳ şaḫsiyet yapanlar görülmüşsede, ḳalbe sevilmemişler, çoğu daha dünyada iken yaptıḳları ḫuysuzluḳ ve ẓülmün cezasını çekmişler, şeḫṣiyatları şeḫışları ile beraber gömülmüş üstelik laʿnetle yad edilmektedir.

Uṣlu, yaʿni ʿaḳıllı olmanın şeḫṣiyet üzerinde etkisi az değil, çoḳ teṣiri vardır, çünkü ʿaḳıllı özünü, sözünü, oṭurup ḳalḳmasını, görüşüp girişmesini bilen, düzenli, vezinli bir insandır. Onu peyġamberimiz bir ḥadiṣlerinde değerlendirerk buyurmuştur (Muʾmin ʿaḳıllidir, kim ki ʿaḳlı yoḳtur dini olmaz).

Şaḫṣiyat yapmaḳ ve yaratmaḳta kültürün, bozmaḳ, yoḳ etmekte'de cehaletin rolü vardır. Kültürlü, bilgili, aḫlaḳlı insan demektir. Bilgisi sayesinde iyiyi kötüden ayırt eder. şaḫṣi için sevdiğini başḳası için de diler, hele milli meselelerde, esen huvaye uyarak ṣaman çöpü gibi yuvarlanmaz, çoḳ titiz davranır, ḳılı ḳırıḳ yaracasına düşünür. Yararlıyı bulur, en ḳıṣa yoldan gerçekleştirmeğe çalışır. Yolunda bile yürürken

doğrudur, dürüsttür, ṣamimidir, ḳaniʿtir, ġayri meşruʿ yollardan ṣervet edinmeğe yeltenmez. mütavażiʿtır, büyüklük ṭaslamaz. Fedakardır, şaḫṣiyet aramaz. Aramaz ama büyüklük kendini onda bulur, şaḫṣiyet ona uyar, yaḳışır.

Kültürsüz, yaʿni cahil ise tam tersine, ḳafaca sermayesi yürektir mayası olmadığından iki adım ileri, bir adım geri atar. Ḳonuştuḳça bozar, ḳaş yapayım derken göz çıkarır. Zorla şaḫṣiyet şan arar, bulmaz, kah esen havaya uyar, kah döner ama gittikçe düşer…

Demek ki şaḫṣiyeti yaratan kültürdür. Şaḫṣiyetli olmaḳ için kültürlü olmaḳ gerekir, hemde milli kültür.

Şüphesiz ki şaḫṣsiyetli fertlerden şaḫṣiyetli millet doğar.

Şaḫṣiyetli millet! Çalışḳandır, işlektir, işini dişini bilir, yoḳsul olmaz. Zenginleri ğayretlidir, cömerttir övünmeden yoḳsullarına yardım eder, muḥtacı ḳalmaz.

Şaḫṣitetli millet birdir, beraberdir ne ṭamıʿ ne gözdağı onun birliğini çatlatmaz. Sürüden ayrılanı olmaz.

Şaḫṣiyetli milletin milliyetçiliği yapıcıdır, yıḳıcı değildir, kendisi için sevdiğini başḳa milletler için de sever. Ama dostunu dost, düşmanına düşmandır.

Şaḫṣiyetli millet bir milletler arasını insan ḥaḳḳlarını sever ṣayar, ṣavunur nerede olursa birinin ẓülme ḥaḳarete uğramasını ḳabul etmez.

İşte şaḫṣiyet, şaḫṣiyetli ferdin ve milletin örneği, işte ayaḳta durmanın gerçek yolu…

Ḳardeşliḳ Ṣayı (2), Temmuz 1970

Mefküre Nedir?

Mefküreci Kime Denir?

Mefküre, ülkü, miṣal aʿle, ideal, dilce ayrı anlamca bir olan şu iʿlmi terimler (Iṣṭılaḥlar) milletler ṭarafından amaç olaraḳ seçilmişlerse de uyġulamada (Taṭbiḳatte) zaman ve mekana göre, onlara değişik yollardan gidilmektedir.

Gerçek mefküre yapıcı, ʿilim ve tecrübeye dayanan, ferdlere olduğu gibi mecmüʿa de yarar ṣağlayıp gerçekleştiren, yüksek, güzel, iyi, faydalı duyġu, düşünce ve işlerin tümüdür.

Mefküreci, o yüksek düşünce, güzel duyġu yararlı işleri amaç edinen ve ona doğru yola çıḳan yolculardır.

O yolculuḳ uzun sürer, dikenlidir, çetindir. Çalışmaḳ hemde durmadan çalışmaḳ ister. Demek ki hedefe, bilgi ve görgüye dayanan ermenek başlı şurṭa çalışmaktır ve uyan bir yoldan. Onun için (Vayiş insanın cevheridir) demişler ve buna dayanaraḳ merḥum Żiya Paşa:

Aynası iştir kişinin laḳa baḳılmaz

Şaḫṣın görünür rütbe ʿaḳlı eşerinde

Demiştir.

Ama sürekli işlemek te çalışmaḳ ta güç ister, ḳudret ister. Yoḳsa bir müdet yürür, ṣonra yavaşlar aḳṣar ve durur.

Onu yürütecek, ḫızlandıracaḳ, sürdürüp verimlendirecek iki ḳuvvet ve ḳudret vardır:

1- Maddi kuvvet: maldır, mülktür yaʿni servettir ve ṣervetle elde edilen, el ile ṭutulur gözle görünür ḳuvvetlerdir.

Bu ḳuvvet, hedefe doğru yollanan yolcular için, küçük bir miṣalle! bacaḳ, ḫayvan, otomobil ve uçaḳ gibi araçlardır. (Vasṭalardır). Zengin yolcular ṭabiʿi bacaḳtan başḳa, zenginlik derecelerine göre, o araçlardan birisini ḳullanır, ḳıṣa zamanda az yorġunluḳla hedefe ulaşırlarken, yoḳsullarsa yaya olaraḳ ṭapan töke töke, çoḳ yürülür geç ulaşırlar. Zengin yolcular naẓarında küçük düşer, yolda baʿżı alaya.

İşte şu küçük miṣalle ṣervetin mefküreci için ne ḳadar önemli olduğu anlaşılır. Mefküreci, ona meşruʿ yollardan, çalışaraḳ, ḥelālinden ḳazanır, kendine, mefküresi uğruna yerinde ve yolunda cömertçe ḫarcar. Yoḳsa yoḳsul muḥtaç olur. Muḥtaç, ḳaniʿ olmazsa başḳasına el açar, başını eğer, fena yollara ṣapar, reẓil, ẓelil düşer. Bu ḥal mefkürecilikle bağdaşmaz.

2- Maʿnevi kuvvet: maddi ḳuvvetlerin revaç görerek maʿnevi ḳuvvetlerde
[470]şarṣıntılar bıraḳtığı dolayısıyla toplumlarda düzen bozuḳluğna sebebiyet verdiği şu devirde bile, maʿnevi ḳuvvet ondan önemli ve üstündür.

Maʿnevi ḳuvvet el ile ṭutulmaz, gözle görülmez. Ama ḳonuşma, çalışmada sızılır, maʿnevi ḳuvvetin bire diğerini yaratan ve tamamlayan iki ḳaynağı vardır: bilgi (ʿİlim) ve gurur.

[475]İnsan, ẕeki bir yaratıḳtır, yaşarken iḥtiyaç duyar onu gidermek için düşünür, düşe ḳalḳa çalışır, bulur. Bulduğu ile yetinmez, ẕekasını ḳullanaraḳ ondan daha iyisini arar, bulur. O buluşlar (Tecrübe, iʿlim) tariḫ boyunca bir ḳuşaḳtan (Cil) diğerine devir edile edile, bize varınca geniş ve derin bir iʿlim ve tecrübe denize ḳarşısında bulunuyoruz. Bu denizde neler var neler ?.. Yırtıcı türlü ḥayvanlardan ṭutun ta, göz
[480]alıcı ince ṣedef mercana değin…var. Mefküreci her fırṣatta dalğıçlar gibi o iʿlim ve tecrübeler elde etmeğe, elde ettiğini benimsemeğe (Hażım etmeğe) çalışmalıdır.

Biri diğerini yaratıp tamamlayan, iʿlimle tecrübe ḳaynağından ṣızan ġıda zamanla maʿnevi süzgeçten süzülüp temiz ʿasaresinden ʿaḳıl adı verilen müaʿẕam ḳuvvet, ḳudret vücuda gelir.

[485]ʿaḳlın devamlı, teʾṯirli müraḳabesi sayesinde nefis terbiye edilir, fena ṣıfatlar, yüz görmeye görmeye żaʿyıflar zamanla yoḳ olur. Artıḳ güzelim vicdan doğar. İşte böyle örnek bir insan mefküreci ṣayılır. Artıḳ o ʿaḳlın irşadı, güzel ṣıfatlar nefsinin (Vicdanının) itişiyle dile daʾima güzel söyler, yol gösterir, öğütler, eli de her zaman yapar, yaratır. Bütün bu değerler dinlerin ideʾal insanın özleyip ve arzu etmekte olduğu
[490]istek ve dileklerdir.

Başarının baş şarṭtı çalışmaḳ ve daiʿma işlemektir, dedik. ʿacaba mefkürecinin çalışma uṣul ve yolları naṣıl olmalıdır?

1- Mefküreci yola çıḳarken eṭraflıca düşünür. Bilgi ve görgüye dayanaraḳ yolculuḳta atdığı adımları ḳabiliyetine göre aʿyarlar. Ḫayāle ḳapılmaz.
[495]Başından büyük iş ṭutmaz. Bu düzenli yürüyüşle hedefe doğru adım adım ilerler. Dolayısıyla oṭurmaz, ḫayel ḳırıḳlığına uğramaz.
2- Mefküreci etekli değildir. Çalışırken nefsine güvenir (ʿİtimad eder) kimseden yardım dilenmeden seçtiği işi yapar, başkasıyla yardımlaşırken de nefsine güvenerek iş görür.

3- [500]Kendini lüzumundan fażla beğenmez, aʿleme yüksekten baḳmaz, zeʿamet peşinde ḳoşmaz, büyükle büyüktür, herkesle mütavażıʿtır. Dolayısıyla sempatik ve şaʿbiyetlidir.

4- Çevresine, ṭoplumuna siyah gözlükle baḳan, ḳabuğuna çekilen her zaman [505]şikayetçi kötümser (Müteşaʾim) insan mefküreci ṣayılmaz. Mefküreci ḫoş görülü, iyimser (Mütefaʾil) ṭoplumla ilkilenen, sinesine ḳulaḳ verip derdini araştıran, bulduğu dertleri elden geldiği ḳadar çare bulmağa çalışan insandır.

5- Mefküreci, yapacağı işleri teredütle değil, severek istiyerek, yaʿni arada ile girişip atılır.

6- [510]Ölü ölü, ḫımbıl ḫımbıl (Dost alışverişte görsün) nevʿinden yapılan iş verimli, yararlı olmaz. Mefküreci işe emek ḫarcayaraḳ bütün cidiyetle atılır.

7- İşte müfḳiyetin temel ṭaşlardan biri de ṣabırdır. Ṣabırsız insanlar daldan dala uçuşan ḳuşlar gibi taḥamülsüzluḳ yüzünden, bir iş başarmadan başḳa işe girişir ve hiçbirini sona erdiremezler. Mefküreci çalışırken her türlü güçlüklere [515]göğüs geren ḳarınca miṣali ṣabırla çalışandır.

8- Cimrilik (Beḫalet) fena bir sıfattır, insanı düşürür, ḥalbuki yerinde ve yolunda cömertlik insana şaḫṣiyet ḳazandırır. Mefküreci madeyi amaca ermek için bir vasṭa ṣaydığından beḫil değil daima cömert olur.

9- Mefküreci nefsine ḥakim olandır: fażla içki, ḳumara ve daha benzerleri düşük [520]davranışlara dalmaz, zira sefahat insanı madi ve maʿnevi baḳımından yıpratır, bezdirir, adını bozar.

10- Mefküreci cesurdur, yılmaz. Haḳ ve ḥüriyet yolunda, millet ve memleket uğrunda edebi cesaretini ḳullanmaḳtan çekinmez, yoḳsa ḳorḳaḳ insana güvenilmez, elinden işte gelmez.

[525]Mefküreci hedefe bir an evvel ermek için ḳaf taşları ile iş birliği yapar ve iş birliği (Taʿavun) bir ferdin yalnız yapamadığı birden fażla insanların bir araya gelerek, yardımlaşaraḳ, büyük işler başarmaḳ maḳṣadıyla yapılan teşbiṣlerdir. Bu teşbiṣlerin gerçekleşmesi için!

1- Planlı çalışmaḳ: iş birliğine söz veren mefküreciler baş başa vererek yapa [530]bilecekleri işleri inceden inceden düşünür, görüşür teşbit ederler. Yaʿni çalışma ḥażırlarlar.

2- İş bulma: yapılacaḳ işler, kabiliyetlere göre bulunur, herkes kendisi için bir parça alır ve çalışır. Çalışırken yardımlaşır ve böylece yardımlaşma ṣağlanır.

3- Ṣorumluluḳ duygusu: ağzından (Nemelāzım), (Ne ḥaḳım var) (Ne işim [535]ḳalıp) gibi çatlaḳ sözler ṣavuran kimseler mefküreci ṣayılmaz ve onlarla iş birliği yapılmaz.

Mefküreci millet ve memlekete ḳarşı kendini her zaman mesʾul ṣayar. Yardımlaşma da omuzladığı iş parçasından kendini ṣorumlu ṣayar, ḥesabını verir.

4- İş birliğine söz veren mefküreciler, bir baba_ anadan gelmiş gibi bire [540]diğerini candan sever, ṣayarlar. daʿvalarına can gönülden yaʿni ṣamimiyetle bağlanır ve atılırlar.

5- Bencillik (Enaniyet) kendi çıḳarını düşünen, ufacıḳ bir iş başarmaḳla öğünmek, raʾyini başḳalarının üzerine zorla farż etmek fena bir ṣıfattır. Böylesi iş birliği yapanlar arasında uyuşmazlıḳ çekmezlik gibi yüzücü, yıḳıcı ṣonuçlar doğar.

[545]Mefküreci başarı ṣağlarken övünmez, çünkü ṣaḫsi çıḳarını (Menfaʿatini) aramaz, büyüklük ṭaslamaz yararlı görüş ve düşünceler kimden gelirse gelsin sevinçle ḳabul eder gerçek tenḳitten alınmaz, darılmaz minattar insandır.

6- ʿUmumiyetle her insan mühim olmaḳ ister, bu yüzden tenḳid doğru gerçek olsa bile insana acı gelir. Hele ḳurur, sert olaraḳ ḳulanılsa insanı üzer, [550]yaralar, küstürür, arada düşmanlıḳ yaratır, yardımlaşmayı bozar. Mefküreci! Görüşme'de, ṭartışma'da (Munaḳaşede) ḥesaplaşma'da onu yumuşaḳça, nazikane usṭaca ḳulanır.

7- Mefküreci iş birliği yaparken doğrudur, dürüstür. Mala, cahile aldanaraḳ yalan söylemez, eğrilik yapmaz, millet ve memleket ḫıyanet etmez, [555]ṣağlam aʿḳlli pek temiz vicdanın emrinden ḳıl ḳadar ayrılmaz.

ḲArdeşliḳ Ṣayı (2-1) mayıs ḥaziran 1971 bu yazı ḲArdeşliḳ Dergisinin düzenlediği yazı yarışmasının birincilik ödülünü (caʾizesini) ḳazanmıştı.

M. Ḳ.

Şiʿir Baḫçasından Bir Çiçek

Değerli bir şiʿir, bir çiçek baḫçasını ektirir, baḫçedeki çiçeklerin maddi baḳımından şekilleri ne ḳadar güzel, renkleri alıcı ḳoḳuları çekiciyse, maʿnevi bakımından da şiʿirdeki beyitlerin şekilleri, renkler, musiḳi, ḳoḳuları o ḳadar güzel alıcı ve çekicidirler.

[560]Çiçekler, duyuları (Ḥisleri) şennenir, ruḥları neşʾelendirir. şiʿirse onları aşaraḳ ʿaḳlı uyarıp besler, şuʿur altına ḳadar işler.

Şimdi, size ölmez şaʿirlerin şiʿir baḫçalarından bilgi ve görgü ḳoḳan bir çiçek, bir beyit ṣunuyoruz:

Aynası iştir kişinin lafa baḳılmaz

[565]Şaḫṣın görünür rütbe ʿaḳlı eṣerinde.

Żiyaʾ Paşa

Żiyaʾ Paşa, 1835'te İstanbulda doğmuş, 1880 Adana valisi iken vefat etmiştir. Eṣerleri, sözleri gibi ḥükmu ve ḳuvvetlidir, terkib-i bend, terciʿ-i bend ve diğer şiʿirleriyle o günün ṭoplum daʿvalarını ḳonu edinerek, onları çözmeğe ve düzeltmeğe çalışmıştır.

Şiʿirleri, külliyat Żiya Paşa adı altında baṣtırılmıştır.

[570]Şaʿir, bu beyti, içinde yaşadığı ṭoplumun vaḳitlerini lafla boşuna ḳonuşmaḳla geçiren, iş çıḳarmayan, eṣer yaratmayanlara ḳarşı söylemiş, ʿaḳlı ve eṣeri değerlendirmiştir.

ʿIraḳ Ġazetesi Ṣayı (3) 11 Ḥaziran 1966 Bağdat

Göçenlerin Ardından

Merhum Hidayet Erselen

Ekim aḳşama doğru, tüyler ürperten bir ḳara ḫaber dilden dile yıldırım ḫızıyla yayılıyor, onu eşiden her hemşerinin yüzü aṣıḳ, ḳaşları çatıḳ, gözleri nemliyidi. Öfkeli bir sesle! Allah Allah, bu ne mevsimsiz bir ölüm ne ġadar bir eceldir, diyordu.

25 Ekim aḳşama doğru, Erselen soyundan bir Erselen'in sürekli bir ṣürette ama yalnız ve yalnız ve vaẓife ʿaşḳıyla, millet ve memleket sevdasıyla çarpan ḳalbı yorulmuş, artıḳ durmuştu.

O, ṣayın fırḳa ḳumandanı naẓım ṭabaḳçalanın erşedleriyle 14 Temmuz inḳilabinin meşʿalesini eline almış, Kerkük'ü mübarek devirmek amaçlarına doğru yöneltmeğe çalışan bir değer ve bir varlıḳta.

O, büyükle büyük, küçükle küçüktü, millet ve memleketin her derdiyle ilgilenir, bir günden bir güne, nemelāzım demez, idealist bir Kerkük evladı ṣayın Hidayet Begdi.

İşte bu yüzden ne o yaşarken ne ḳadar sevilir ve ṣayılır idi ise, bütün Kerkük'ü içten ağlatan ölümünde Kerküklü hiçbir faniye naṣip olmayan bir ḳader ve ḳıymete maẓhar olmuştu.

Nur içinde yatasan

Beşir, ṣayı (12) 9 Aralıḳ 1958

Merḥum Ustad Ḥaḳḳı Hürmüzlünün Ardından

Ḳırıḳ gün önce, Aralıḳ ayının dokuzu, mübarek cumʿa gününde Kerkük, ḳıymetli bir hemşerimizi, ʿIraḳ Türkmen milleti değerli bir evladını, ustad ḥaḳıyı ġayip etti.

O gerçi her fani gibi ḥayata gözlerini yumdu, bir boşluḳ bıraḳaraḳ aramızdan ayrıldı ise de ama ḥaḳiḳatede merḥumun meziyeti, değeri ve ḳıymeti millet için ḫarcadığı emekler, başardığı işler, ṣağladığı başarılar, onun olmaz ruḥunu yüreğimizde yaşatıyor, her milli münasebette aramızdaymış gibi canlandırıyor.

O hem nazik, terbiyeli, uṣlu, ağır başlı serin ḳanlı hem de cesur ve atılġandı, her millet ve memleket daʿvasına ön ṣafta ḳatılır, yapıcı işlere çekilmeden atılıyordu.

Merḥum, müʿalimler sendiḳasının en ḳaranlıḳ ve ṣarṣıntılı zamanlarda etkili roller oynamış, en ağır fedakârlıḳlara ḳatlanaraḳ, Kerkük müʿalimler ordusunun _ [600]ḥaḳlı olarak_ başına geçmiş, başḳanlıḳ görevini başarı ile yürütmüş, bu ḫuṣuṣta luvalar arasında ʿIraḳ Türkmen milletine şeref ḳazandırmıştı.

Merḥum, ṣağladığı o başarılara iyi bir sendiḳacı olmasına borçlu idi, kendi raʾyine iʿtizez etmekle birlikte, taḥaküm ve ʿinattan ṣaḳınır, her işte inandığı güvendiği yoldaşlarına danışır, millet ve memleket yararına uyan düşünce ve görüşleri benimser [605]ve gerçekleştirmeğe çalışır bir idealisti.

O yanan mum idi, yana yana memlekete ışıḳ ṣaçar, millete aydınlatırdı. Ama ne yazıḳ ki o mum erken ve mevsimsiz söndü.

Kerkük ḫalḳı ve Türkmen milleti ḳaderşinastır. Vefalıdır, fedakardır evladını sever, ṣayar.

[610]İşte millet, merḥumu ḥaḳıyla öğrenmiş, ṭanımış olduğundan vefatında yaşlı gözler, ṣızlayan yüreklerle Kerkük'te pek az faniye naṣip olan memleket çapında bir törenle ona uğurladı, (ḥaḳi)'yi ḥaḳḳa teslim etti.

Nur içinde yatsın.

ʿIraḳ Ġazetesi ṣayı (34) 31 Ocaḳ 1967

Ḫikaye:

[615]Öykü Roman

Cehalet Ḳurbanı

Bir öğretmen ṭanıram gençtir, dinçtir işlektir. Liseyi (Ṣenevi) aḳṣamadan geçmiş, öğretmen oḳulunu da bitirdi, vaẓife ḥayatına atıldıḳta kitapları kitaplığa dizip önlerden el çekmedi. (Öğrencilik'te çoḳ göz nuru döktün artıḳ oḳumağa paydos) [620]demedi. Edindiği bilgiyle yetinmeyerek, (Oḳumanın oḳuldan ṣora başlayacağını, her şeyi ḳanıʿam, yalnız oḳumada gözüm doymaz) derdi. Artıḳ boyuna oḳuyor, bilginin her dalına ḳuluna el ataraḳ yeni taze meyveler deriyor, deredikçe de ẕevḳlanıyordu, onun için bilgide olduḳça dolġun görgüde olġundu.

O, her söz yeri geldiğinde! (Boş ṭorba ile naṣıl at ṭutulmazsa, boş ḳafa ile de istenen ve verimli iş görülmez) derdi.

Gerçekten bu her insana uyan bir atasözü olduğu gibi en çoḳ öğretmenlere yaraşandır. Çünkü öğretmenin sayısı sermayesi bilgidir, görgüdür, onlarla önce kendini sora da öğrencilerini öğretir, eğitir.

Öğretmenimiz yalnız kendi çıḳarını düşünen bencil (Enani) bir insan değil, kendisi gibi başḳalarının da yararlarını arayan bir fedakardı. Oḳulda zoraki öğretmenler gibi derslerini yoluna vurmaz, öğrencilere baştan ṣormaz, gününü gün ederek yalnız maʿaşını düşünmez. Ḫayır! O aylığını ana sütü gibi ḥelāl etmek yolunda durmadan çalışır, emek ḫarcar.

Onun ḳarşısına zaman zaman aldırmaz öğretmenlerden baʿżıları dikilir:

__Canım sende, neden bu ḳadar kendini yoruyorsun? Arḳasından ḳazandığın ne? Arḳadaşlarından çoğu merkezlere geldiler. Sen gibi çalışmadılar. Ama onlardan muʿavin olanlar oldu, yaḳında müdür olacaḳtır. Sen ḥalı tenha bir köyde, ḳadrosu senle iki kişilik bir oḳulda baş öğretmensin!

Bizim öğretmense onlara:

__Ben merkeze gelmek, muʿavin veya müdür olmaḳ sevdasında değil, babaların emanetini, çıkar paralarımızı iyi yetiştirmek, maʿaşımı ḥelāl etmek, dolayısıyla vicdan raḥatı bulmaḳ için çalışıyor, uğraşıyorum. Şu dediklerim gerçekleşirse ne muṭlu bana!

Ṣayın öğretmen köy ve köylülere yadırġamaz (ġarip görmez), onlara yüz üstü bıraḳıp her gün gelip gitmezdi. Köyde mütavażıʿ bir ḳulübede oṭurur, hafta ṣonu taʿṭilinde baʿżı ḳaṣaba veya şehre inerdi.

Köyde vaḳtinin bir ḳısmını oḳumaḳla, ḳalanını köylülerle geçirirdi. Gece de bir divanḫaneye uğrar. O ṣaf temiz yürekli insanlarla ḥasbiḥal eder, dertlerini dinler, gerekenlerini anlar. Onlara uyarır (İḳaẓ eder) öğütlerdi. İsteği, dileği yalnız ḫıẓmet ve iylik olan öğretmeni köylüler yürekten sever, ṣayar, özüne sözüne candan inanır güvenirlerdi.

İşte! Günlerden bir gün oḳulda meslektaşlarıyla oṭurmuşken idareye bir köylü girer, titrek sesi ile öğretmenleri salamlar.

Baş öğretmen! Buyurur!

Der, ona yer gösterir, köyle çekingen bir ṭavırla, ağır ağır gösterilen yere oṭurur. Durumu anormaldi, yoğun ve heyecanlı görünüyordu. Bir süre süküten ṣonra, baş öğretmen!

__ Buyrun, köylü baba, emret!

Köylü başını ağır ağır ḳaldırır, yutḳuna yutḳuna:

__Vallah öğretmen beg, doğrusu, ne söyleyeceğimi bilmiyorum. Bir ḳardeşim var, aylardan beri ḫastedir. Yaḳın uzaḳ Şeyḫ Molla ḳalmadı, hepsine başvurduḳ, duʿaler yaptılar, başına oḳudular. Ḳurbanlar kestik bir türlü iyleşmedi. Artıḳ elim iş ṭutmuyor. Ne yapacağımı bilmiyor, şaşırmış ḳalmışım.

Baş öğretmen: doḳtora götürdün mü?

Köylü: doḳtora götürmedim, ama Memiş Dayı defʿalarca köpeğini ḳaldırdı. Hala Gülnaz teyzemi her ḥalda eşitmişsinizdir, ölüye can verir. O da türlü devalar yaptı, içerdik, kepletin. Yine faʾida vermedi. Bu gece düşündüm, daldım, ne yapalım derken derken, ḫaṭrıma, evel Allah, ṣora siz geldiniz. Size inancım ḳuvvetlidir. Bir kitap ağzı açıp. Bir duʿa yazsanız belki yüzünüz ḥurmetine iʿnd-Allah maḳbule geçer.

Baş öğretmen, köylünün bütün baş vurmuş olduğu çareler inanmaz, tedavi uṣularını beğenmez, o gerici düşünce ve ʿadetlerle her zaman mücadele eden ülkücü bir insandı. Ama ne yapsın, işte ḳap ḳara düşünce ve ʿadetler ḳaflere öyle işlemişti ki onlara bir türlü söküp atamıyordu. Üstelik ṣıra kendisine gelmişti. duʿa yazarsa gericiliği destekler. Yapmazsa, (Duʿa yazsaydık iḥtimal iyi olurdu, yazmadık ölümüne sebep olduk) diyecekler.

Bu çıḳmazdan ḳurtulmaḳ için ne yapmalıydı?

Bir süre düşünür, ṣora istemeyerek, bir parça kağı'da bir şeyler yazar, duʿa gibi yapar, köylüye verirken:

__ Ḫaste, yarın iyleşti ise ne aʿlaa, yoḳsa bizim duʿa de ötekiler gibi sögmediyse, birisi gül ne yapacaḳsın?

Köylü:__ artıḳ yeter, bu gibi şeylere inanmayacaḳ, doḳtora müracaʿat edeceğim.

Baş öğretmen! Bunu keşke önceden bilseydik, yapsaydık, çünkü ğastelik canda işler yaʿni kocalırsa o zaman doktor da bir çare yapmaz haydi tanrı ğerlisini etsin.

Köylü, duʿayı alır, ğızla gider.

Ertesi gün şabaḥ erkenden çığlık sesine uyanan baş öğretmen, olan biteni öğrenmek için dışarı çıkınca meslektaşıyla karşılaşır.. öğretmen:

__Duʿan bıçak gibi kesti, ğasteye taḫtalı köye boylattı.

Baş öğretmen! Işte cehalet kurbanı.

Kardeşlik Sayı (1, 2)

Tanrının Aʿdaleti

-1-

Tepeli köye bağlı bulunduğu ilçenin, yürüyüşle iki saʿat güneyine düşer, karşılıklı iki şıra tümsekle (Tepe) çevrildiğinden tepeli adını almıştı. Kışın yağmura bol olduğundan, ilkbaharda çoğu tepelerin eteklerinden pınarlar fışkırır, şuları kıvrıla kıvrıla gümüş çizgilerle bağlara bostanlara akar, artığıda aşağıdaki derelerin gölcüklerini besler. Dolayısıyla bağlı baḫçalı, çayır çimenli, serin havalı cennet miṣali bir köydü. İçinde aralıksız ğorozlar bayar, yeşil tepe ve bağlarında keklikler şaynar, gölcüklerinde yaban ördekleri gezip yüzer, yazın, yakın köy ve kaṣabaların o meraklıların akınına uğrardı.

Hala şabah akşam koyu renk, allı yeşilli giyinmiş, ṭulumlarla şırtlarında pınarlardan konuşa gülüşe evlerine şu taşıyan ṭakım ṭakım kızları görmek, geçtikleri yolların ötesinde birisinde bağdaş kuran gençlerin uzaktan uzağa onları seyrederek aralarında geçen, tükenmez beğenme ve aʿşk ḥikayelerini dinlemek, ayrıca bir zevk kaynağı şayılır. Gençlerin gönüllerine göre beğenilenler çoktu, ama üzerinde en çok durulan, çoklarını yürekten vuran, adı da üzü gibi güzel bir kız vardı, (Gülboy)di. Servi boylu, ela gözlü buğday benizli, gül yüzlü Gülboy üstelik ağır başlılık ve işlekliği ile gerçekten köyünün güzeli idi.

Gülboy, on yaşında çanakkaleʿe şavaşlarında ʿasker babasını, on sekizinde'de anasını ġayip etmiş, iki erkek kardeşiyle öksüz kalmıştı. Öksüz çocuklara Gülboy analık, dayıları senen de babalık yaparak orṭa ḥallı bir aʿile gibi geçiniyorlardı.

Gülboy büyüdükçe boylanıp poşlanıyor, ķatlandığı ağır işler tenini güzelleştiriyordu. Biçin zamanı erkekleri ķızlı genç biçinçilerle baʿżı yarışa girişir, şaẖlanaraķ başaķ demetlerini bir makine ḥızıyla ṭırpanlayaraķ bir anda onlara imrendirerek adımlarca geride baķa bıraķırdı. Kendine güvenen çoķ baba yiğitler [710]Gülboy'la boy ölçüşmeye yeltendiyselerde, ṭırpanına tempo ṭutturmaķ bile onlara bir türlü naşip olmadı.

Artıķ Gülboy köyünün hemde işleklik sembolü idi.

Ona, daha anası ḥayatta iken köy ẖalķından çoķları istemiş, isteyenlerden baʿżıları ķısmet olur diye ẖayāline ķapılaraķ geceleri uyķudan, gündüzleri işten [715]olmuşlar. Gülboy ise, onlara kendine denk bulmadığından evlenmemişti. Anasının ölümünden üç yıl ṣora dayısı Sinanın muvafaķatıyla Reşat adında değerli bir köylünün bacısını ķardaşı adına alaraķ kendiside Reşatla evlenmişti.

-2-

Evlilerin içinde yaşadıķları yuva her ne ķadar çamur keseden yapılmış, derme çatma bir köy evi ettiyse de ama temizdi. Ve yuvalarında baẖtiyardılar, çünkü yürekleri [720]ķarşılıķlı sevgi ve ṣayġıyla çarpıyor, yaşayışlarında anlaşma, danışma ve dayanışma ḥüküm sürüyordu ve yıllar, biri diğerini ķovalarcasına sevişen çift üzerinden, unutulmaz ẖaṭıralar bıraķaraķ serin bir bahar havası gibi esip geçiyordu.

Gülboy ķocasından ķarṭopu gibi iki oğlan, nar gülü gibi ķız çocuķ doğurmuştu. Ev bezegi o yavrularla ķarı ķocanın bağlılığı bir ķat daha artıyor, onların eṭrafında [725]dönüp, üzerlerine titredikçe biri diğerini ölesiye seviyorlardı.

Ķış geceleri, baba – ana, yavrular ateş çevresinde ṭoplanıyor köyde yapılan avcılıķ, atlılıķ ve yiğitlik maşalları söyleniyor. Arada bir çay, ķahve de içiliyor, artıķ yorulup gözlerini uyķu başan yavrular birer birer, arķalarından da büyükler sesiz ṭasasız yaṭaķlarına ṭıbķı güle düşen ṭaş gibi düşüyor, derin uyķuya dalıyorlardı.

[730]Hala ilkbahar da ev ẖalķının ķışa göre neşesi pek boldu, ķarı evde, ķoca tarlada çalışırken, henüz üreyip türeyen çocuķlarsa köy kenarında, yere yem yeşil ot örtüsü, benekleri türlü renkte çiçekler, arada bir gümüş noķṭaların ķıvrıla ķıvrıla uzanışı, ötede sevincinden gözleri yaşaran pınarların yollanırken görünüşü, işte ṣaʿatkar ṭabîʿatın özenle düzenle işlediği bir ẖalı üzerinde yavrular, ķoyun ķuzu

otlanırken dillerini yutarlar da türkü söylemez de bir köşeye yaşlanıp oyun oynamaz mıydılar?

Ya o eşsiz özellik ve güzelliklerin etkisi altında ḳoyun ḳuzular şıçramaz, dile gelip melemez midiler?

İşte, bir yandan insan ḳuzuları türkü söylerken öte yandan ḳoyun ḳuzuları meliyor. Ana ḳoyunlarsa fırṣatı kaçırmadan yavruların sevinçlerine ṣanki ḳaṭılıyorlar da ḳalın perdeden cevap veriyor, hala bunlara ilḳbahar havasının bir parça uzaḳtan ṭaşıyıp getirdiği çobanların yanıḳ ḳaval sesleri de ḳaṭılınca, köyün açıḳ hava orkestrası tamamlanıyordu. Bütün bunlar mevsimler kraliçesinin ṭabiʿi güzelliklerini bir parça daha canlandırıyor, köy ḫalḳının neşesini bir ḳaṭ daha ḳabartıyordu. Ama ne yazıḳ oğlu fani bir yaratıḳtır, sevinci, şadlığı sürekli değil, ṣınırlıdır, üzüntüler, ṣıḳıntılarla ṣonuçlanır.

Hala ḳafalar üstünde bir değirmen ṭaya gibi aşılı duran, zamanla bağı żaʿyıflayan, altından ḳaçınmaḳ şöyle dursun, doğumdan ölüme ḳadar düşüşünün ne zemanı, nede zemini bir türlü belli olmayan, bir kere düştü mü? Canları yoḳ edip cananlardan ayıran, emel ümitleri alt üst eden, o ecel, o ölüm adlı fācia, acıların en acıḳlısı değil mi?

İşte ṭalʿ uzun zaman o baḫtiyar ʿaileye yara olmadı, Reşat beg, ḳarı ṣoğuğunun donlu bir gecesinde ekin ṣulamaya çıkmış, iliklerine ḳadar işleyen ṣoğuḳtan ẕat el rüyaya ṭutularaḳ yatağa düşmüştü.

Havallar fırṭınalı hemde ṣoğuḳtu, köy doḳtor sizde ḳaṣabaya uzanan yolda bozuḳtu. ḥayvandan ġayri ulaştırma vasṭası yoḳtu.

Gülboy, köylülerin ḳulandıḳları eski tedavi uṣullarıyla her ne ḳadar başvurdu ise de ḫastalığı önleyemedi, tersine gittikçe fenalığı yüz ṭutup ağırlaşıyordu. Reşat beg tepeden ṭırnağa taḫta gibi ḳuruyan vücudunu bir yandan diğer yana ancaḳ Gülboyun yardımıyla döndürüyor, gözlerini yaşartan aralıḳsız şiddetli öksürükler göğsünde, ciğerinde ağır başḳılar yapıyor, artıḳ ölüm yatağında olduğunu seziyordu.

Reşat Beyi en çoḳ üzen, dudaḳlarını büzdürerek ağlatan çocuḳlarının durumu idi. En büyüğü henüz on yaşına başan etṛafında yere çömelerek öksüzler gibi oṭuran çocuḳlarının yüzünde ḫastalığının tepkisini apaçıḳ oḳuyor, oḳuduḳça coşuyor, kendini

ṭutamıyor, ḫatırladığı şu ḫoyratını ḫırıltılı bir sesle tekrarlaya tekrarlaya ḥayata gözlerini yumaraḳ fani dünyadan çekilip gidiyordu!

Ḳanatlansın

Çal neşter ḳanatlansın

ʿİzrail inṣaf eyle

Ḳoy yavrum ḳanatlansın.

Evet, Reşat Beg ḫastalığın ağırlığını sezmiş, ölüm yatağına serildiğini ḳavramış, eṭrafını ṣaran eşine, ayrılı ufaḳlı yürek parelerine baḳaraḳ duyduğu ölüm ve ayrılıḳ acısı dayanılmaz bir kerteye varınca, ḫoyratlı bir ṭaraftan ağırlaşan vücuduna neşter çalınaraḳ ḳan atlanmasını, öte yandan ḫayālinde canlanan ʿizraile yalvarıp yaḳaraḳ canını almağa mevsimsiz geldiğini, ona inṣafa daʿvet ederken, feryat ederek arḳasından ḳalacaḳ yavruların işte güçleri yetmez ḳadar ḳolsuz ḳanatsız olduḳlarını anlatmaḳ istiyordu.

-3-

Yuvanın neşesi büyüğünün göçmesiyle ḳaçmış üstüne ağır boğucu bir hava çökmüştü. Artıḳ aʿile ḫalḳının ağlamaḳtan ḳızaran gözleri fersiz (Işıksız) üzüntü ve uyḳusuzluḳtan benizleri uçuḳtu, hala babadan öksüz (Yetim) ḳalan çocuḳlar günlerce süren taʿziye'ye gelenlere, fatiḥa verip ḳuran oḳuyanlara bir şeyler anlamadan, bön bön baḳıyor, benzerini görmedikleri ṣomurtḳan (ekşi) yüzlü, sessiz insan anıltılarna bir türlü ʿaḳıl erdiremiyorlardı. En küçükleri henüz dil açmış körpe ḳız, babasından görmüş olduğu yaḳınlığa şuşamış olmalıdır ki her gördüğü köylüye babasına benzetiyor, öğrenmiş olduğu biricik söze tekrarlıyaraḳ: baba, baba, diyor. Arḳasından ondan iki yaş büyük ḳardaşıdı:

__Ana, babam nerde? Niçin gelmiyor? demeleri Gülboyı çileden çıḳarıyor, ṣaç yolup feryat ediyor, köy ḫalḳından onları görüp eşidenlerde kendilerini ṭutamayaraḳ ağlaşıp ṣızlaşıyorlardı ve o yürekler ṣızlatan, acıḳlı saḥne günde bir ḳaç kere tekrarlanıyordu. Bu ṣüretle günler, aylar ḥata yıllar, çemberi tersine dönen aʿile ḫalḳı üzerinden ağır ağır geçiyordu. Geçtiği ḥalda zamanında yuvalarına ḳanat geren, üzerlerine titreyen, babalıḳ görevini (vażifesini) bütün müʿanesiyle gören temiz ḳalpli Reşat beğin yoḳluğu her alanda duyuluyordu, ilkleri yadlanaraḳ raḥmetle anılıyordu.

Hala Gülboy onu bir türlü unutamıyordu, işleri bitende öksüz yavrular baḳtıḳça öfkeleniyor, yalnız ḳaldıḳça dalıyor, coşuyor içini çekerek bir köşede sesizce ağlıyordu.

Gülboy candan sevdiği eşinin ölümünden ṣonra ḳaralar giyerek, elini eteğini dünyadan çekmiş evlenmeği kendine ḥaram etmiş, biricik avunma aracı (vasṭası) yavrularına vermişti kendini. O, yaşlı başarılı bir ana olduğundan evde sözı dinlenir, köylülerle yaḳından ilgilendiğinden (ʿalaḳadar olduğundan) çıḳmaz işlerde kendisine danışılırdı. O da elindcn gelen yardımı esirgemezdi. Mesela köylü ḳadın ve çocuḳları elbise biçer, ḫestelere derman buyurur, ḳarı ḳoca anlaşmazlıḳlarını çözer, nişanlanmada dilekçi gönderilir. Düğün ve taʿziyelerde elinin yeri görülürdü dolayısıyla köyde ḫaṭrı ṣayılır bir ḳadındı.

Nisanın ilk günlerden birinde, köy muḫtarı Fatiḥ Kahya beraberinde bir polisle Gülboyun evine uğruyor, oğlu Anvarin ʿaskere çağrıldığını kendisine bildiriyordu. Gülboy, oğlunun ʿaskerlik çağına baṣtığını bildiğinden ḫaberi normal başlanğıç olaraḳ armağan diye żabıṭa bir seçme ḳuzu götürmüş.

Sudaa temiz żabıṭ hiç görüşüp ṭanışmadığı birinden gelen o armağana şüphelenmiş, bunu, ne diye getirmişsin? Deyince, ruḥu bozuḳ muḫtar şaşırmış kekliye kekliye baḳlıyı ağzından atmış. O iğrenç durum ḳarşısında żabıṭ ḳızmış, muḫtarı sögüp ṣaydıḳtan ṣonra ḳuzu ile beraber ḳapı dışı etmişti.

Mecliste, Anvari yürekten seven Meḥmet adında bir arḳadaşı oṭurmuştu. Meḥmet çoḳ düşünmüş, Anvarin aşḳıda ḳalan işine bir çıḳar yol bulduğuna inanmış olmalıdır ki, muḫtara pehpehlemeğe ḳonuşmasına bir başlanġıç yaparaḳ söze başlıyordu!

__Muḫtar ʿamuce, siz bizim yaşça başça büyüğümüz, tanrıdan ṣonra biricik ṣığınağımızsınız darlıḳta ḳalınca bize ḫıżır gibi yetişir, dil dökerek babaca öğütler verirsiniz, tanrı size bize çoḳ görmesin uzun öʿmürler versin.

Evet reşvat fenadır, ona araç olmaḳta çirkindir. Bu yüzden ḳonuşmanızda yerden göğe ḳadar ḥaḳlısınız. Ama reşvat dişi başḳa bir yoluyla, şu yaşlı Gülboy ana ḫaṭrı için olsun Anvara yardım mümkün olmaz mı?

Muḫtar! Ben bilmiyorum, bir türlüde bulamıyorum, bulduğunuz yeni bir şey varsa söyleye bilirsiniz?

Meḥmet! Gücenmezseniz söylerim.

Muḫtar: beni doğru dürüst söz gücendirmez, ama peşin tazminat istemeniz şüpheyi mücebtir. Söyleyeceğiniz ṣaḳın rüşvet benzeri olmasın.

Meḥmet: ḫayır, söyleceğim rüşvet değil, benzeri olup olmadığını sizin taḳdirinize bıraḳıyorum. Muḫtar aʿmuce, ḳoç köyünün ağasını ṭanırlar değil mi?

Muḫtar! Evet, evet ṭanırım. Ne demek istediğinide bir dereceye ḳadar anladım artıḳ, dil dolandırmadan içini olduğu gibi açıḳlar!

Meḥmet! Ağa memurlarla ḳalḳıp düşmeyi sever, aylıḳ uydurmayı bilir, onlara zaman zaman armağanlar gönderir, icabında ellerini ṭutar, yılda bir ḳaç kere köyünde żiyafetler verdirir. Dolayısıyla memurlar ṭarafından sevilip ṣayılır, bir dediği iki olmaz. Bir zamanı adamı olduğunu bilirsiniz. Sizin de ḳoç köyü ağasıyla ne derece senli benli olduğunuzu, her dileğinizin ağaca maḳbul geçeceğini bütün bir il bilir. O ḥalde Anvarin işi için ona baş vurulsa olmaz mı?

Muḫtar! Yağmurdan ḳurtulduḳ doluya ṭutulduḳ, atalar sözü gibi, bizde rüşvetten ḳurtulduḳ derken vasṭaya ricaya ṭutuluyoruz. Evet, rüşvetle rica, ṭıbḳı ḳanserle verem gibi tedavisi güç iki ezici ḫastaliḳtir. Eh! Milletleri, için için kemirerek felaket uçurumuna götüren, devletlerin mekanizmasını çürüterek ḳışılaştıran o uğursuz ikiz ḫastaliḳ! Reşvetle rica veya ḳanserle verem! Tariḫ boyunca devirmiş olduğunuz devletlerin yoḳ etmiş olduğunuz milletlerin ṣayısını ancaḳ Allah bilir.

Arḳadaşlar! Muḫtar bir aḳtur gibi ḳonuşuyor: ayḳırı işler görmek ḥaḳsızlıḳları ḥaḳlı ḳılmaḳ peşinde ḳoşmaḳ fena insanların karıdır. Buda ṣuçların en büyüğü ṣayılan vaṭana ḫıyanetin ta özüdür.

Arḳadaşlar! Sözüm beni az çoḳ ṭanıyan, ben ḫuyda insanlara değil, mecliste ḳaz gibi ḳurulan, başından büyük ḳarpuzlar yuvarlayan çin beyinli ṭoylaradır.

Şimdi artıḳ ṣoruyorum, söyleyen, işlerimizi ḳayış yağlatmaḳlamı? Yaḫut rica atmasıyla görelim?

Oṭuranlar hep bir ağızdan:

__ Ḫayır, Ḫayır ne rüşvetle ne de rica eyle. Yalnız yalnız ḳanuni yollarla muḫtar ʿamuce!

Muḫtar, evet indi ḥarp ḳoḳusu yoḳtur, ama iḥtimal ne olur. İşte devletler o iḥtimali gözeterek ḳanuna ʿasker olabilecek bütün gençlere ṣulḥ zamanında ʿaskerlik öğretir. Onlara vaṭan ṣavunması için ḥażırlar. Oğlum Anvar ne dersin?

__ Ḫażır muḫtar ʿamuce!

__ evet Anvar'ciğim sende oğlum gibi gider, seve seve vaṭan borcunu ödersek. Artıḳ tanrı esirgesin, birgün gelirde ṣınırlarımızda devletin egemenliğine (ḥakimiyetine) milletin özgürlüğüne (ḥuriyetine) yan baḳacaḳ ṣaldırğan bir düşman belirirse o zaman sende Anvar'ciğim oğlumla beraber yüreğiniz titremeden gözleriniz kirpik çalmadan düşmanı tam alnından vuracaḳsınız. Onda millet sizinle övünecek, vaṭan size minnettar ḳalacaḳtır.

Arḳadaşlar: geç ḳaldıḳ, ṣabaḥleyin erken ḳalḳmamız lāzım, artıḳ ayrılalım. Ṣaḳın cemaʿaten kimsenin ḳalbini ḳırmış olmayalım.

Ḫayır, ḫayır sesleri.

Muḫtar! Anvarle kim gelecek?

Sinan! Bendeniz muḫtar ʿamuce!

Muḫtar! Anvar nüfus cüzdanını ṣaḳın unutma. Allaha ışmarladıḳ.

Meclis dağılıyor.

-5-

Daʿvetlilerin ayrılmasından ṣonra Gülboy yataḳları döşüyor. Vaḳtin geç olmasına rağmen, ana ve çocuḳlar yataḳlarına uzanaraḳ, o uzun süren ṭartışmaların (Münaḳaşelerin) ötesinden birisinden ḳonuşuyor, muḫtara öne öne uyḳuya dalıyordu. Gülboy ise günün yorġunluğuna rağmen bir türlü uyuyamıyordu. Uyḳu ile ayıḳlıḳ arasında yatağında dönüyor, dönüyor, köyün mutavażʿı camiʿinde temcid oḳunmağa başlarken ḫızlı ḫızlı dökülen ḳapı sesine yaṭağından fırlıyor. Ḳapıya vardıḳta gelen atlının ḳardaşı sinan olduğunu sesinden anlıyor.

Sinan: Gülboy bacı, ben muḫtara uğrayacağam, Avar bizi yol başında beklesin: derken atının başını çevirerek gecenin sessizliğinde gittikçe żaʿyıflaşan nal sesleri ṣona erince, Gülboy çocuḳlarına dönüyor, uyḳusu çoḳ ṣayağı, Anvar giyinirken, anası onu yorġun nemli gözlerle aşağıdan yuḳarıya süzerek güç ḥal ḳonuşuyor:

__[875]Oğlum Anvar, yol başı buluşma yeri, orada bekleyiniz. Al buda erzağın (yol yemeği).

Anvar, azığı alırken anasının elinden, anasıda alnından öpüyor. Ṣonra avluda ḥażır duran ḥayvanın ṣırtına atlıyaraḳ dışarı çıḳarken, anası arḳasından bir çanaḳ ṣu serperek boğuḳ bir sesle:

__ Allaha emanat evladım.

[880]Diye onu uğurluyordu, Anvar, yol başına vardıḳta bekleyenlere:

__ Merḥaba ḳardaşlar!

Bekleyenler! merḥaba Anvar, çavuş merḥaba, sözleri ile ḳarşılıyor.

Ḳarşılayanlar, sevinç ve üzüntü ile ḳarışıḳ bir hava içinde kendilerinden geçmişe benziyen insanlar gibi, ṣayıḳlarcasına ḳonuşuyorlardı. Bir az ṣonra muḫtarla [885]Sinanda ḳonuşa ḳonuşa yaḳlaşıyor, yetiştikleri zaman orṭalıḳ sessizdi.

Muḫtar: merḥaba ʿasker

Cemaʿat: merḥaba muḫtar ʿamuce!

Muḫtar: bir ʿaskerlik ḫaṭırası! Vaḳtiyle yoḳlamaya gelen ḳumandanlar, ʿaskerlere, merḥaba ʿasker derlerdi. Peki şimdi gelmeyen varmı?

[890]ʿasker namızatları: ḫayır hep ḥażırız.

__ ya nüfus cüzdanlarınız?

__ getirmişiz, muḫtar ʿamuce!

Ya Allah diyerek! Buyrun gidelim evladım!

Hep birden Allah, diyerek ḳaṣabaya doğru yollanıyorları.

[895]Yolda ara ṣıra ḳışa süren ekincilik ve ṣulama işleri ḫariç, ḳonuşmalar boyuna hep ʿaskerlik eṭrafında dönüyor, ṭan ağırıken ḳafile ḳaṣabanin kenarında ṣu başına varmıştı.

Ḳışa süren bir duraḳlamada, yolcular gereği gibi temizleniyor, ḥayvanlarını ṣavarıyor o anda muḫtar yüksek sesle:

__Arḳadaşlar, gecikmeden sıraya baḳan ḳahvede ṭoplanalım. Buyruğunu veriyor, yolcularda birer, ikişer, ayrılaraḳ herkes ṭanıdığı semteki ḳonaḳta ḳonaḳlamaḳ üzere ḥayvanını çekip gidiyordu ve çoḳ sürmeden saray ḳarşısında ḳahvede ṭoplanmışlardı. Artıḳ gözler hep bir noḳtaya, saray ḳapısına dikilmiş. Birer birer gelmeğe başlıyan memurları seyr ediyorlardı. Onlar arasında köylülerin ilgisini en çoḳ üzerine çeken tecnid żabıṭıdı. O ḳılıḳ ḳıyafeti düzgün, tertemiz üniformasına ṭaḳtığı göz alıcı apolitlerle sert adımlarla ʿaskerce yürüyüşüyle saraya girerken ʿasker namızadelerini çoḳ heyecanlandırmıştı.

Muḫtar żabıṭa işaretle ya işte gördüğünüz şu genç, dinç, şıḳ ʿasker, tecnid żabıṭıdır. Anladığıma göre, işinde doğru, reşvet yemez, rica sevmez, suda temiz bir insandır. Onunla ḳarşılaştıḳta, ṣorulan suʾalleri çekinmeden yanılmadan doğru dürüst cevap vereceksiniz, artıḳ buyurunuz…

Önleye doğru ʿasker namzetlerinin ilk yoḳlamaları bitmişti, saraydan ayrılırken epey acıḳmışlardı.

Köylüler, ḳaṣabaya indikte en çoḳ sevdikleri yemek kebaptır. Bir kebapçı dükanında ḳarınlarını iyice doyurduḳtan ṣonra, özel işlerini görmek için ayrılırken Muḫtar: Arḳadaşlar, çindi aẕanı ṣu başında buluşalım, buyruğunu vermişti.

Köye dönecekler, ikindiye doğru, birer ikişer ṣu başında toplanıyorlardı. Ḳadro tamamlanınca ḥareket başlıyor.

Yol boyunca, tecnid żabıṭının, ʿasker namzetlerinden ṣorduğu sualler, verdikleri cevaplar birer birer inceden inceye ḳonuşulup görüşülüyordu. baʿżı ciddi baʿżı da gülünç saḥneler yaratılıyor…

Aḳşama doğru yolculuḳ yorġunluğu sezilmeden köye yaḳlaşılıyordu, ḳafile yol başına varınca, ḳonum ḳomşu, dost aḳraba, köyün yarı nüfusunu aşan ḳalabalıḳ bir insan yığını ṭarafından ḳarşılanıyor, ṣanki yıllar süren bir ayrılıḳ ṣonunda biri diğerine ḳavuşan sevgililer gibi görüşüp ḳol boyun öpüşüyor, ṣonra ṭaḳım ṭaḳım ayrılaraḳ, köydeki semtine doğru ilerliyordu. Artıḳ ʿasker namzetleri ve yoldaşları köye varmış evlerine dağılmışlardı.

-6-

Ertesi gün, altı gencin ʿaskerlik ḫaberi bir yıldırım ḫızı ile köye yayılmış, evlerde divanḫanelerde günün ḳonusu olmuştu. ʿAsker namzetlerinin aralarında bir yaḳınlıḳ durumlarında bir başḳalıḳ baş göstermişti. Artıḳ onlar ellerini işten çekiyor, ḫuylarını yavaş yavaş değiştiriyor, birer gülḫanbeği ṭorunu ṭaḳınıyor, şıḳ şıḳ görüşüp buluşuyorlar, köyden bir az uzaḳlaştıḳta türkü ḫoyrat bilenler kendilerini ṭutamıyaraḳ coşuyor, bir serḫoş gibi bildikleri kelleden söyleyerek içlerini boşaltmağa avutmaya çalışıyorlardı. Söylenen ḫoyratlar arasında en çoḳ sevilen alḳış ṭoplayan şu idi:

Çıḳtım tepe başına

Belim verdim taşına

Yiğitler ʿasker oldu

Çamur ḳızlar başına.

Bu tekrar tekrar istenip söylenirken, ʿasker namzetleri el çırpıp uçarcasına alḳışlıyor, ama arḳasından ḳışa ve derin bir sessizlik ḥüküm sürüyordu. ʿacaba o nedendi? Ġaliba alıştıḳları normal köy ḥayatını bıraḳaraḳ yadırġanan (Ġarip görülen) sert ʿaskerlik ḥayatına atılmalarından veya baʿżının iḳtişadi durumunun bozulacağından ileri gelse gerektir. Ama içlerinde Anvar'ın derdi onlardan değildi, bambaşḳaydı. Onunki bir ʿaşḳ meselesi, bir sevda macerasıydı. Hala sevda tek ṭaraflı değil, ḳarşılıḳlı olunca! İşte yüreğinde ḫayāli filizleşen, gün geçtikçe kökleşen, ʿaskerlik yüzünden ondan ayrılmanın bir yürek dağı olmasından idi. Günde hiç olmazsa bir kere gördüğü o mülkü iḥtimal ki günler belki de aylarca görmeyecekti.

Bu ṣüretle ʿasker namzetleri üzerinden, hiç farḳına varmadan beş ay gibi bir müddet geçmiş, Eylül'ün birinde ṣon yoḳlama (nihaʾi faḥış) günü gelmişti.

ʿasker namzetlerı yine ʿaynı heyecanla ilçeye varıyor, ṣon yoḳlamaları yapılaraḳ cüzdanlarını alıyorlardı, işte! Artıḳ tam ʿaskerdiler. Yeni yılın birinde vilayete gönderilmek için ilçede ḥażır olmaları kesin olaraḳ bildirilmişti. Geciken, ḳaçınan, mütaḫalif ṣayılacaḳ, ağır cezaya çarıptırılacaḳtı.

ʿaskerler köye döndükten ṣonra üç ayın günlerini birer birer ṣayıyor, ṣaydıḳça üzerlerinden uzun ve ağır geçiyordu. Hala özel olaraḳ Anvar üzerinden, ölesiye sevdiği güzelden naṣıl ayrılacaḳtı! Onu düşündükçe öfkeden az ḳalsın boğulacaḳtı öfkesini gidermek için ḥasret ṣavurduḳta, arḳadaşlarından, biri:

__ Dağa, taşa!

Diğer eline bir sığara ṭutturaraḳ! Alsana canım öfke giderir.

Anvar, Artıḳ yavaş yavaş sığara içmeğide öğreniyor. Bir gece, Anvarlar'da özel bir ʿaile ṭoplantısı tertipleniyor. Eṭraflı görüşme ve ṭartışmadan ṣonra, Anvar'in bedleci olması ḳararlaştırılıyordu. Para, ne ṣüretle bulunacaḳ? Ḳonusuna geçilince, Gülboy!

__ Para ḥażırdır, ben öderim zira ona yıllardan beri düşündüm de biriktirdim.

Deyince, başta Anvar, bütün oṭuranlar Gülboy'un fedakârlığına ḥayran ḳalmışlardı.

Yeni yılın birine üç gün ḳala, ʿaskerler arasında ve evlerinde ḥanalı bir çabalama (Faʿaliyet) görünüyordu. Ayın birinde, erkenden, köyün yedisinden yetmişine bütün ḫalḳ yol başında ṭoplanmış, ʿaskerlere refaḳet eden ḳalabalıḳ, bir yolcu ḳafilesini uğurluyorlardı. Ḳafile ḳaṣabaya yaḳlaştıḳça, helhele ile ḳarışıḳ davul zurna sesleri işitiliyor.

Heyecanları artıyordu hele ḳaṣabaya girince bambaşḳa bir çevre ile ḳarşılaşıyorlardı. Yollar insan ḳalabalığından geçilmez ḥalde idi. ʿaskerler ḥayvanlarını yoldaşlarına terk ederek saray önüne itişe çarpışa güç ḥal yetişebildiler, ẕaten orası bir maḥşerdi. Davul zurna marşlar çalıyor, vaṭan borcu ödeyecek ḳoç yiğitler halay tepiyor. Günün erken saʿatlerinden beri devamlı simsiyah çarşaflarıyla örtünen ḳadınlardan aralıḳsız helheleler savuruluyordu. Arada bir, ʿaskerlerin başına avuç avuç şükür serpiliyordu.

Saʿat tam on idi, tecnid żabıṭından gelen emir üzerine davul zurna şuşuyor. Muḫtar ve ʿaskerler saraya alınıyor, onları ayaḳta durараḳ ḳarşılyan ḳaymaḳam ve tecnid żabıṭı birer ḳonuşmayla günün önemini (Ehemmiyetini), ʿaskerlerin yurdun bağımsızlığındaki (İstiḳlalindeki) yurttaşların özgürlüğündeki (Ḥüriyet) rollerini değerlendiriyor, ṣonra yoḳlamaya geçiliyor. O anlarda, önceden ışmarlanan olaştırma vaṣṭaları birbiri ardınca ḳorna (Horon) çala çala saray ḳapısına dayanıyordu.

Yoḳlama tamamlandıḳtan ṣonra ʿaskerler otobüslere yerleştiriliyor. Ḥareket emri verilince davul zurna marşlar çalmağa, ʿaskerler ona tempo ṭutturaraḳ türkü söylemeğe başlıyor.

Otobüsler coşḳun taẓahurat ve alḳışlar arasında ḳalabalıḳ ḫalḳ kitlesini ağır ağır yeriyip ilerlerken, damlardan ṣavrulan yüzlerce helhele çığlıḳlarla uğurlanıyor ve ṣanki ḳaṣaba yerinden oynayaraḳ otobüsler ardından aḳıp yürüyordu.

-7-

ʿAsker ḳaṣabadan ayrılırken bir ḫoyratçı, insanları sevdiklerinden ayırıpta istemeyerek ġurbete, meçhule sürmeyi ifade eden şu ḫoyratı söylüyor:

Ḳalasız

Kerkük olmaz ḳalasız

Odu biz ḳoyduġ gettiġ

Siz ṣağlığtan ḳalasız.

Ḫoyratın etkisi (teʾs̱iri) altında ḳışa bir üzüntü, bocalama (taḥir) devresi geçirildikten ṣora, ṣıra dömbeleğe türlü besteler gelmişti. Besteler çeki düzen vermek için arada bir ḳarşılıḳlı bir, iki ḫoyrat'ta söyleniyordu zaman zaman başını göğsüne ḳadar dışarı çıḳaran, geride gittikçe küçülen gölge ḥaline gelen, selikleşen ḳaṣabaya doğru baḳanlar eksik değildi.

Ama yüzler dönerken üzgün, baʿżı gözler nemli idi. Bir sefer Anvari o ḥalde gören ḫoyratçı arḳadaşı, al Anvar'ciğim buda senin ḫaṭırına:

Dime zağlar

Ḳonuptu deme zağlar

Bir dertliye tuş geldim

Derdini demez, ağlar

Anvar, var ol, var ol, derken, yaşaran gözlerini mendille siliyordu.

Bir ara otobüsler arasında yarış başlamıştı ʿaskerler heyecanlı anlar geçiriyor. Allah Allah sesleri ile çarpışma devrilme olayları atlatılıyordu, böylece yolculuḳ bitmek üzereydi. Vilayetin minareleri, yüksek binaları görünmeğe değer başlıyordu. Artıḳ dömbelekler ṣuṣmuş, besteler dinmişti yorğun gözler ḥayretle vilayete doğru çevrilmişti.

Bir süre ṣonra vilayete giren otobüsler, muʿaẓam bir bina önünde duraḳlıyordu. Kapısında süngülü ʿaskerin nöbet beklediği binanın fırḳa ḳomandanlığı olduğu belliydi.

ʿAskere refaḳat eden polis çavuş otobüsünden atlayaraḳ ḫızla fırḳa ḳomandanlığına dalıyor. Çoḳ sürmeden bir inżibaṭ ṣubayı (żabıṭṭı) bir ḳaç ʿaskerle ḳapıda bilirdiler.

Ṣubay ṭarafından adları oḳunaraḳ ʿaskerler yanına alındılar. Gün geçmeden elbise dağıtımı yapıldı, kimlikleri (Hüviyetleri) birer birer kendilerine anlatıldı. Traş olmaḳ, verilen taʿlimat gereğince ikinci gün ṣabaḥından amır ṭarafından yoḳlamaları yapılacaḳtı. Artıḳ ʿaskerler o gün geç vaḳitlere ḳadar hiç durmadan uğraştılar. Onların ḳarşılaştıḳları en güç iş kimliklerini bilemekti. Ona gözleri uyḳuya dalıncaya ḳadar, biri diğerinden üst üste ṣoruyor, ḳoğuşu ṭıbḳı yoḳlama yerine çeviriyorlardı meṣelā Fatiḥ Yaşar'a:

__Kimliğini söyle bakalım Yaşar?

Yaşar: birinci blok, ikinci ṭabur, üçüncü alay numara 148.

Fatiḥ: dinle yaşar benimkini!

Yaşar: haydi baḳalım.

Fatiḥ: birinci blok, ikinci ṭabur, üçüncü alay numara 164.

Yaşar: seninki amiryanında maḳbule geçmez Fatiḥ zira hem sert söylemedin hemde kekeledin.

Fatiḥ: peki bir daha!

Yaşar: dediğim gibi söyle ha!

Fatiḥ: birinci blok, üçüncü ṭayur ikinci alay numara164.

Yaşar: şimdi tamam, ẕaten aramızda bir numara ayrılığı var değil mi?

__ Evet.

Öte yandan Aydın! Canım yetmez mi artıḳ? Ṣaʿat on ikiye çalıyor, bıraḳın bir az raḥat edelim!

Artık sesler kesilmişti, ama şıra düş görmeğe gelmişti birisi gelipte bir köşeden koğuşu dinleseydi, gülmekten bayılırdı, koğuşun ortasında birisi uykuda yüksek bir sesle!

__İkinci blok, üçüncü tabur, birinci alay, derken kendi sesine kendisi uyanıyor, yerinde doğruluyor. Gözlerini oğuşturarak şağına şoluna bakınıyor, şonra gülümseyerek yatarken, uykusu kaçan bir ʿasker:

__Hay Allahım bu ne haldir?

Biraz şonra bir başkası! Şaştım, şaştım çavuşum şaştım, baştan söyleyeyim!

Uykusu kaçan bir başka ʿasker! Yok canım yok söyleme.

İşte şabahleyin (Uyan) borusı utuncaya kadar ʿaskerler koğuşlarda öyle komik (gülünç) bir gece geçirmiştiler. Sesi işiten her ʿasker ok gibi dışarı fırlıyor, temizleniyor, giyiniyor, ikinci boru sesiyle taʿlimhaneye iniyordu.

Çavuş gelince, ʿaskerler, kalp çarpıntıları işitilir derecede sessizdiler.

Çavuş ʿaskerleri boylarına göre iki şıra dizerek baştan aşağı kılık kıyafet yoklamasını geçiyor. Gördüğü en ufak bir eksiklik üzerine ʿaskeri hesaplıyordu.

Yoklamadan şora, ʿaskere ilk olarak yerinde rahat, hazır ol, taʿlimini öğretmeğe başlıyor. Ayak seslerinde ayrılık işitikte! Olmadı, yerinde rahat, hazır ol, yine olmadı dikkat biri daha.

Ta ses rap rap gelince! Şimdi tamam.

O anda sert adımlarla Emir ilerliyordu yetişince, çavuş! Yerinde rahat, hazır ol, yaptırarak ʿaskeri Emire takdim etti.

Emir, ʿaskere hıtaba, şu kışa ama heyecanla konuşmayı yaptı:

__Değerli gençler bugünden böyle artık ʿaskersiniz, sizden dip diri, dinç, açık göz olmanızı, büyüklerinize hürmet, verilen emirleri itaʿat, kılık kıyafetinize dikkat etmenizi isterim. Kutsal vatan borcunu ödemek için sizi hazırlayacağız, bu sürede şarşılmadan, yorğunluğa katlanacaksınız, yılmadan güçlüklere yeneceksiniz. İleride şınırlarımıza yaklaşacak düşmandan korkmaz, ölümden kaçınmaz, yaklaşan düşmanı yakıp yandıran birer ataş parçası olmanızı dilerim.

Sözüne şon veren Emir cebinden bir parça kağıt da çıḳararaḳ, ʿaskerden şoruyor:

__İçinizde bedleci var mı?

Anvar: Evet beyim!

Emir: Adın?

Anvar: Anvar Reşat

Emir: Nerden?

Anvar: Tepeli köyden!

Emir: Kimliğin?

Anvar: Üçüncü blok, ikinci ṭabur, birinci alay, numara 365.

Emir: Bedelli ödedin mi?

Anvar: Ḫayır beyim!

Emir: On güne ḳadar öder bize dipleği getireceksin.

Anvar: Peki beyim.

Emir: Daha bedleci var mı?

ʿAskerden ses yoḳ.

Derken ayrılıyor, artıḳ günün taʿlimi bitmiş, ʿasker taʿlimḫaneden ayrılmıştır.

Anvar, hemen anasına bir mektup yazıp gönderiyor, mektupta amrin emrini bildiriyor. On gün bitmezden önce behma ḥal vilayete gelip bedelini ödemesini anasından tekrar tekrar rica ediyordu.

-8-

Anvar'in ʿaskere gidişi, evde büyük bir boşluḳ, ev ḫalḳı arasında derin bir üzüntü yaratmıştı. Üzüntü özellikle (ḫaṣṣa) Gülboy'un yüzünde oḳunuyordu, aşıḳ yüzlü, dalġın gözlü, bir şeyler yitirmiş gibi mırıldanaraḳ ṣağa ṣola baḳınan Gülboy'un durumu gerçekten acıḳlı. O, hangi meclise girdiyse, kiminle ḳarşılaştıysa, Anvar

naşıldır? Mektup aldın mı? Allah şabırlıḳ versin, gibi sözlerle, ḫatırı şorularaḳ avutuluyordu hala, o arada ḳardaşı Sinan'ın şoğuḳ alma yüzünden ḫastalanarak yatağa süşmesi, Gülboyu çoḳ ḳayğılandırıyordu (ḳorḳaraḳ üzüyordu), çünkü ḳocası Reşat Begʿaynı ḫastalıḳla ḥayata gözlerini yummuştı.

Gülboy şabaḥçıları ḳardaşı Sinan'a uğruyordu, ḫatrını şoraraḳ kendisiyle bir süre meşġul oluyordu. Aḳşamları köy kenarında ḳomşu ḳadınlarla bir tepebaşında bağdaş ḳuraraḳ ilçeye uzanan yola gözetliyor, gelen yolculardan Anvar'a şoruyordu, bir ḫaber almayınca ah çekerek öfkeli bir sesle!

Bu dağlar olmasaydı

Çiçeği şolmasaydı

Ölüm Allahın emri

Ayrılıḳ olmasaydı

Maʿnisini diye diye eve dönüyordu.

İşte yine bir aḳşam üstüydü, şabırsızlıḳla yol bekleyen Gülboya yolculardan birisi elindeki mektubu göstererek:

__Gülboy teyze Gülboy teyze, size bir mektup var, sözlerini işiten Gülboy, ḳoşar adım yolcuya yaḳlaşıyor, mektubu alıyor. Evirip çeviriyor. Yaşaran gözlerine inanmayaraḳ, onu gül gibi ḳoḳluyor, şonra yolcuya şu sual yağmuruna ṭutuyordu:

Gülboy: Oḳur yazar mısın?

Yolcu: Ḫayır.

Gülboy: ilden mi geliyorsun?

Yolcu: Ḫayır.

Gülboy: Anvari gördün mü?

Yolcu: ilden gelmiyorum, ilçeden geliyorum.

Gülboy: Ha… peki, ya mektubu size kim verdi?

Yolcu: postacı!

Gülboy: Evet evet, teşekkür ederim evladım.

Diyerek yolcudan ḫızla ayrılıyor.

Artıḳ Gülboyun ṣabrı tükenmişti, mektubu muḫtara götürecekti ama yol bir türlü bitmiyordu. İkide bir mektuba baḳıyor, baḳarken tekerleniyor, az ḳalsın düşecekti. Öyle nefes çala çala muḫtarlara varmış, divanḫaneye girmiş, oṭuranlara selam vererek mektubu muḫtara uzatırken:

__Oğlum Anvar'dan! lüṭfen oḳurmusun?

Muḫtar, mektubu açarken:

__Gözümüz aydın, gözümüz aydın Gülboy bacı. İnşallah ḫerli ḫer. Buyrun oṭurun.

Muḫtar, mektubu Gülboya yüksek sesle oḳuyor, ṣona gelince özetleyerek! İşte Anvar bedlecidir. Bedel parası yüz dinarı geciktirmeden bir an evvel ile yetiştirilmesini istiyor, anladınız mı Gülboy bacı?

Gülboy: Evet anladım.

Muḫtar: Parayı kim götürecek.

Gülboy: Ben götüreceğim, ḳardaşım ḫasta, oğlum ekin işleriyle meşġul, çare yoḳ ben gideceğim hemde yarın erkenden.

Oṭuranlardan, Memiş adında yaşlı bir köylü:

Gülboy bacı yarın bende yolcuyum, inşallah ilçeye ḳadar sizinle yoldaşlıḳ yaparız.

Gülboy: inşallah, zaḥmet olmazsa yol başında beni beklermisiniz?

Memiş: olur, beklerim.

Gülboy: Allaha ışmarladıḳ, diyerek divanḫaneden ayrılırken oṭuranlar, güzel yolculuḳ, ḫızlı yolculuḳ, sesleri ile kendisini uğurluyorlardı.

Gülboy, yolda ḳardaşı Sinana uğrayaraḳ durumu kendisine anlatıyor ṣonrada eve dönerek yolculuḳ ḥażırlığına başlıyordu. Gülboyu, en çoḳ düşündüren parayı yerleştirmekti.

Onu, ʿacaba nerede ṣaḳlamalıydı? Cepte mi? Boḫçada mı? Kemerde mi? Gecenin geç vaḳitlerine değin uzun düşünme ve defʿalarca yer değiştirmelerden ṣonra boḫçada ṣaḳlamayı uyğun buldu.

Gece sema buluṭlu idi, orṭalığı zifiri bir ḳaranlıḳ ṣarmıştı, yıldızlar farḳ edilmiyordu. Gülboy defʿalarca avluya çıḳıyor, bir parça ḳulaḳ kesilerek köyü dinliyorsada köpek seslerinden başḳa bir şey işitmiyordu. Gülboyu göre uzun ve ağır geçen gece temcit sesleri ile ṣona eriyordu. Onu işiten Gülboy hemen boḫçayı ḳoltuğuna alıyor, avluda bir merkebe atlayaraḳ dışarı çıḳıyor.

Ḳapıda kendisini uğurlayan çocuḳlarına, Allaha ışmarladıḳ, diyerek ḫızla yol başına doğru ilerliyordu. Oraya vardıḳta, Memiş dayıyı, daha bir ḳaç köylü ile bulunca sevinerek:

__ Günaydın arḳadaşlar.

Yolcular: Günaydın bacı, diyerek hep birden yollandılar.

-9-

Yolda yolcular, öteden biriden ʿaskerlikle ilgili ḳonulara değiniyor, Gülboyu avutmağa çalışıyorlardı. Gülboy ise onlarla ilgilendiği yoḳtu, onun gözü, önündeki boḫçada, düşüncesi içindeki parayı Anvara bir an önce yetiştirmekle meşğuldü.

Gülboy ilçeyi birkaç kez (defʿa) görmüştü, onu iyi ṭanıyordu, ama ili bir kez olsun görmemişti. Onu bilmiyor yadırğıyordu, ama ne çare, iş başa düşmüş başarmaḳ gerek. Uzun süren o ölçüp düğmelerle yol bitmiş, ilçeye varmışlardı.

Gülboy: yolculara, sizden ile gidecek var mı?

Yolcular: Ḫayır bacı ḫayır!

Gülboy eşekten inerek Memiş dayı lüṭfen şunu bizim ḳonağa döndürür müsünüz?

Memiş: Başım üstüne bacı! Deyince, şu gelişi güzel söze yolcular bayılırcasına gülmüşlerdi.

Gülboy: Teşekkür ederim, Allah'a ışmarladıḳ, diyerek garaca doğru yüz çevirmişti.

Daha ṣabaḥın erken saʿatlerinde, boḫçası ḳoltuğunda garaç önünde şaşḳın şaşḳın dolaşıyordu. Garacın ḳapısı açıḳtı, ama orada kimseler görünmüyordu. Yalnız ḳahvede öksürükler arasından ara ṣıra sesler gülüşmeler duyuluyordu, bacadan buram buram ṣoba ve siġara dumanı çıḳıyordu.

Gülboyun beklemekten ṣabrı tükenmişti, ne olacaḳsa olsun, diyerek ḳahve ḳapısını dövmeye başladı.

İçeriden:

__ Kim o? Giresene! Sesleri.

Gülboy, bir daha dövdü bu sefer ḳahveci çırağı ḳapıyı aralayaraḳ!

__Ha! Ne var bu ṣabaḥtan dilencimisin?

Gülboy: Dilenci değilim, evladım yolcuyam.

Çırağın arḳasından gelen ḳahveci, ha kim var? Dilenci mi? Çıraḳ! Yoḳ dilenci değil, yolcu bir ḳadın!

Ḳahveci: Mırıldanaraḳ, şu ḳış ḳıyamette, şu ṣabaḥtan yılan deliğinden çıḳarmı? Ṣonra yüksekten! Ha yolcu ḳadın nereye böyle?

Gülboy: ile ḳardeşim, lüṭfen otomobil var mı?

Ḳahveci: Alay edercesine yüksekten! Kerebit, kerebit, gel de şu yolcu ḳadının ifadesini al!

Biraz ṣonra, öksüre öksüre ḳapıda beliren ʿaḳrep bıyıḳlı, fırıldaḳ gözlü, ṭıḳnaz (küle semiz) bir şoför:

__ Ha teyze, şu ḳar ḳar evde nereye böyle:

Gülboy (yüzünden uğursuz görünen adama): ile gitmek istiyordu ḳardeşim.

Şoför: Senden başḳa yolcu yoḳtur.

Gülboy: E… Gitmeyecek misin?

Şoför: yalnız seni mi götüreceğim?

Gülboy: Ya! Naṣıl? Ben bir an önce yetişmek istiyorum, hiç yolcuların yoḳ mu?

Şoför: Yoḳ, bekle, öğlene doğru yolcu olursa gideriz.

Gülboy: Öğlene doğru! O zaman yetişmeyeceğim daire ḳapanır.

Şoför: Peki istersen ḫuṣuṣi ṭut gidelim.

Gülboy: Ḫuṣuṣi ne demek?

Şoför: Yaʿni beş yolcunun kirası, iki dinar verirsin, o demek!

Gülboy: İki dinar mı? Ben veririm, ama bir yolcuda olsa iyidi.

Şoför: Dedem ya yolcu yoḳ, beklersen olur.

Gülboy: Bekleyemem, işim aʿcele!

Şoför: Ne oʿacele iş?

Gülboy: Oğlum bedleci.

Şoför: Peki bedleci, bedleci! Para mı götüreceksin kendisine?

Gülboy: Öyle bir şey!

Şoför: Ha… yaʿni bugün yetiştirmek gerek.

Gülboy: Evet.

Şoför: Öyle ise, ver iki dinarı şimdi seni götüreyim. Gülboy, bir an düşünür, ṣonra: hadi olsun__ diyerek elini ilk önce boḫçaya, ṣorada cebine uzataraḳ iki dinarı çıḳarıp şoföre veriyor.

Şoför: Peki, bir daḳiḳa, otomobili çıḳarayım, derken garaca dalıyor. Mırıldanaraḳ, Bu ne cesaret? Yalnız başına para götürüyor! Hemde benim gibi bir ḳurtla! Bedel parası olmalı? Ġaliba yüz dinar! Evet yüz dinar, belkide faẓla, doğrusu ḫatıra ṣayılır bir para. Şimdi bir çıḳalımda yolda düşünür, icabına baḳarız, diyerek otomobili ḳapıya çıḳarıyor:

__ Buyurun ḫanımefendi.

Gülboy, yaḳlaşırken, attığı adımlardan müterreddit olduğu görünüyordu.

__ ʿAcaba, bir az beklesek yolcu olmaz mı?

Şoför: Ṣanmam, bir kere böyle bir günde ne yolcu olur ne de otomobil çıḳar, doğrusu sizin ḫatrınız için çıḳıyorum. Ḳuşḳuya (şüpheye) ne gerek? Sen bacı, ben ḳardeş. Buyurun içeri, diyerek, arḳa ḳapıyı Gülboya açıyor.

Gülboy, istemeyerek içeri giriyor, artıḳ ḫareket başlamıştı. Hemde ṣağa ṣola baḳmadan, şoför otomobili ḫızla sürüyordu. Gönlünde kökleşen fena ḫuylar el verişli alan bulunca ḳımıldamağa başlamış, ṭıbḳı ṣoğuḳ çekip güneş gören yılan gibi kötülük yapmaḳ için ḥarekete geçmek üzereydi. Ama kötülüğün hangisini? İşte bunun üzerinde kerebit ḳafa çalıştırıp yürüyordu.

İlk görüşte ḳadını inceden inceden süzmüş! Güzel bir ḳadınmış gençliğinde, şimdi vaḳti geçmiş, yaşını bulmuş, onu boş vermek gerek. Para yüz dinardır, küçümsenmeyecek bir miḳtar, ʿacaba parayı nerede ṣaḳlamış? Ġaliba üzerine titrediği boḫçada, çünkü kendisinden para istediğim zaman elini ilk önce boḫçaya, yapmacıḳ bir şaşḳınlıḳ gösterdikten ṣonra cebine uzatmıştı.

O arada otomobil şiddetini bir ṭasa yapıyor, ṭasa Gülboyu yerinde bir bebek gibi oynatmıştı. Girebit kendine gelerek ṣararan yüzünü bir an geriye çeviriyor:

__ ʿAffedersiniz ḫanımefendi, bir dalġa geçirdim ʿöẕür dilerim.

Kerebitin değişen çehresi Gülboyun diḳḳatini çekmişti, ilk gördüğüne pek benzemiyordu, normal değildi. Her an değişiyordu, işte ḳaşlar çatıldı, gözler ateş saçıyor, ağızda çabaladı kendiliğinden bir şeyler fışıldıyor.

__ ʿAcaba delirecek mi? Yaḫut bir fenalıḳ mı ṭasarlıyor?

Gülboy, bir sinema filmi gibi boyuna değişen çehreyi şoförün önünde aşılı duran güzgüden görüp öğreniyordu.

Otomobilin ḫızı eskisine göre yavaşlamıştı, şoför sürdükçe ṣağa ṣola baḳıyor, şanki bir şeyler arıyordu işte ansızın otomobili durdurdu. Ġaliba aradığını bulmuştu, bir süre makineyi de söndürüyor, Gülboya dönerek, yalandan:

__ Ah! Ṣu bitmek üzeredir.

Gülboy: Ya! Naṣıl olacaḳ?

Şoför: Bir şey değil, yaḳınımızda ṣu ḳuyuları vardır, şimdi gider, alır geçeriz.

Derken, pat pit seslerle makineyi çalıştırmış, direḳsiyonu ṣola çevirmiş. Ana yoldan ayrılaraḳ yaḳında görünen bir ṭopraḳ yığınına doğru ḫızla ilerlemeğe başlamıştı. Bir az ṣonra yetişecekti, ama neye? Ṣu ḳuyusuna mı? Cinayet ḳuyusuna mı? Bunu Gülboy kendi kendine ṣoruyor. Ḳorḳudan az ḳalsın ödü paṭlayacaḳtı, işte ṭopraḳ yığınına yetişildi, kerebit çoḳ heyecanlıydı titrek eliyle makineyi söndürür. Ṭuzağını görmeğe giden bir avcı gibi, meraḳ ve heyecanıyla otomobilden dışarıya fırladı, bir az ilerledi. Ṭopraḳ yığınının ortasında duraḳladı başını bir az eğdi, ġaliba bulduğu ḳuyuya baḳıyordu.

Yol boyunca uzun ve çetin bir iç ṭartışma ve çarpışmasında gönlünde yöleşen fena ḫuylar güçlü çıḳmış, iyi ḫuyları yenmiş. Ṣavaşı ḳazanaraḳ girebite ṣon cinayet ḳararını verdirmişti. İşte ḳuyu başında histiri, bir geriye dönüş yapıyor, ṣonra yırtıcı hayvanlar gibi dişlerini ṣırıtaraḳ yapmacıḳ bir tebessümle Gülboya bağırıyor:

__ Haydi ḫanımefendi bir parça yardımlaşalım.

Gülboy, işitmezlikten gelerek! Beni mi çağırıyorsun?

Şoför: Evet gel de şu ḳuyudan bir az ṣu tedarik edelim!

Gülboy: Çaresiz! Ḳoltuğunda boḫçası bitkin bir ḥalde otomobilden iniyor.

Şoför: A… ḫanımefendi ḳoltuğunda boḫça ile iş görülür mü?

Gülboy: Ne işi Allah ʿaşḳına? Hala boḫçayı naṣıl? Nereye bıraḳalım?

Şoför: Oṭurtuğun yerde bıraḳsana.

Gülboy, boḫçayı istemeyerek otomobilde bıraḳıyor, iki elini ḳaldırıp onu Allaha emanet ediyor. Şoförü o bir daha çağrısı üzerine ṭopraḳ yığınına doğru ürkek adımlarla ilerliyor, bir an duruyor, bocalıyor. Elini ḳorḳudan şiddetle çarpan yüreğinin üzerine bıraḳıyor, baḳıyor, ḳafile arıyordu.

Şoförün ṣon hayḳırması üzerine, kendine gelerek dar ağacına çağırılmış gibi tekrar yürümeğe başlıyor. Simsiyah ağzını dev gibi açan ḳuyu başına yetişiyordu.

Şoför çatlaḳ bir sesle ḫanımefendi lüṭfen sizde baḳ, ʿacaba ṣu görünüyor mü?

Gülboy, yutkunarak, titrek bir sesle: sen görmüyor musun?

Şoför, göz ucuyla Gülboya baḳaraḳ, ben ṣuya benzer bir şey görüyorum, ama ṣu olduğunu kestiremiyorum, lüṭfen sende baḳsana.

Gülboy, ḳuyu başında, ḳorḳudan rengi uçmuş tiril tiril titriyordu. Bir az eğilerek ḳuyuya baḳmaḳ isterken, arḳadan ansızın şiddetli bir itiş, itişiyle beraber bir çığlıḳ… Bir düşme ṣadası ṣonrada bir ölü sessizliği…

Ṣon Söz

Önce öğrencilere bulunduğum ṣonraları meslektaşları ve dost olduğumuz raḥmetli Reşit kaẕım Beyatlı'nın ṣunmuş olduğum bu eṣerlerini ẕevḳle oḳuyup yararlanaraḳ onu raḥmetle anacacağınızı dilerim.

Öğretmen, eğitici (Terbiyeci), şaʿir ve yazar ḫocamız 1983 yılında ṭutulduğu ḫastalıḳtan ḳurtulmayaraḳ ulu tanrının ḳatına göçüşlerinden bu yana, adadığı ḫızmetlerle fedakârlığın adaşı olan bu adamı ḫalḳ her zaman sevgiyle anıp dururken, üzülerek diyorum, herhangi bir yazarımız onların değerini belirtmeği bir kez bile olsun anmağı düşünmemişlerdi. Ḫocamızın dağınıḳ eṣerlerini bir araya getirmekle hem dostluḳ ödevini görmek hem kitaplığımıza bu değerde bir eṣer ḳazandırmaḳ sevinci ile pek muṭluyum.

Burada yargılanmış ḫocamızın yarım ḳalan (Tanrının ʿAdaleti) romanını, bu alanda çalışan ṣayın yazarlarımıza, bu değerin anısına ṣayġı adına tamamlamayı üstelenmeleri için çağırıda bulunuyorum.

Ḳatlandığım bu ṭatlı yorğunluḳ işleminde, yazıları tarama ve derleme de yardımını esirgemeyen, Kerkük ve Āfāḳ ġazetelerinden yarlığanmış Beyatlı'nın yazılarını süzüp bana vermekle yetinmeyip bu kitabın ṭaslağını gözden geçirmek lüṭfunda bulunan araştırıcı ḫocamız ṣayın ʿAta Terzibaşı beylere minnettarlığımı belirtirim. Raḥmetlinin oğulları ve damatları avuḳat Nebil Ḥaḳḳi Hürmüzlü beylere de açıḳ yürekle anlayış gösterip ve henüz yayımlanmamış eṣerlerini bana verdiklerinden dolayı teker teker teşekkür etmeği borç bilirim.

Aylarca, türkmen ḳardeşliḳ ocağı genel merkezine, bu kitabı yayımlamayı üstelenmeleriyle gösterdikleri lüṭfe ḳarşı teşekkür ederim. (Kayacı, 1987: 112)

Başarı Allahındır.

Mevlüt Ṭaha Ḳayacı

Kerkük

Raḳam El-idʿa 1227 fi El-maktebe El-vaṭaniye Bibağdat lisene 1988

3.2. METİN II

3.2.1. [b.1]Mektepli Şerḳi ve Şiʿirleri

Ey Mektepli

Şiʿir bağçalarını gezdim, ḳoḳan güllerden

Bir demet ṭopladım, sizlere ṣunuyorum

Reşit Kaẓım Beyatlı

[b.5]Mektep

Yuvamız bir cici mektep

Yavruları küçücük hep

Biz burada birer ḳuşuz

Uçuşuruz uçuşuruz

[b.10]İlk işimiz oyun şerḳi

Bunların yoḳ dersten farḳı

Hiç kesilmez şen sesimiz

Eğlencedir hep dersimiz

Bağçamız

[b.15]Çiçek dolu bağçamız

Bugün yine tertemiz

Çocuḳlar güller gibi

Öten bülbüller gibi

Çalışmaḳ ne çoḳ ḫoştur

[20]Temizlikte güzeldir

Öterken bülbül gibi

Gülelim güller gibi

Annem

Annemi çoḳ severim

Babamıda o ḳadar

Onları sevmiyen kim

Ḳalbim onlarla çarpar

Ṣon derste müʿalim beg

Derken ḳuşunuz eve

Dinlemem başḳa bir şey

Ḳoşarım seve seve

Anne ve Yavru

Anne: Haydi yavrum mektebine yetiş sen

Yavru: Peki anne gidiyorum ver elini öpeyim.

Anne: Al güzelim bende seni öpeyim

Mene güzel ḫaber getir mektepten.

Yavru: İşte Anne bunlar bütün bugünkü

Mükafatım bunu ḫocam imladan

Bunlarıda uṣlu uṣlu durmamdan müdür verdi.

Anne: Güzel yavrum gördün mü?

Çalışḳanlar aferinler alırlar

Tembeller'de bir köşede ḳalırlar

Mevsimler

Bir yılda dört mevsim var

En güzeli ilkbahar

Çoḳ ṣıcaḳ mevsimdir yaz

Meyvesi eksik olmaz

Ṣon baharda göz diyerler

Ṣararır bütün yerler

Kış ṣoğuḳtur yağar ḳar

Bir yılda dört mevsim var

İlkbahar

Çiçeklerle donanmış

Ḫalı gibi çayırlar

Üstünde ipek tükler

Ḳuzular oynaşırlar

Ḳuşlar cıvıldaşırken

Coşḳun aḳar dereler

Derelerin sesini

Dağlar uzaḳtan dinler

Güneş yine can verir

Ṣulara ṭopraḳlara

Yer gök sevinç içinde

Ḳavuşurlar bahara

Ṣon bahar

Düşmüş ṣoluḳ yapraḳları

Çıplaḳ ḳalmış bütün dallar

Yazın beyaż zambaḳları

Boyun eğmiş ṣanki ağlar

Bu mevsimde başḳa ẕevḳ var

Rüzgar eser serin serin

Dere durmaz yine aḳar

Küçük çocuḳ el çırp sevin

Baḳ ne güzel şu ṣonbahar

b.75Her mevsimin bir ẕevḳi var

Ḳış gecesi

Gece yarısı saʿat vururken

Fırṭına ṣoḳaḳta ḳar ṣavururken

Sen ṣıcaḳ yataḳta uyursun yavrum

b.80Faḳaṭ unutma ne yuvadan maḥrum

Ḳuşlar gibi nice yetimlerde var

Ṣıcaḳ aletlerinde titrer dururlar

Onları ḫaṭırla onlara acı

Kimi ḫaste faḳaṭ nerde ʿilacı

b.85Kimi aç bir loḳma ekmeği yoḳtur

Kiminin yattığı yer bir ḳavuḳtur

Bir siyah ḳavuḳ ne benzer mezara

Kimi bir kenarda gömülmüş ḳara

Yavrum böyle düşün ḳış gecesini

b.90Ḳalbin yetimlerin sesini duysun

Sana ḫaṭırlatsın onları ḳışın

Ṣıcaḳ yatağında her uyanışın

Güneş

Güzel güneş ṭatlı güneş

b.95Veren sensin bize ateş

Sen olmazsan bütün dünya

Gündüz ḳalacaḳ ḳepḳere

Artıḳ çiçek açmayacaḳ

Bağçeler nur ṣaçmayacaḳ

Artıḳ ne yaz nede bahar

Her ṭarafta simsiyah ḳar

İnsanları donduracaḳ

Her yere ölüm dolacaḳ

Artıḳ uzman ay dede

Yatmayacaḳ gökyüzünde

Güzel güneş ṭatlı güneş

İlk de yoḳ sana eş

Ṣabaḥ

Gel artıḳ güzel ḳardeş

Ḫorozlar hayḳırıyor

Ḳarşıdan doğan güneş

Ḥayata çağırıyor

Tüketerek gökyüzünden

Altun ışıḳlarını

Diyor çalış bugünden

Düşünerek yarını

Arḳadaşlar mektebinde

Bizi beklemesinler

Ṣora, seni görünce

Uyḳucu demesinler

Aḳşam

İndi güneş göklerden

Alçalıyor batıyor

Eṭrafa keder veren

Bir duman ḳapatıyor

Buluṭlar pembe pembe

Ṣaçılmış pamuḳ gibi

Yıldızlar gökyüzünde

Parlıyor gizli gizli

Sana yoḳ dünyada ateş

Nuruna olmaz bedel

Ey güneş güzel güneş

Ḳuzum yarın yine gel.

Arının Türküsü

Ben çalışḳan arıyım

Altun gibi ṣarıyım

Borumu ötedirerek

Gözüm çiçek çiçek

Her yaprağı yoḳlaram

Her ḳoncayı ḳoḳlaram

Demem bu ṣarı bu al

Her gülden alırım bal

Ṭutuğum iş yoludur

Ḳovanım bal doludur

b.145Serçe

Bağçamızda bir armut var

Onu yerken küçük ḳurtlar

Hemen serçe olmaz dedi

Ḳurtları hep yuttu yeddi

b.150O vaḳitten beri artıḳ

Serçeleri yediririm

Üzüm ḫurmada veririm

Çoḳ severim serçeleri

Onun küçük pençeleri

b.155Ağaçları yarımcıdır

Ne sevimli bir avcıdır

Nedim

Nedim henüz bir yaşında

Uyuyor ṣoba başında

b.160Hem cesurdur hemde ḳurnaz

Bir ṭaḳırdı duyar duymaz

Uyanır aslan kesilir

Gözleri volḳan kesilir

Önlediği günden beri

b.165Bizim un fareleri

Damdan ṭavandan endiler

Birer deliğe ṣığındılar

Ḳoşup yaḳalıyor hemen

Yuvasından deliğinden

Çıḳanları diri diri

Artıḳ bunlardan hiçbiri

Dolaplarıma girmiyor

Kitapları kemirmiyor

Çiftçi

Bitmez bir ġayretle daima çalış

Güneş yükselmeden tarlanıyor ve

Ḳalmasın vaṭanda boş yer bir ḳariş

Senindir bu ṭopraḳ baḫtiyar köylü

Bu cennet vaṭanın ṭoprağı ṭaşı

Tükenmek bilmeyen bir ḫazinedir

Sevinçten aḳar gözünün yaşı

Sen bir isterken belki on verir

Ḳırlarda dolaşır görmeden gider

Çiftçiye yalnız bu saʿdet yeter

Gül

Bağçamızda gül açar

Çardaḳlara ṣarılır

Ḳoparsam rengi ḳaçar

Ṣonra annam darılır

Benim nazlı gülüme

Doḳunmasın hiçbir el

Layıḳ değil ölüme

Dalında daha güzel

Yüze güller açınca

Bahardan ḫaber verir

Her dalında bin ḳonca

Bağçamızın ẕevḳidir

Benim nazlı gülüme

Doḳunmasın hiçbir el

Layıḳ değil ölüme

Dalında daha güzel

Ağaç sevgisi

Ḳucaḳ açarsın herkese

Bu dost şu düşman demeden

İylik yaparsın herkese

Bir ḳarşılıḳ beklemeden

Güzel yurdumun süsüsün

Buluṭlara dal uzatan

Ḳırın yeşil örtüsüsün

Gölge veren ḳol uzatan

Ne ḳadar çoḳ çeşidin var

Alma armut ḫurma ḳavaḳ

Ṭatsız geçer sensiz bahar

Sensiz ṭopraḳ olur ḳuraḳ

b.215Anne sevgisi

Bir annenin iki yavrusu varmış

En küçüğü beş yaşında ḳadarmış

Bir gün anne küçüğünü severken

Çocuḳ demiş:

b.220Güzel anne seni ben ne ḳadar çoḳ

Sevdiğimi bilir misin? Belki beni o

Ḳadar sevmezsin neden oğlum?

Çünkü yavrun ikidir sen gönlün

İki aʿşḳ ile çarpar benim yalnız

b.225Bir sevgili annem var.

Arḳadaş sevgisi

Arḳadaşta ḳardeş demek

Baʿzen ḳardeşten ileri

Boynumuzun borcu sevmek

b.230Bizi candan sevenleri

Öte mektepte ʿaskerdi

Çalışırız ḳardeş gibi

Ḳuş olur gökte uçarız

Bilmeden ve yorulmadan

b.235Düşmanı ḳırar geçeriz

Demir gibi avrulmadan

Naṣıl yaşanmırsa başsız

Yaşanılmaz arḳadaşsız

Kitap sevgisi

Benim ufaḳ bir odam var

Dinleniyor orada başım

İçindeki şu kitaplar

En sevgili arḳadaşım

Beni bana veren odur

Gerçek yolu ondan başlar

Bin bir çiçek veren odur

Onunla dost büyük başlar

Kitap ruḥun ḳaynağıdır

Bu ḳaynağtan iç arḳadaş

Kitap ʿilmin üreğidir

Ektiğini biç arḳadaş

Uzun sözün ḳışası bu

Boş değirmen kitapsız o

Naṣiḥatim değil ḳuru

Kitabı sev kitabı sev

Oyun

Derslerinden yorulunca çocuḳlar

Artıḳ oyuna başlar

Vaẓifeler hep bitince oynamaḳ

Çocuḳlara olur ḥaḳḳ

Oynamaḳla vücuda ḳuvvet gelir

Ruḥumuzda şenlenir

Faḳat tembel miskin olan çocuğun

Ḥaḳḳı yoḳtur oyuna

Yorulmadan olmaḳ dünyada memnun

Ḳısmet olmaz insana

Çalışmadan bir şu bile içilmez

Ekilmeden biçilmez

Küçük ʿasker

Küçük ʿasker şilaḥ elde

Ḳahramanca ilerliyor

Ḳarşısında bütün belde

Ḳahramanım yaşa diyor

Küçük ʿasker küçük ʿasker

Vaṭan için çeker emek

Herkes bu borca herkesin

Vaṭan demek ninen demek

Sen nineni sevmez misin?

Küçük ʿasker küçük ʿasker

Vaṭan senden şefḳat ister

Mektepliyiz

Mektepliyiz ey ḳardeşler Birdir bizim yurdumuz

Yürümektir çalışmaḳtır Vaṭan için borcumuz

Can verelim şan alalım Şu uğurda hepimiz

Yatağımız taştan olsa Yorġanımız yapraḳtan

Vazgeçmeyiz şu topraḳtan Şu sevimli ʿIraḳ'tan

Yürüyelim ecdadımız Bu yollardan yürüdü

Nice aslan kemikleri Bu ṭopraḳta çürüdü

Vaṭan aʿşḳı ġayri bizim sinemizi burada

Yatağımız taştan olsa Yorġanımız yapraḳtan

Vazgeçmeyiz şu ṭopraḳtan Şu heybetli bayraḳtan

Vaṭanını Sev

Ḳırlarında gezindiğin şu ṭopraḳ

Üzerinde dalġalanan ey bayraḳ

Bu ovalar yüce dağlar nehirler

Sana her gün gülümseyen boyurlar

Mavi gökler bu ovalar ırmaḳlar

Rüzgarlara göğüs geren yapraḳlar

Değirmenlar bu gördüğün yamaçlar

Tanrısına secde eden ağaçlar

Aḳşamları gün batarken uzaḳtan

Sana yorġun ḳollarını uzatan

Bütün bunlar vaṭan nedir seviliyor

Ey mektepli vaṭanını sev diyor.

Haydi Gençler

Haydi gençler ḫizmet ister bu bucaḳ

Bu illerde tutmaz oldu hiç ocaḳ

Şimdiden ṣora mektep ḳucaḳ açacaḳ

Haydi gençler ḳurtar güzel vaṭanı

Niʿmet ile daim beslemiş seni

Ecdadımız ḳurmuş büyük bir cihan

Onu taʿḳip etmek bizim için şen

Bu uğurda ister feda etmek can

Haydi gençler ḳurtar güzel vaṭanı

Niʿmet ile daim beslemiş seni

Bu Vaṭan Hepimizin

Tariḫin armağanı Bu vaṭan hepimizin

İyi bele vaynan Bu vaṭan hepimizin

Her ḳarış toprağıyla Nehirleri bağıyla

Ovaları dağıyla Bu vaṭan hepimizin

Bizi buna yurt yapan Ḳolsuz kefensiz yatan

Nice adsız ḳahraman Bu vaṭan hepimizin

Bu vaṭan eşsiz güzel Değmesin yabancı el

Çalış yükselt ve yüksel Bu vaṭan hepimizin

Gençlik Marşı

Dağ başını duman almış

Gümüş dere durmaz aḳar

Güneş ufaḳtan şimdi doğar

Yürüyelim arḳadaşlar

Sesimizi yer gök ṣu dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

Bu gök sema nerede var

Nerede bu dağlar taşlar

Bu ağaçlar güzel ḳuşlar

b.335Yürüyelim arḳadaşlar

Sesimizi yer gök şu dinlesin

Sert adımlarla her yer inlesin

ʿaskerimiz

Var olsunlar var olsunlar

b.340Mert ʿIraḳ'lı ʿaskerleri

ʿasker değil aslan onlar

Żabıṭları neferleri

ʿIraḳlı'lar göğüs açmış

Ṭop tüfeğe elli elli

b.345Önlerinden düşman ḳaçmış

Ḳarşı durmaḳ değil ḳula

Var olsunlar var olsunlar

Mert ʿIraḳ'lı ʿaskerleri

ʿasker değil aslan onlar

b.350Żabıṭları neferleri

İğnenin Türküsü

Sert ve parlaḳ çilekten

Bir güzel iğneyim ben

Baḳın boyuyorum ne değişiḳ

b.355Hala gözüm ne açıḳ

Hep delerim geçerim

Hiç tükenmez işlerim

Ben çalışḳan bir elde

Ḫazineyim elbette

b.360On paredir değerim

Faḳaṭ çoḳtur hünerim

Eğilirse gelmem

Ḳırılırım dinlemem

Batarım he siz ṣaḳın

b.365Beni yere atmayın.

Ekmek

Çiftçi sürer tarlayı

Ṣora eker buğdayı

Boy verir azar azar

b.370 (Ṣaplar) gittikçe uzar

Başaḳlar olğunlaşır

İçleri dolğunlaşır

Yazın artınca ṣıcaḳ

Ṣararır her başaḳ

b.375Biçerler ekinleri

Şenlenir ḫarman yeri

Olup bitince ḫarman

Ayrılır buğday ṣaptan

Bitmedi işler yine

b.380Oradan değirmene

Buğdayı götürülür

Değirmen taşı döner

Ezer un yapar bunu

Fırınlar alır onu

Şu maya ḳur yuğurur

Yapar bir güzel ḫamur

Ṣora fırına atar

Pişirir bize ṣatar

Güzel ḳoḳulu ekmek

Olmaz seni sevmemek

Sensin yemeklere baş

Her yemeğe arḳadaş

Yoḳsul Ṭalebe

Yoḳsul ṭalebe kimdir Bilir misin hemşeri

Ana baba evladı Allahın bir beşeri

Her gün giydiği ʿaynı Ya yamalı ya yırtıḳ

Ḳışın yazlıḳla üşür O zavalı yaratıḳ

Ğıdasızlıḳ yüzünden İskelet olmuş canı

O mai damarlarda Güçlükle aḳar ḳanı

Göz fersiz, benzi uçuḳ Baḳış melül ve dalġın

Durumundan bellidir Müḥiṭine pek darġın

Ḳışın gömersiz, çıplaḳ Eve ṣanki ḳırağı

O kendi çalıştığı Lamba ḫersiz çırağı

Yoḳsulluḳ aʿyıp değil Lakin taḥṣile engel

Çoḳ ẕekalar söndürür Ey zengin inṣafa gel.

Ḳızıl Ay

Ṣaygı sana ey ḳızıl ay

Yaptığın iş değil ḳolay

Vaṭan için millet için

Çalışırsın didinirsin

Ḥarp yerinde vurulan er

Senden büyük yardım bekler

Ḳızıl aylı beyaż bayraḳ

Yaralıya açar ḳucaḳ

Memleketi başınca sel

Uzatırsın oraya el

Yersiz yurtsuz ḳalan insan

Senden yardım görür her an

Yer şarşması ḳıtlıḳ yangın

Günlerinde bir ḫażırsın

Yetişirsin bize hemen

Ḳara günün dostusun sen

Faydasız Merḥamet

Dilenciye acırım Faḳat vermem beş para

Çünkü bunlar bir ṭaḳım Tembel miskin mesḫare

Elin uzataraḳ Ṣoḳulur yanmaza

(Efendim ḥalıma baḳ) Diye dilenir para

(Allah versin) derseniz Eşitmez şanki şağar

Çekilip giderseniz Arḳanızdan bağırır

Hiçbir iş yapmayaraḳ Başḳaların şırtından

Tembel tembel yaşamaḳ Onlarca bu bir plan

Ḥalbuki dilenciye Vermese kimse para

Aç ḳaldım diye diye Başlar çabalamağa

Çiftçinin Naṣiḥati

Bir ʿaḳıllı çiftçi varmış

Hemde pek çoḳ iḫtiyarmış

Bir gün çifçi ḫastalanır

Çocuḳlarını çağırır

Der ki artıḳ yavrularım

Öleceğim iḫtiyarım

Bağçada bir ḫazine var

Ḳazarsanız altun çıḳar

Üç gün ṣonra çifçi ölür

Bir ağaçlığa gömülür

Çocuḳları ḳoşuşaraḳ

Bağçadeki ṭaşı ṭoproḳ

Yapar gibi çalışırlar

Ne altun var ne var

Faḳaṭ maḳṣat ne, bilinir

Ne çalışmaḳ ḫazinedir

Ṣağlıḳ Öğütü

Seviyorsun canını

Vücuduna iyi baḳ

Ḳutlandır ḳanını

İstersin çoḳ yaşamaḳ

Vaḳitli yat erken ḳalḳ

Çoḳ diḳḳat et zamana

Ne güzeldir çalışmaḳ

Dinçlik verir insana

Sen yaşarsın bu vaṭan

Ancaḳ yaşar yükselir

Bunu bil böyle inan

Varlıḳ ṣağlıḳtan gelir

Yalancı

Evvel zaman içinde

Ḳalbur ṣaman içinde

Bir küçük çoban varmış

Yalancılıḳ yaparmış

Birgün çıḳmış ḳırlara

Çiçekli bayırlara

Yalancıḳtan bağırmış

Köy ḫalḳını çağırmış

Ṣobayı alan ḳoşmuş

Faḳaṭ ḳurt falan yoḳmuş

Çoban gülmüş eğlenmiş

Birgün ḳurt çıḳa gelmiş

Çobanı ḳorḳu almış

Kimse ḳoşup gitmemiş

Yalancıyı ḳurt yemiş

b.480Yalancı yalancı sana kimse inanmaz

Yalancı yalancı sözüne kimse ḳanmaz

İʿnat Keçi

İki keçi ġayretle der

Bir köprüde buluştular

b.485Geçeceğim çekil bir az

Benden evvel geçmek olmaz

Benim yolum daha uzaḳ

Senden faẕla yorġunam baḳ

Sen küçüksen geriye ḳal

b.490Yol ver

Vermem

Öyle ise al

Başladılar dövüşmeye

Ḳavġa büyüdü gitgide

b.495En ṣonunda ikiside

Ṣuya düşüp boğuldular

Ḫalburur ellerini buldular

Çocuḳlara Öğütler

Sürmeyin dik yoḳuşa

b.500Ḥayat ara benzeri

Üzmeyin annenizi

Dinleyin babanızı

Ḥayatın zorluḳları

Bilgilerle aşılır

Bunu başarmaḳ için

Şimdiden çalışılır

Sevmeyin söylemeyin

Yıldızları yalanları

Hiçbir yalan kirletmez

Erdemli olanları

Başḳasını düşünen

Artırır değerini

Büyüklere ḥürmet et

Ḳoru küçüklerini

Her oyun sonun ḳalır

Vaẓifenin yanında

Tam olaraḳ yapılır

Vaẓife zamanında

Tembelin geleceği

Zehirden acı yapar

Ḥayat çalışḳanları

Başının tacı yapar

Sözlük

A

ʿanʿane	**Ar. a.**	Gelenek.
asare	**Ar. s.**	İz
ʿarż	**Ar. a.**	Sunma.

B

bedbaḫt	**Far. s.**	Bahtsız.
beḫalet	**Ar. a.**	Cimrlik.
dalḳavuḳ	**TT. a.**	Yalaka.

Ç

çerāğı	**Far. a.**	Işık veren araç.

E

ebediye	**Ar. z.**	**Sonsuzluğa.**
erşat	**Ar. a.**	Doğru yola iletmek.
enani	**Ar. a.**	Bencillik.
ehemmiyet	**Ar. a.**	Önem.
ehl	**Ar. a.**	Bir işte yetkili olan.
el vermez	**TT. s.**	Faydası olmamak.
emel	**Ar. a.**	Gerçekleştirilmesi zamana bağlı istek.

F

faḥış	**Ar. s.**	Tıbbi test.
Faciʿa	**Ar. a.**	Acıklı olay.
Fırka	**Ar. a.**	İnsan topluluğu.
File	**Far. a.**	Yün.

Ğ

ğayip	**Ar. a.**	Gelmeyen.

H

Hamısı	**TrkmT. zm.**	Hepsi.
Ḫaṣṣa	**Ar. a.**	Özellik.
Ḫalbur	**TT. a.**	Elemek.
Ḫarman	**Far. a.**	Bir işle uğraşmak.
Harbiye	**Ar. a.**	Harp okulu.
Hażım	**Ar. a.**	Sindirim.
Her dem	**TT. z.**	Her zaman.
Ḫerındaş	**Far.-TT. a.**	Can yoldaşı**.**
ḫersiz	**Trkm T. s.**	Hayırsız.
ḫımbıl	**TT. s.**	Tembel.
hüviyet	**Ar. a.**	Kimlik.
ḥulmine	**Ar. a.**	Rüya.
ḥiṣṣe	**Ar. a.**	Pay.
ḫarāp	**Ar. s.**	Kötü.
Ḫeri için	**TrkmT. f.**	Ölen kişi için yapılan sevap.
horon	**TrkmT. a.**	Korna.
ḫuṣuṣi	**Ar. s.**	Özel.

İ

İçtimai	**Ar. f.**	Sosyal.
iʿtimad	**Ar. a.**	Güven.
iʿtizaz	**Ar. a.**	Gurur duymak.
iḫtiṣaṣ	**Ar. a.**	Uzmanlık.
iḥtifal	**Ar. a.**	Anma töreni.
iḥtiram	**Ar. a.**	Saygı.
iḳtibas	**Ar. a.**	Ödünç alma.

inḳilab Ar. a. Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik.

K

ḳafa besle-	**TT. d.**	İdarak sahibi olmak.
ḳariḥa	**Ar. a.**	Düşünme gücü.
ḳaniʿ	**Ar. s.**	İnanmış.
ḳaz	**TT. a.**	Perde ayaklılardan, genellikle beyaz veya boz renkli.
Kef	**TrkmT. f.**	Keyif.
Külliyat	**Ar. a.**	Bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi.
Küle	**TrkmT. s.**	Kısa boylu.

L

laḳa	**İt. a.**	Yol üzerinde oluşan çukur.

M

maḳber	**Ar. a.**	Mezar.
maḥdut	**Ar. s.**	Sınırları belli olan.
maʿni	**TrkmT. a.**	Şarkı.
māye	**Far. a.**	Utanmaz kimse.
mecmüʿa	**Ar. a.**	Dergi.
mediḥ	**Ar. a.**	Övme.
mefküre	**Ar. a.**	Düşünce.
menfaʿat	**Ar. s.**	Çıkar.
mesḫare	**Ar. a.**	Soytarı.
meşruʿ	**Ar. s.**	Yasal.
meşʿale	**Ar. a.**	Ucunda alev çıkarabilen yanıcı bir madde bulunan.
mesʾul	**Ar. s.**	Sorumlu.
miskin	**Ar. s.**	Zavallı olan.
muhit	**Ar. a.**	Çevre.

musiḳi	**Ar. a.**	Müzik.
muavin	**Ar. a.**	Yardımcı
Münaḳaşa	**Ar. a.**	Tartışma.
Mülaḥaẓa	**Ar. a.**	Düşünce.
muvafakat	**Ar. a.**	Onaylama.
muḥiṭ	**Ar. a.**	Çevre.
Müceb	**Ar. s.**	Uygun.
Müdevver	**Ar. s.**	Devir edilen.
Müraḳabesi	**Ar.**	Gözetlemek.
Mülḳiyet	**Ar. a.**	Sahiplik.
mütaḫalif	**Ar. s.**	Birbirine uymayan.
müteşaʾim	**Ar. s.**	Karamsar.
mütefaʾil	**Ar. s.**	Olumlu.

N

nāmzade	**Far. a.**	Soylu.
namzetlik	**TT. a.**	Adaylık.
nemelāzım	**TT. a.**	Bu işle ilgilenmem.
nevʿ	**Ar. s.**	Çeşit.
nihaʾi	**Ar. s.**	İşi sona erdiren.

P

paresi	**Far. a.**	Parça.
pehpeh	**Far. ü.**	Beğenme.
peyk	**Far. a.**	Haber ve mektup taşıyan kimse.
piyes	**Far. a.**	Oyun.

R

ram	**Far. s.**	Boyun eğen.

raʾy	**Ar. s.**	Düşünce.
raʾi ʿam	**Ar. a.**	Kamuoyu.
remz	**Ar. a.**	Simge.
reşvat	**Ar. f.**	Rüşvet.
revaç	**Ar. a.**	Sürüm.
rind	**Far. a.**	Kurallardan uzak.
S		
ṣafḥa	**Ar. a.**	Evre.
ṣeḳavet	**Ar. s.**	Kültür.
ṣenevi	**Ar. s.**	Yıllık.
semmiz	**TrkmT. s.**	Şişman.
suʾal	**Ar. a.**	Soru.
süngülü	**TT. s.**	Süngü takmış.
sögme	**TrkmT. a.**	Küfretme.
Ş		
şalez	**TT.+Far. s.**	Yumurta içindeki sarıyı tutan bağ.
şaʿbiyetli	**Ar. a.**	Ergenlik dönemi.
şuʿur	**Ar. a.**	Bilinç.
şurṭa	**Ar. s.**	Polis.
T		
ṭabʿi	**Ar. a.**	Doğal.
ṭabıʿ	**Ar. a.**	Fotokopi.
ṭabîʿat	**Ar. s.**	Doğa.
taʿavun	**Ar. f.**	İş birliği.
taʿlimat	**Ar. a.**	Yönerge.
taʿlimhane	**Ar.-Far. a.**	Eğitim alanı.

taʿaṣṣub **Ar. a.** Bağnazlık.

ṭamıʿ **Ar. a.** Doyumsuz bir türlü tatmin olmayan.

tap- **TrkmT. f.** Bulmak.

taḥakkum **Ar. a.** Baskı yaparak hükmetme.

taḥir **Ar. a.** Temiz.

taḥṣil **Ar. a.** Parayı alma.

tefeʾul **Ar. a.** Hayra yorma.

teẓahurat **Ar. a.** Bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak yapılan gösteri.

taṭbiḳat **Ar. a.** Uygulama.

tecnid **Ar. a.** Askere alınma.

terkib **Ar. a.** Divan edebiyatında uyakları başka olan birkaç bentten oluşan ve her bendin sonunda kafiyeleri aynı birer beyti bulunan manzume biçimi.

terciʿ **Ar. a.** Divan edebiyatında uyakları başka olan birkaç bentten oluşan ve her bendin sonunda tekrarlanan bir beyit bulunan manzume biçimi.

teʾşir **Ar. a.** Etki.

teşbih **Ar. a.** Benzetme.

teşḫiṣ **Ar. a.** Tanıma.

temcid **Ar. f.** Recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın yüceliğini belirten dua.

Tenḳid **Ar. a.** Eleştiri.

tevażuʿ **Ar. a.** Alçak gönüllülük.

ṭıḳnaz **TT. s.** Şişmanca, kısa ve kalın yapılı.

U

Umumiyetle **Ar. z.** Çoğu zaman.

V

Vasta **Ar. a.** Aracı.

Veṣiḳa	**Ar. a.**	Belge.
vaʿiẓ	**Ar. a.**	Öğütçü.
vehm	**Ar. s.**	Yanılma.
Z		
zağ	**Far. a.**	Kuş türü.
zeʿamet	**Ar. a.**	Büyük tımar.
ẕelil	**Ar. s.**	Hor görülen.
zemre	**Ar. a.**	Nem.

SONUÇ

Çalışmamızın konusunu oluşturan yazar Reşit Kazım Bayatlı'nın iki eseri *(Eserlerinden Seçmeler Kitabı ve Mektepli Şerki ve Şiirleri)* dil incelemesi olarak ele alınmaktadır. Irak Kerkük Türkmenlerinin dili, Oğuz Türk lehçeleri sınıfına giren Kerkük Türkmen Türkçesidir. Kerkük, Erbil ve Irak'ın diğer Türkmen bölgelerinde bu lehçe konuşulmaktadır. Kerkük Türkmen Türkçesi, Arapça ve Kürtçenin resmî dilleri olduğu için Farsçadan ve az sayıda Arapçadan etkilenmiştir.

Arapçadan fazlaca kelime almasına rağmen IKTT, ses özellikleri bakımından Türkiye Türkçesi ile benzerlik göstermektedir. IKTT'de bulunan Arapça ve Farsça kökenli sesler tespit edilmiştir. Eserde Arapçadan Irak IKTT'ye giren ünsüzler şunlardır: (ح - ḥ), (خ - ḫ), (ذ - ẕ), (ص - ṣ), (ض - ż), (ط - ṭ), (ظ - ẓ), (ع - ʿ), (غ - ġ), (ق - ḳ), (ء - ʾ). Kalın ünlü incelmesinin, IKTT'ye yabancı dillerden giren kelimelerdeki /ḫ, ḥ, ğ/ ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan bir değişim olduğu tespit edilmiştir.

Ünlülerde a ile e arasında boğumlanan ve normalden uzun söylenen bir orta damak ünlüsü daha çok alıntı kelimelerde kullanıldığı tespit edilmiştir. İç ses düşmesi ve iç ses türemesi sık kullanıldığı görülürken, ön ses türemesi ve iç ses türemesi örneklerine metinde rastlanmamıştır. Ünlü daralması metinde çokça kullanıldığı görülmektedir. Ünlü genişlemesi, Türkçe kelimelerde çok fazla görülmektedir. Yardımcı ünlüler genellikle –ı/-i, –a ve –ü ünlüsü ile çok fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ünsüzlerde ön ses düşmesi ve iç ses düşmesi örnekleri sıklıkla tespit edilmiştir. Ön ses türemesi ve iç ses düşmesine metinde daha az rastlanmıştır. IKTT'de ünsüz uyumuna metinde çokça yer verildiği görülmektedir. Ünsüz benzeşmesi, göçüşme, ötümlüleşme ve gırtlaksılaşma en çok kullanıldığı tespit edilen ses olaylarıdır. Ünsüz ikizleşmesi alıntı kelimede görülmüştür. Yardımcı -y ünsüzü, IKTT'nin genel yardımcı ünsüzü olarak kullanılmaktadır.

Şekil bilgisinde metinde Türkiye Türkçesi zamanları kullanıldığı tespit edilmiştir. Irak Kerkük Türkmen Türkçesinde ise daha çok geniş zaman ve geçmiş zaman eki kullanıldığı sonucuna varılmıştır: coşaram, ḳaḫırı, yatırı, ediri, endi, eşitti, gözlerem, ḳaḫtı.

KAYNAKÇA

Ataizi, D. E. (2017*). Kaşkay Türklerinin Dili*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayatlı, H. K. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayatlı, R. K. (1968). *Mektepli Şarkı ve Şiirleri*, Kerkük: Cumhuriyet Basımevi Kerkük– Atlas, Caddesi.

Böler, T. (2020). *Türkiye Türkçesi (Ses Bilgisi)*, İstanbul: Kesit Yayınları, 1. Baskı.

Dursunoğlu, H. (2021). *Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi* I, Türkiye Türkçesi (Ses Bilgisi), 6. Baskı, Ankara.

Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Basım Yayınları, 1. Baskı.

Erdem, M. (2009). *Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı,* Ankara: Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Standart Türleri Esasında, s. 77-80.

Heyet, C. (2008). *Türk dilinin ve lehçelerinin tarihi seyri,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hürmüzlü, E. (2019a). Irak *Türkmenlerinin Dünya Görüşü*, Ankara: Kerkük Vakfı Yayın Evi, 1. Baskı, s. 115-116.

Hürmüzlü, E. (2019b). *Irak Türkmenlerinin Siyasi Yaklaşımı*, İstanbul: Kerkük Vakfı İktisadi İşletmesi, 1. Baskı, s 42-44.

Hürmüzlü, E. (2021). *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, İstanbul: Kerkük vakfı Yayın Evi, 2. Baskı, s15-19.

Hürmüzlü, H. (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.

Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Basım.

Kayacı, M. T. (1987). *Eserlerinden Seçmeler*, Bağdat: Zaman Matbaası, 1. sayı.

Kazancı, M. Ö. (2013). *Türkmen Öykücülüğü*, Bağdat: Kardeşlik Dergisi, 25-26.

Kazancı, M. Ö. (2022). *Günümüz Irak Türkmen Öyküsü*, Ankara: Hece Yayınları.

Korkmaz, Z. (2007). *"Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri",* Ankara: TDK Yayınları, 296- 298.Özkan, N. (2007). Türk Dilinin Yurtları, Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım.

Korkmaz, Z. (2013). *Oğuz Türkçesinin Gelişimi*: Türkiye Türkçesinin Temeli, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Saatçi, Ö. (2011). *Irak Türkmenlerinin Eğitim Dilli*, Kardeşlik Dergisi, Sayı. 52.

Sirkeci, İ. (2005). *Iraktan Türkmen Göçleri ve Göç Eğilimleri*, Ankara: Özdoğan Matbaa Yayınları, 1. Baskı.

Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük Şairleri*, İstanbul: Yedigün Mücellithanesi, 2. Sayı.

Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük Şairleri*, Kerkük: Ötüken Neşriyat, 5. Cilt.

Uluhan, Ç. (2021). *Irak Türkmen Ağzı Grameri (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi),* Kerkük: Yayınevi Belirtilmemiş.